

BEYKOZ 2019 SEMPOZYUMU

TEBLİĞ ÖZETLERİ

TEBLİĞ ÖZETLERİ

BEYKOZ SEMPOZYUMU

TEBLİĞ ÖZETLERİ

Beykoz, 2019

Sempozyum Başkanı

Murat Aydın / Beykoz Belediye Başkanı

Tertip Heyeti

İsmail Coşkun	İstanbul Üniversitesi (Tertip Heyeti Başkanı)
Rahmi Deniz Özbay	Marmara Üniversitesi
Yücel Bulut	İstanbul Üniversitesi
Murat Şentürk	İstanbul Üniversitesi
Arif Kolay	Dumlupınar Üniversitesi
Şefik Memiş	İstanbul Ticaret Üniversitesi (Sempozyum Sekreteri)

Bilim Kurulu Üyeleri

Süha Göney / İstanbul Üniversitesi
Korkut Tuna / İstanbul Ticaret Üniversitesi
Mustafa Hamdi Sayar / İstanbul Üniversitesi
Sadettin Ökten / Yazar - Emekli Öğretim Üyesi
Murat Gül / İstanbul Teknik Üniversitesi
Gülden Erkut / İstanbul Teknik Üniversitesi
Önder Küçükerman / Haliç Üniversitesi
Halil Akkanat / Türk-Alman Üniversitesi Rektörü
Mahmut Ak / İstanbul Üniversitesi Rektörü
Erol Özvar / Marmara Üniversitesi Rektörü
Handan İnci / Mimar Sinan GS Üniversitesi Rektörü
Mehmet Durman / Beykoz Üniversitesi Rektörü
Sabahattin Aydın / Medipol Üniversitesi Rektörü
İsmail Yüksek / Antalya Bilim Üniversitesi Rektörü
Fahri Solak / Marmara Üniversitesi
Nail Yılmaz / Marmara Üniversitesi
Bayram Öztürk / İstanbul Üniversitesi
Ahmet Nezih Galitekin / Araştırmacı
Fuat Selim Ramazanoğluları / Mimar - Yazar
Saadet Özen / Çevirmen - İstanbul Rehberler Odası
Cengiz Özdemir / Araştırmacı
Engin Çağman / Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

İstanbul'un En Popüler Film Platolarını Barındıran İlçe: Beykoz'un Türk Sinema ve Televizyon Endüstrisine Katkıları

Ali Murat GÜVEN	7
Osmanlı'dan Günümüze Beykoz'un Mesire Yerleri	
Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK ...	9
Muallim Naci'nin Beykoz Yılları	
Dr. Âlim KAHRAMAN	10
Beykoz'un Çiftlikleri ve Çiftlikât-ı Humâyun	
Doç. Dr. Arif KOLAY	11
Eğitimde Gelecek ve Beykoz'da Eğitimin Geleceği	
Alpaslan DURMUŞ	12
Paşabahçe İspirto Fabrikası	
Dr. Öğr. Üyesi Arzu VARLI - Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK	13
Antik ve Ortaçağ'da Beykoz	
Prf. Dr. Asnu Bilban YALÇIN	14
ANEMONE Projesi Kapsamında Filburnu Kıyılarında Toplanan Deniz Çöpleriyle İlgili İlk Değerlendirmeler	
Öğr. Gör. Ayaka Amaha ÖZTÜRK - Zeynep GÜLENC	15
Beykoz İlçesinin Nüfus Özellikleri	
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Yaman KOCADAĞLI	16
Güvenlikli Siteler ve Gündelik Hayat: Beykoz Örneği	
Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU - Dr. Arş. Gör. Melike AKBIYIK	20
Bir Yerleşim Yeri ve Osmanlı Misafirperverliği Örneği Polonezköy	
Prof. Dr. Bayram NAZIR	21
Beykoz'da Dünya Okyanuslar Günü Kutlamaları ve Bazı Öneriler	
Prof. Dr. Bayram ÖZTÜRK	23
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Beykoz'da İmar ve Mülkiyet Yapısının Oluşumu	
Dr. Bekir CANTEMİR	24
Beykoz'un Meşhur Kaynak Suları: 19 ve 20. Yüzyıllarda Çubuklu, Sırmakeş, Karakulak ve Göztepe Suları Üzerine Bir Değerlendirme	
Prof. Dr. Davut HUT	25
Cennet Bağları: Beykoz'un Hasbahçeleri	
Doç. Dr. Emine DİNGEÇ	26
Tarihöncesi Dönemde Beykoz: İstanbul İli Yüzey Araştırması (İstYA) 2018-2019 Yılı Sonuçları	
Doç. Dr. Emre GÜLDOĞAN	27
Osmanlı Döneminde İstanbul'un Gıda ve Mahrukat Temininde Beykoz'un Önemi	
Dr. Engin ÇAĞMAN	28
Tarihsel Bağlamda Beykoz'daki Orman ve Korular	
Dr. Engin KIRLI	30
Beykoz'un Önemli Bitki Alanları ve Endemik Bitkileri	
Prof. Dr. Engin ÖZHATAY	32
Beykoz'da Bir Horasan Ereni: Akbaba Sultan	
Doç. Dr. Fahri MADEN	33
Osmanlı Kâğıt Sanayisinin Son Yatırımı	
Doç. Dr. Fatih DAMLIBAĞ	34
Beykoz Kır Çiçekleri: İstanbul'un paha biçilmeyen Yeşil Hazinesi içinde Beykoz	
Prof. Dr. Fatma Neriman ÖZHATAY	35

Yaşlı ve Yaşlanan Nüfus ve Potansiyel Yerel Yönetim Uygulamaları: Beykoz Örneği	
Ferhan Saniye PALAZ	36
Boğaziçi Kültürü; Yalılar ve Yaşanmış Hikâyelerde Yitirilen Değerlerimiz	
Fuat Selim RAMAZANOĞLU	37
Osmanlı İstanbul'unda Bir Leh Köyü: Polonezköy (Adampol)	
Doç. Dr. Hacer TOPAKTAŞ ÜSTÜNER	38
Osmanlı Döneminde 19. ve 20. Asırlarda Beykoz Bölgesine İskân Olunan Muhacirler	
Dr. Öğr. Üyesi Hacı Murat ARABACI	39
Ahmet Mithat'ın Önderliğinde Beykoz'da İlk Özel Okul Deneyimi	
Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK	41
Orhan Veli ve Beykoz	
Prof. Dr. Haluk ORAL	42
Turizmle Kalkınma Perspektifiyle Beykoz'un Bütüncül Kıyı Planlaması	
Prof. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK - İ. Destan ÖZTÜRK	43
19. Yüzyıl Başlarından Bir Fabrika Örneği Olarak Beykoz Çuha Fabrikası	
Arş. Öğr. İbrahim Enes ÖZKAN	45
Beykoz'da Rekreasyon ve Turizm Faaliyetlerinin Katma Değer Açısından İlçe Ekonomisine Etkileri ve Geliştirilebilirliği	
Dr. Öğr. Üyesi Kaan KAPAN	47
Beykoz Balıkçılığı ve Balıkçılığın Ekonomik Örgütlenmesi Açısından Değerlendirilmesi	
Öğr. Gör. Kadir DOĞAN	49
Beykoz'da İskeleler Etrafında Gündelik Hayat	
Doç. Dr. Levent DÜZCÜ	51
Geç Osmanlı'dan Günümüze Beykoz Kulüpleri	
Doç. Dr. Mehmet M. YORULMAZLAR	53
Beykoz'un Ballı Bitkileri; Kestane ve Orman Güllü	
Doç. Dr. Mine KOÇYİĞİT AVCI - Dr. Bahar GÜRDAL ABAMOR	54
Beykoz'da Kır – Kent Etkileşimi	
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK	55
Eskiçağda Anadolu Feneri ve Anadolu Kavağı: Kuzeye Açılan Kapı	
Eskiçağ Deniz Ulaşımında Önemli bir Geçiş Yolu	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	56
Beykoz Kaynak Suları ve Dolum Tesisleri	
Dr. Mustafa KAHRAMAN	57
Osmanlı Beykoz'unun Kimliğini Oluşturan Örgütlenmelerden Tekkeler	
Dr. Öğr. Üyesi Necdet YILMAZ	59
İbranî Mitolojisinden Semavi Dinlere Beykoz'da Hz. Yûşa	
Olğay SÖYLER	60
Beykoz İlçesinin Lojistik Durumu	
Prof. Dr. Özalp VAYVAY	61
Beykoz'da Yeni Sporlar: Kayık Yarışları ve Kriket	
Doç. Dr. Refik ARIKAN	62

Bir İçgöç Çekim Merkezi Olarak Beykoz: Ana Eğilimler ve Değişimler	
Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ŞİMŞEK	64
Beykoz İlçesinde Erken Cumhuriyetten Günümüze Salon Sporlarının Gelişimi	
Rıza Tayfur ÖZKAN - Murat TERLEMEZ	67
"Makine Sesleri Hâlâ Kulaklarımda, Onları Hatırlıyorum"; Kunduracılık, Hafıza ve Kültürel Miras	
S. Buse YILDIRIM	68
Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Anlatıları ve Nostaljinin İşlevleri	
Saadet ÖZEN	73
Darüleytamdan Şehir Yatı Mektebine: Beykoz Örneği	
Prof. Dr. Safiye KIRANLAR	74
Dekor Atölyelerinde(n) Geçen Hayat	
Selahattin ÖZPALABİYİKLAR	75
Erken Cumhuriyet Dönemi Beykoz'unun Su Sporları Tarihindeki Yeri	
Doç. Dr. Veli Ozan ÇAKIR - Dr. Sevdâ KORKMAZ	76
Osmanlı Öncesi Beykoz Tarihine İlişkin Bazı Değerlendirmeler	
Dr. Öğr. Üyesi Şakir TURAN	77
İstanbul'un İlk Beş Belediyesinden Biri: 13. Daire-i Belediye	
Dr. Öğr. Üyesi Şefik MEMİŞ	78
Divan Şairinin 'Beykoz' Seyri	
Doç. Dr. Şerife AKPINAR	80
1840 Yılı Temettuât Defterleri'ne Göre Beykoz Kasabası'nın Fiziksel, Sosyal ve Demografik Yapısı	
Dr. Öğr. Üyesi Şükriye Pınar ÖZYALVAÇ	81
Beykoz Mum Fabrikası	
Öğr. Gör. Talip MERT	82
Beykoz Ziraat Mektebi ve Orman Uygulama Mektebi	
Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM - Dr. Ahmet VURGUN	85
Mevcut Verilerin Işığında Beykoz'un Ekonomi Politikası	
Prof. Dr. Yaşar BÜLBÜL	87
Edebi Biçimin Ahmet Mithat Üzerinden Görünen Tarihine Dair	
Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU	88
Beykoz İlçesinde Eğitim Alanındaki Temel Göstergeler ve Dönüşümler	
Doç. Dr. Yusuf ALPAYDIN - Hanifi ÜKER	89
Beykoz'da Cumhuriyet Sonrası Dış Göçler: Afganistanlılar ve Suriyeliler	
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL	90
Beykoz Kasırları	
Doç. Dr. Zafer ATAR	92
Osmanlı Klasik Döneminde Beykoz	
Prof. Dr. Zekai METE	93
Osmanlı Sanayisinin İtici Gücü: Dikimhâne-i Amire/Beykoz Kundura Fabrikası	
Prof. Dr. Zeki TEKİN	95

İstanbul'un En Popüler Film Platolarını Barındıran İlçe: Beykoz'un Türk Sinema ve Televizyon Endüstrisine Katkıları

Ali Murat GÜVEN

Sinema Tarihçisi / Film Eleştirmeni / Belgesel Film Yapımcı ve Yönetmeni

Sinemanın 19. yüzyılın sonlarındaki icâdı ve sonraki çeyrek yüzyılda de hızla yaygınlaşıp küresel ölçekte söz sahibi bir endüstriye dönüşmesine paralel olarak, bu endüstrinin kesintisiz bir şekilde döngüsünü sağlayan uzun metrajlı ticarî filmlerini üretmek, film yapımı işini üstlenen şirketlerin de temel önceliği olmuştur. Yapımcı şirketlerin gerek kendi ülkeleri, gerekse anlatılan hikâyelerin gereksinimine göre zaman zaman set olarak kullandıkları diğer ülkelerden öncelikli beklentileri ise yüksek maliyetli ve teknik zorluklarla dolu bir süreç olan film yapımı işinde, şu kolaylaştırıcı elementlerin, üzerinde çalışılan coğrafyada bir araya gelmiş olmasıdır:

1) Film yapımı işini yadırgamayan, günümüzde “yedinci sanat” unvanını kazanmış durumdaki bu endüstriye sempatiyle bakan ve gerektiğinde yürütülen çalışmalara yardımcı olan dost canlısı, barışçıl bir toplumsal doku,

2) Setin yer aldığı coğrafyanın siyasal erki konumundaki kurumlardan aynı ve naktî yapım destekleri, film yapım sektörüne özel vergi indirimleri ve diğer mâlî kolaylıklar,

3) Sinemanın görsel estetik boyutunun gereksinimlerine doyurucu biçimde cevap verebilen, çok kısa mesafeler içinde farklı iklim koşulları ve zengin çeşitliliğe sahip doğal güzelliklere kolaylıkla erişilebilir türden, görsel albenisi yüksek bir coğrafi bölge,

4) Yine, set kurulan coğrafyanın film yapımcılarına lojistik, ulaşım, iletişim, konaklama, gereğinde yerel kaynaklardan hızlı biçimde ekip ve ekipman temini gibi alanlarda kolaylıklar sunması.

İstanbul'un Osmanlı orduları tarafından ilk fethedilen bölgesi olarak ayrıcalıklı bir tarihsel öneme sahip bulunan Beykoz, 1930 yılına kadar Üsküdar ilçesine bağlı bir köy iken, bu tarihten itibaren bağımsız bir ilçeye dönüştürülmüş, cumhuriyet tarihi boyunca da önce Türk sinema endüstrisi, 1990'lerden itibaren ise televizyon dünyasına gitgide artan bir sıklıkta ev sahipliği yapmaya

başlamıştır. Beykoz'un geride kalan çeyrek yüzyılda film yapımı işinin her iki cephesinde de böylesine geniş çaplı bir popülerite elde etmesinin ardında ise yukarıda sıralanan, üretim yapmayı kolaylaştırıcı unsurların neredeyse tamamına sahip bir ilçe oluşu yatmaktadır.

2019 yılı itibarıyla “Türk televizyon endüstrisinin en fazla üretim yaptığı ilçe” unvanına sahip bulunan Beykoz, aynı zamanda Türkiye'nin küresel ölçekteki tanıtım ve prestijinde olumlu roller oynayan yüksek profilli sinema filmlerinde de sık sık plato olarak kullanılmaktadır. İlçenin sinema ve televizyonla uzun yıllardır süregelen bu uyumlu işbirliği, onu yakın bir gelecekte yalnızca yerel üretimde değil, uluslararası sinema-televizyon endüstrisi açısından da bir cazibe merkezine dönüştürmeye adaydır.

Anahtar Kelimeler: *Türk Sinema Endüstrisi, Türk Televizyon Endüstrisi, Beykoz, TV Dizi Sektörü, İstanbul'daki Film Platoları*

Osmanlı'dan Günümüze Beykoz'un Mesire Yerleri

Prof. Dr. Ali Şükrü ÇORUK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Beykoz, İstanbul'un ilçeleri arasında doğal güzellikleri, yeşilliği ve içme suları ile öne çıkan bir yerleşim merkezidir. Bu özelliği günümüzde de devam eden Beykoz özellikle hafta sonları İstanbul'un diğer semtlerinde ve ilçelerinde oturanlar tarafından dinlenme amaçlı olarak ziyaret edilmektedir. Beykoz açısından her zaman için geçerli olan bu durum günümüzde ortaya çıkmış değildir. Osmanlı'da başta bazı padişahlar olmak üzere devletin ileri gelenleri gezmek, mesire yerlerinde hoşça vakit geçirmek ve yaz aylarında ikamet etmek amacıyla sık sık Beykoz'u ziyaret etmişlerdir. Aynı şekilde halk da devletin tercihi doğrultusunda Beykoz'a ilgi göstermiştir. Osmanlı döneminde yaptırılan kasırlar ve yalılar bu ilginin somut delilleri olarak ayakta durmaktadır. Beykoz'da inşa edilen kasırların bir kısmı Cumhuriyet döneminde de resmi amaçlarla kullanılmaya devam etmiştir. Bunun yanında Beykoz tarihi derinliğe sahip mesire yerleriyle İstanbul'un eğlenme ve dinlenme kültüründe önemli bir yere sahiptir. Özellikle Göksu bu mesire yerlerinin başında gelmektedir. Şehrin hafızasında özel bir yere sahip olan Göksu, sadece yerli halkın değil İstanbul'a gelen yabancı seyyahların da belli başlı uğrak mekânlarından birisidir. Bu bildiride gravürler ve fotoğraflar eşliğinde, başta Göksu olmak üzere Beykoz'da yer alan mesire yerleri ve mesire kültürü hakkında bilgi verilerek gezme ve eğlenme anlayışı noktasında zamana bağlı olarak ortaya çıkan değişim üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Mesire Yerleri, Göksu, Hafıza*

Muallim Naci'nin Beykoz Yılları

Dr. Âlim KAHRAMAN

Edebiyatçı / Yazar

Muallim Naci'nin Beykoz'la ilişkisi Ahmet Midhat Efendi sebebiyledir. Naci, Yenilik Dönemi Türk Edebiyatının bu önde gelen isimiyle önce, onun çıkarmakta olduğu Tercümân-ı Hakikat gazetesine gönderdiği şiirleriyle, posta yoluyla irtibata geçer (1880). İstanbul'da bulunmasına rağmen Midhat Efendi'yle gidip tanışmayı 1883 yılına kadar erteler. İlk ziyaret ve tanışmalarından ardından Muallim Naci'yi, Tercüman-ı Hakikat'in şiir sorumlusu olarak görürüz. O sıralar Midhat Efendi Beykoz'un Akbaba köyünde oturmakta, İstanbul'a (gazetesine) vapurla gelip gitmektedir. 1884 yılı yaz ayları içinde Muallim Naci Ahmet Midhat Efendi'nin davetleriyle Akbaba'daki çiftliğe gidip gelmeye başlar. Aynı yılın Eylülünde ise Midhat Efendi'nin en büyük kızı Mediha Hanımla düğünleri yapılır. Düğün Akbaba'da yapılmış, yeni evliler de oraya yerleşmiştir.

Muallim Naci'nin hayatındaki Beykoz dönemi, Midhat Efendi'yle aralarında, gazetede ki işinden dolayı bir anlaşmazlık çıkıncaya kadar sürer. Efendi, Tercüman-ı Hakikat'te 27 Ağustos 1885 tarihinde yazdığı bir yazıyla ("Bir Mülahaza-i Gayr-i Edîbâne", nr. 2150) başını damadı Muallim Naci'nin çektiği edebî ekolü sert bir şekilde eleştirir. Bunun üzerine Naci, hemen o gün hem gazeteden hem de Beykoz'daki çiftlikten ayrılır. Fatih Cibali'deki evine yerleşir, bir süre sonra eşini de yanına alır. Daha sonra Midhat Efendi'yle ailevi ilişkileri sürerse de bir daha tamamen Beykoz'a geri dönmez.

Muallim Naci'nin 1893'teki ölümünün ardından eşi Mediha Hanım, o sıralar henüz çok küçük olan kızını da alarak Beykoz'a babası Ahmet Midhat Efendi'nin yanına tekrar döner. Orada yaşar. Bu çalışmamızda Naci'yi Beykoz'daki hayatı içinde tasvir edeceğiz. Onun, bir dönemden itibaren Ahmet Midhat Efendi'yle kesişen hayatını ele alacağız. Ayrıca yayımlanan terekkesine dayanarak ölümden sonra Midhat Efendi tarafından satın alınıp kendi kütüphanesine dahil edilen özel kitaplığının kapsamı ve âkıbeti hakkında da bilgiler aktaracağız.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Edebiyat, Muallim Naci, Ahmet Midhat, Tercümân-ı Hakikat.*

Beykoz'un Çiftlikleri ve Çiftlikât-ı Humâyûn

Doç. Dr. Arif KOLAY

Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Osmanlı Devletinde çiftlikler önceleri küçük bir çiftçi aileye yetebilecek büyüklükte toprak birimi iken daha sonraları büyük zirai işletmeleri ifade eden bir anlam kazandı. Çiftlikler has, zeamet, tımar veya mülk yoluyla verilirlerdi. Yani başta saray mensupları olmak üzere, yüksek rütbeli devlet adamları ve maddi açıdan zengin kimseler çiftlikleri tasarruf edenler olurlardı. Bir kısmı ortaklık yoluyla işletilirken bir kısmı müstecirler tarafından kiralanarak işletilirdi. Çiftliklerin bir kısmı daha sonra çiftlik köyler halini aldı.

Beykoz bölgesindeki çiftlikler de bu bağlamda değerlendirilebilir. Beykoz ve çevresi hem hayvancılık hem de zirai faaliyetler ve tarım için elverişli bir alana sahipti. Bundan dolayı da bölgede köylerle birlikte irili ufaklı çiftlikler de bulunmaktaydı.

Beykoz bölgesindeki çiftliklerin genel yapısını ortaya çıkarmak için yapılan bu çalışmanın temel kaynağını Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivinden temin edilen çeşitli defterler ve belgeler teşkil etmektedir. Ayrıca Beykoz ile ilgili yapılmış olan mevcut çalışmalardan da istifade edilecektir. Bu bağlamda “Arpacı Çiftliği, Paşamandıra Çiftliği, Çavuşlu Çiftliği, Hacı Mustafa Bey Çiftliği, Hüseyin Paşa Çiftliği, İbrahim Paşa Çiftliği, Irde/İrva Çiftliği, Prens Abbas'a ait çiftlik, Prens Çartorski'nin mutasarrıf olduğu çiftlik (Leh Çiftliği), Yazla Çiftliği, Yeni çiftlik, Hazine-i Hassa'ya ait çiftlik, Hekimbaşı Çiftliği, Çavuşbaşı Çiftliği, Hünkarsuyu Çiftliği, Kurbağalıdere Çiftliği” değerlendirmeye alınacak çiftliklerdir.

Eğitimde Gelecek ve Beykoz'da Eğitimin Geleceği

Alpaslan DURMUŞ

Eğitimci, Milli Eğitim Bakanlığı

Başlangıcından yapıla yapıla geldiği an içindeki konumuna dek geçen süreçte toplumda yerleşik hâle gelmiş ve iş birliğine dayalı olarak icra edilen her türlü uyumlu ve girift insan faaliyeti biçimi “uygulama” diye isimlendirilebilir. Akademik disiplinler, sanatlar, zanaatlar, meslekler gibi toplumda icra edilen bütün faaliyet ve işler birer uygulamadır; toplumsal iş bölümünün bir parçası olarak toplumun diğer üyelerinin belli ihtiyaçlarının giderilmesine hizmet ederler. Bu uygulamalara gömülü bulunan iyi şeyler, mükemmellik ve uygunluk standartları toplum tarafından müstakbel üyelerine sağlanan denemeler (eğitim) sürecinde onlar tarafından idrak edilir, edinilir; deneye yapa bir taraftan uygulama melekeye dönüşür, diğer taraftan insanın mükemmelliğe ulaşma gücü ve bununla ilgili hedef ve iyi şeylere dair kavrayışı düzenli bir şekilde artar. Yeme, içme, barınma, güvenlik gibi toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaç ve beklentileri yeni biçim ve mecralar kazanarak kısmi yahut köklü değişikliklere uğradığından uygulamalar ilelebet yerleşikliklerini koruyamazlar. Eğitimle bireyin kazandığı mükemmelliğe ulaşma gücü ve kavrayışı, bireyin yeni uygulamalara intibakına vesile olduğu ölçüde eğitim görevini yapıyor, işlevini koruyor demektir. Bu yüzden “hâl”in gerekleri ve ekledikleri ile “istikbal”in getirecekleri iyi okunarak bir gelecek vizyonu oluşturulmalıdır ki eğitime dair denemeler-yapmalar süreci uygun şekilde yapılandırılabilsin. Bu bildiride öncelikle eğitimin evrildiği yöne dair tespitler yapılmaya çalışılacak ve ardından bu belirlemelere dayalı olarak Beykoz'da eğitime dair bir gelecek resminin hatları üzerine düşünceler geliştirilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Eğitim, Gelişme, Dönüşüm, Eğitim Planlaması, Eğitim Tasarımı, Alternatif Paradigmalar.*

Paşabahçe İspirto Fabrikası

Dr. Öğr. Üyesi Arzu VARLI - Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK

Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi - Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi

Osmanlı Devleti zamanında sur dışının hemen sınırında bugünkü Zeytinburnu-Bakırköy bölgesinde ve Boğaziçi'nin geçmişte uzak bir köşesi olan bugünkü Beykoz sınırları içinde sanayi ve özellikle yerleşim yerleri ve halk için tehlike arz eden yanıcı, patlayıcı madde üretim ve depolanmasına dair gelişmeler kaydedilmiştir. Bakırköy civarında kurulan baruthane ve Paşabahçe'deki ispirto fabrikaları buna örnektir.

İstanbul Boğazi'nin Karadeniz tarafından girişine yakın bir yer olan Beykoz 19. yüzyılın başlarından itibaren deri-kundura, kâğıt, mum, cam ve ispirto üretimine mekân olur. Bu bağlamda kurulan fabrikalardan birisi ise Paşabahçe'deki İspirto Fabrikası'dır. Bu fabrikanın kurulduğu alanda İncir karyesinde daha önce Modiana Cam Fabrikası, İspirto Fabrikası ve Paşabahçe Devlet İspermeçet Mumu Fabrikası vardır.

Bölgesel olarak değerlendirildiğinde, Paşabahçe yer olarak meskûn olmayışı ve ulaşım özelliklerinden dolayı elverişli bir bölgedir. Deniz kıyısında bulunması hem hammadde hem de üretilen maddelerin deniz yoluyla nakliyatı sağlanabilmekteydi. Bu özelliklerine ek olarak görece daha güvenli olmasıdır.

İspirto, sanayide ve alkollü içecek üretiminde de kullanılan, devletin üzerinden vergi aldığı değerli bir metadır. Ancak alkollü ya da ispirotolu içkilere dair vergi düzenlemeleri tütün ve tuzdan farklı olmaktadır. Hammaddesini üzümün oluşturduğu ispirto kaçakçılığa da konu olan, sahtesi insan sağlığını tehdit eden bu nedenle Osmanlı Devleti'nin hem kaçakçılık hem tebaasının sağlığını korumak için üretimi ve ticaretini denetim altında tuttuğu bir maddedir.

Paşabahçe'de olan İspermeçet Mumu Fabrikası bir ara Maliye Hazinesi'ne devredilir. Kapanan bu tesisler önce özel bir girişime, daha sonra tekrar devlete yine sonrasında özel bir girişime devredilir. 1930 yılında tekrar Müskirat İhissarı tarafından satın alınmış; mimar Ahsen Yapanar tarafından fabrika binası tasarlanır. Önce özel girişimle başlayan ispirto üretimi devlete geçmiş ve 6. Ağustos 2002 de kapatılmış; arazisi de 2012 yılında satılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Paşabahçe, Sanayileşme, Tekel, İspirto*

Antik ve Ortaçağda Beykoz

Prof. Dr. Asnu Bilban YALÇIN

*İstanbul Üniversitesi / Boğaziçi'nin Tarihsel Topografyası Araştırma Projesi Başkanı /
Yoros Kalesi Arkeolojik Kazıları Başkanı*

Beykoz, İstanbul ilinin, Karadeniz ve Marmara denizini bağlayan en önemli arteri olan Boğaziçi suyunun kuzey-doğusunda yer alır. Bu geçidin kuzey bölgeleri coğrafya ve tarih açısından Boğaziçi'nin en önemli bölgeleridir.

2005 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi adına, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı izinli arkeolojik ve topografik bir yüzey araştırması, Başkanlığımızda, başlatılmıştır. Bunun sonucunda Beykoz ilçesinde, tarihi kaynakların bahsettiği eser ve anıtların yerleri tespit edilmiş, kimilerinin ise arkeolojik izleri ortaya çıkarılmıştır.

2010 yılından itibaren de Anadolu Kavağına hakim bir tepede yer alan ve Bizans döneminde inşaa edilmiş Yoros Kalesi'nde, T.C. Bakanlar Kurulu Kararlı bir arkeolojik kazı başlatılmış ve devam etmektedir. Kazı Başkanlığımızın çalışmalarları ve Bakanlığımızın girişimleri sonucunda Yoros Kalesi 2014 yılında, İstanbul sur dışın haricinde seçilen tek anıt olarak, UNESCO geçici listesi eseri olarak yer almıştır.

Bildiri Beykoz'un Antik ve Ortaçağ dönemlerindeki tarihi ve eserleri üzerine olacaktır

Anahtar Kelimeler: *Yoros, Anadolu Kavağı, Tekel, İspirto*

ANEMONE Projesi Kapsamında Filburnu Kıyılarında Toplanan Deniz Çöpleriyle İlgili İlk Değerlendirmeler

Öğr. Gör. Ayaka Amaha ÖZTÜRK

İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesi Deniz Biyolojisi Departmanı

Zeynep GÜLENÇ

Türk Deniz Araştırmaları Vakfı

Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), 2018 yılından beri Avrupa Birliği destekli “Karadeniz Ekosisteminin İnsan Baskısına Karşı Hassasiyetinin Değerlendirilmesi – ANEMONE” başlıklı bir proje yürütmektedir. 6 ortaklı ANEMONE projesi’nde Karadeniz’in ortak izleme programı için uygun bir strateji geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yolla, Avrupa Birliği Deniz Stratejisi Çerçeve Direktifinin (MSFD) uygulanması konusunda bir veri temeli oluşturulacaktır. Bu amaçla dört ülkede (Romanya, Bulgaristan, Ukrayna ve Türkiye) eşzamanlı olarak deniz çöpleriyle ilgili çalıştay ve sahil temizliği yapılmıştır.

Bu proje kapsamında Beykoz sınırları içinde bulunan İstanbul Boğazı’nın Karadeniz’e yakın Filburnu Sahili’nde sahil temizleme etkinliği yapılmıştır. Bu sahilde 39 katılımcıyla 2 saat içerisinde 3.499,31 m² ‘lik alan taranmış ve 74.7 kg “Plastik”, 18.0 kg “Metal”, 18.5 kg “Cam” and 5.0 kg “Diğer” olmak üzere dört ayrı kategoride toplam 116.2 kg çöp toplanmıştır. Bu bölgeye karadan herhangi bir bağlantı bulunmadığı için sahilde biriken çöplerin tamamının rüzgar ve akıntılar yoluyla gelmesi ve gemi kökenli olması dikkat çekicidir. Elde edilen veriler eş zamanlı olarak diğer ülkelerle karşılaştırılacaktır.

Beykoz İlçesi'nin Nüfus Özellikleri

Dr. Öğr. Üyesi Aylin YAMAN KOCADAĞLI

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

Beykoz İlçesi, Çatalca - Kocaeli bölümünün Kocaeli Yarımadası üzerinde yer almaktadır. İlçenin sahip olduğu sit ve situasyon özellikleri tarih boyunca bu sahayı önemli kılan hususların başında gelmektedir. Kocaeli Yarımadası'nın kuzeybatısında, İstanbul Boğazı'nın doğu yakasında ve boğazın Karadeniz'e açılan kesiminde yer alan ilçe oldukça stratejik bir konuma sahiptir. 41° 2' - 41° 14' Kuzey enlemleri ile 29° 3' - 29° 21' Doğu boylamları arasında yer alan ilçe, toplam 310,36 km²'lik bir yüzölçüme sahiptir. Batıdan İstanbul Boğazı, kuzeyden Karadeniz ile çevrelenmiş olan Beykoz ilçesinin doğusunda Şile, doğu - güneydoğusunda Çekmeköy, güneyinde ise Ümraniye ve Üsküdar ilçeleri yer almaktadır.

Beykoz sahip olduğu bu konum ve doğal ortam potansiyeli nedeniyle oldukça uzun bir yerleşim tarihine sahiptir. Bu süreçte Beykoz'un gerek idari yapılanmasında gerekse nüfus yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Araştırmamızın amacı Beykoz ilçesinin nüfus yapısını, bu yapıya etki eden faktörleri ve zaman içinde nüfus yapısında meydana gelen değişimleri ve bunun nedenlerini analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda Beykoz ilçesinin nüfus özellikleri coğrafi bir bakış açısı altında mekânla karşılıklı ilişki, dağılışı ve nedensellik çerçevesinde ele alınmıştır.

Nüfus en genel tanımıyla sınırları kesin olarak belirlenmiş bir alanda, belli bir zamanda yaşayan insanların sayısıdır. Devletler açısından milli güç unsurlarından birisi olan nüfus, esasında diğer milli güç unsurlarının (siyasi, askeri, ekonomik) da temelinde yatan en önemli unsurdur. Şüphesiz ülkeler açısından demografik gücü oluşturan nüfusun toplam sayısı kadar bu nüfusun sahip olduğu nitelikleri de çok önemlidir. Nüfusun niteliği ise ona paralel bir şekilde geliştirilen sosyo-ekonomik hizmetlerle değer kazanır ve böylece nüfus gerçek anlamda bir güç unsuru haline dönüştürülebilir. Bu bağlamda kalkınma ve kamu politikalarının oluşturulmasında nüfus faktörü büyük önem taşır. Bu politikaların belirlenmesinde toplam nüfus miktarı, nüfusun yaş gruplarına ve cinse göre dağılımı, kırsal ve şehir nüfusunun dağılım özellikleri en önemli kriterlerdir. Demografik bilgilerin önemi şüphesiz sadece kamu politika ve yatırımla-

rının belirlenmesinde değil aynı zamanda özel sektör yatırımlarının yönünü çizmesinde de önemli bir etkidir. Eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, ulaştırma ve enerji yatırımları gibi birçok yatırım bugünkü ve gelecekteki nüfus miktar, özellik ve dağılımları dikkate alınarak hayata geçirilir. Bu nedenle nüfusun gelişim seyri ve yapısının bilinmesi çeşitli mekânsal ölçek ve amaçlarla hazırlanan planlama çalışmaları açısından çok önemlidir. Sonuç olarak en küçük mekânsal ölçekten başlayarak ülke geneline kadar uzanan ölçekte nüfusa dair yapılan çalışmalar bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Doğal ortamın sahip olduğu potansiyelin nüfusun miktarı ve dağılışı üzerinde önemli etkileri olduğu gerçeği üzerinden yola çıkılarak, çalışmanın ilk bölümünde Beykoz ilçesinin doğal ortam özellikleri nüfus ve yerleşmeye olan etkileri doğrultusunda ele alınmıştır. Bu temel altlık üzerine çalışmanın ikinci bölümünde Beykoz ilçesinde yerleşme ve nüfusun gelişimi araştırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle Beykoz'da nüfusun geçmişten günümüze gelişim seyri ele alınmıştır. Cumhuriyet tarihinde 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında Beykoz idari olarak Üsküdar kazasına bağlı bir yerleşim birimidir. 1930 yılında idari yapılanmasında meydana gelen değişikliklerle kaza statüsü kazanan Beykoz'un, bu tarihten sonra nüfus ve yerleşme yapısında önemli değişiklikler kaydedilmiştir. Beykoz'da nüfusun yıllara göre gelişim seyri ortaya konulurken, bu süreçte nüfus miktarında kaydedilen artış veya azalışların nedenleri üzerinde durulmuştur. Beykoz'da nüfusun yıllara göre artış hızı ve bu hızın gerek ülkemiz gerekse İstanbul özelindeki durumu karşılaştırmalı olarak nedenleriyle birlikte ele alınmıştır. Beykoz ilçesinin nüfusu 20. yüzyılın başından günümüze kadar olan süreçte önemli bir artış kaydetmiştir. Şüphesiz Beykoz'da nüfusun artması yerleşim birimlerinin mekânsal gelişimlerini de hızlandırmış; beşeri kullanımların artması ilçenin arazi örtüsünde önemli değişiklikler ortaya çıkarmıştır. Yaşanılan nüfuslanma sürecine paralel olarak özellikle Beykoz şehrinin zaman içinde kaydettiği mekânsal gelişim süreci analiz edilmiştir. Şehrin mekânsal gelişiminin hızını ve yönünü belirleyen doğal, beşeri ve ekonomik faktörler ortaya konulmuştur.

Nüfusun toplam miktarının yanı sıra bu nüfusun mekânda nasıl bir yoğunluk ve dağılış dokusu sergilediği de büyük önem taşımaktadır. Beykoz ilçesinde nüfus yoğunluğu, nüfusun dağılışı ve bu dağılışın nedenleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu kapsamda nüfusun dağılışına etki eden fiziki, beşeri ve ekonomik faktörler ele alınmıştır. Nüfusun mekânsal dağılımında zaman içinde meydana gelen değişiklikler ve bunların nedenleri üzerinde durulmuş; nüfus yoğunluğu ile dağılış haritaları hazırlanmıştır. Beykoz ilçesinde toplam nüfu-

sun gelişim seyri içerisinde kır ve şehir nüfuslarının gelişim seyirleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Yıllara göre şehir ve kır nüfusunda kaydedilen artış ve azalışların nedenleri üzerinde durulmuştur. İstanbul ilinin idari yapılanmasında yaşanan değişimlerin, özellikle Büyükşehir yasası ve sonrasında farklı yıllarda çıkartılan çeşitli kanunlarla idari teşkilatlanmasında meydana gelen değişikliklerin, Beykoz nüfusu üzerindeki etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Günümüzde Beykoz, resmî istatistiklerde nüfusu bütünüyle şehirli nüfus olarak değerlendirmesine rağmen esasında hâlen kırsal nüfusa da ev sahipliği yapan İstanbul'un ender ilçelerinden birisidir.

Nüfusun miktar ve mekânsal dağılımının yanı sıra sahip olduğu demografik ve sosyo-ekonomik niteliklerinin bilinmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda öncelikle Beykoz nüfusunun cinse ve yaş gruplarına göre dağılımı ele alınmıştır. Yıllar bazında nüfusun cinse göre dağılımında hem Beykoz şehrinde hem de kırsal kesiminde önemli değişikliklerin yaşandığı tespit edilmiş; bunun nedenleri üzerinde durulmuştur. Yıllar bazında nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı karşılaştırmalı olarak, nedenleriyle birlikte ele alınmıştır. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımının bilinmesi, özellikle nüfus gruplarının ihtiyaç duyduğu çeşitli hizmetlerin sağlanmasında (eğitim, sağlık, kültür gibi) önemli rol oynar. Bu bilgiler aynı zamanda aktif ve bağımlı nüfus miktarlarını göstermesi bakımından da önem taşır. Beykoz'da aktif nüfusun ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımının zaman içinde kaydettiği değişim ve bunun nedenleri üzerinde durulmuştur. Beykoz ilçesinde nüfusun yıllara göre okuryazarlık ve eğitim düzeyi ile medeni durumu ele alınmıştır. Nüfusun sosyo-ekonomik niteliklerinin yanı sıra hanehalkı nitelikleri de incelenmiş; mahalle bazında hanehalkı büyüklükleri ortaya konulmuştur.

Göç; demografik, sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel değişimler meydana getiren önemli bir olaydır. Beykoz ilçesinin nüfuslanma sürecinde göçlerin de büyük etkisi vardır. 20. yüzyılın başında Rumeli ve Kafkaslardan gelen muhacirlerin İstanbul'da yerleştirildiği alanlardan birisi de Beykoz'dur. Özellikle Balkan Harbi sonrasında gelen göçmenler Beykoz nüfusunda ciddi bir artışa neden olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Beykoz'da gerçekleştirilen sanayileşme hamleleri, iç göç bakımından Beykoz'un bir çekim merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Bu yıllarda ülkemizin sanayileşmesinde de önemli yer tutan bazı fabrikaların Beykoz'da açılması ve ortaya çıkan iş gücü ihtiyacı Beykoz'a olan iç göç sürecini hızlandırmıştır. Doğal nüfus artışının yanı sıra göçlerin de etkisiyle Beykoz nüfusu hızla artmıştır. Günümüzde Beykoz ilçesinde ikamet eden nüfus, nüfusa kayıtlı oldukları iller açısından incelenmiştir. İlçede yaşayan

nüfusun sadece %32'sinin İstanbul nüfusuna kayıtlı olduğu geri kalan nüfusun ise başka il nüfuslarına kayıtlı olduğu görülmüş ve bunun dağılışı haritası oluşturulmuştur. Beykoz ilçesi nüfusuna kayıtlı olmasına rağmen yaklaşık 15 bin civarında bir nüfusun da başka illerde yaşadığı tespit edilmiştir. Günümüzde ilçede yaşayan nüfusun doğum yerlerine ve nüfusa kayıtlı oldukları illere göre dağılışı kalıpları belirlenmiş ve haritalanmıştır. Bu açıdan ortaya çıkan sonuç İstanbul ili genelinde olduğu gibi, Beykoz ilçesinin de nüfus açısından bir Türkiye mozaiği olduğu gerçeğidir.

Geleceğe yönelik planların yapılabilmesi, gerekli altyapı ve hizmetlerin oluşturabilmesinde nüfusa dair tahminler de büyük önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle geçmişteki eğilimlerin gelecekte de devam edeceği varsayımına dayanılarak, Beykoz nüfusundaki değişimin ne yönde olacağını belirleyebilmek ve nüfusla ilgili geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilmek için zaman serisi analizi yapılmıştır. Ancak burada unutulmaması gereken husus, İstanbul gibi büyük bir mega-şehirden gelecekte yaşanması olası doğal, beşeri ve ekonomik bir takım değişimlerin nüfus tahminleri üzerinde de değişiklikler yaratabileceği gerçeğidir.

Araştırmada Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanılmış olup birçok alanda etkin bir araç olan Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) metodolojisi kullanılmıştır. Veri tabanı ve data yapısının oluşturulmasında ArcMap 10.3 yazılımından faydalanılmıştır..

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Şehirleşme, Göç, Mekânsal Analiz, Beykoz

Güvenlikli Siteler ve Gündelik Hayat: Beykoz Örneği

Doç. Dr. Ayşen ŞATIROĞLU - Dr. Arş. Gör. Melike AKBIYIK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Kapalı-kapılı-güvenlikli siteler ABD’de 1900’lü yılların başında nadir insanlar için yapılmış, nadir mekanlar olarak ortaya çıkmış; ancak 1960’larda ortalama bir Amerikalının sahip olacağı yerler olabilir. 1980’lerde ise lüks emlak spekülasyonu ve tüketim eğilimi ile prestij ve boş zaman için tasarlanmış aktiviteleri içeren güvenlikli siteler ortaya çıkarmıştır. 1980’de benzer bir eğilim Türkiye’de de görülmüş, özellikle 2000’li yıllardan itibaren farklı toplumsal tabakalara hitap eden ve bir yaşam tarzı sunan bu siteler yaygınlaşmaya başlamıştır. Beykoz ilçesi, en prestijli kapalı sitelerden orta sınıfa hitap eden sitelere dek çeşitliliğe sahiptir. Kişinin sosyalleştiği, kendini gerçekleştirdiği ve hayal ettiği yer olan gündelik hayatın modern zamanlarda parçalanmış bir hal alması, bireyin yalnızlaşmasına ve içe dönük bir yaşamı tercih etmesine sebep olmuştur. Kapitalizm, mekânı yeniden üreterek ayakta kalmaya devam ederken gündelik yaşamı tamamen kontrol altına almaktadır. Sermayenin mekân üzerinden ayrışmayı pekiştirici tavrı, kentte ‘ev’ in karşılığı olacak yeni yaşam alanlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Güvenlikli siteler günümüzde mekânsal ayrışmanın en belirgin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Barınma ihtiyacından bir gösterge haline dönüşen konutun güvenlikli sitelerde bir yaşam tarzı içinde sunulması güvenlikli sitelerin sosyolojik olarak gündelik hayat pratikleri açısından incelenmesini gerektirir. Bu çalışmada, mekânsal ayrışmanın gündelik yaşam pratikleri üzerindeki etkisi Beykoz’daki orta sınıf sitelerden seçilen örneklerde incelenmiştir. Nitel araştırma deseninden faydalanılmış, katılımcılar ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmada gündelik yaşam pratikleri, ihtiyaçlar ve boş zaman kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. İhtiyaçlar başlığın altında alt tema olarak aile ve çocuk konuları, boş zaman başlığı altında alt tema olarak ise Beykoz semti-çarşısı ve yaşanan site ile ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada katılımcıların cevapları ilgili alt temalar altında yorumlanırken nitel yöntemin imkânları konuyu zenginleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlikli Siteler, Gündelik Hayat, İhtiyaçlar, Boş Zaman*

Bir Yerleşim Yeri ve Osmanlı Misafirperverliği Örneği Polonezköy

Prof. Dr. Bayram NAZIR

Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Tarih boyunca, zulme uğrayanların sığınacakları ilk kapı olarak gördükleri Türkler, bugüne kadar yüzbinlerce mazluma kucak açtı. Din, dil ve ırk ayrımı yapmadan, gördükleri zulümden kaçan binlerce kişiyi bağrına basarak insana verilen değeri en iyi şekilde sergileyen Türkler, örnek tutum ve tavrıyla tarihteki en büyük insanlık derslerini veren millet oldu. İspanya’da zulme uğrayan Müslüman ve Yahudiler, Osmanlı Devleti’ne gönderdikleri bir elçi ile içler acısı durumlarını anlatır ve yardım isterler. Osmanlı Devleti, Kemal Reis kumandasında bir filo gönderir, zulme uğrayan bir kısım Müslüman ve Yahudi Osmanlı ülkesine getirilerek ve katliamdan kurtarılır.

Birçok Müslüman ve Yahudi’nin, İspanya’dan önce Afrika sahillerine aktarıldığı daha sonra bunlardan bir bölümünün başta İstanbul, Selanik ve İzmir olmak üzere Osmanlı Devleti’nin diğer vilayetlerine, yerleştirildiği tarihi kaynaklarda yer alıyor. Zulümden kaçarak sığınan bu insanlar, durumlarını toparlayıp verimli hale gelene kadar 5 yıl vergiden muaf tutulmuşlardır.

Tarihçi Bernard Lewis, bir eserinde, Avrupa’da baskı görüp kovulan Yahudilere Osmanlı’nın kucak açtığına dikkati çekiyor.

Düşmanlarının pençesine düşen İsveç Kralı XII. Demirbaş Şarl’ı kucaklayan yine Osmanlı Devleti olmuştur.

1848-1849 Macar İhtilali’nin Rus ve Avusturya orduları tarafından bastırılması üzerine, çaresizlik içerisinde kalan Macar ve Polonyalı vatanseverler Ağustos 1849’da Osmanlı Devleti’ne iltica ettiler.

Osmanlı Devleti’ne iltica edenler arasında başta Macar Kralı Lajos Kossuth olmak üzere bakanlar, üst düzey askeri ve sivil devlet erkanı vardı. Aynı şekilde Polonya’dan aralarında üst düzey yönetici ve asker olmak üzere binlerce kişi Osmanlı Devleti’ne iltica etti. Avrupa’dan kopup Osmanlı’ya gelen bu insanları Türkler, Macar Kralı Lajos Kossuth’un kendi deyimiyle “dostluk güvencesi veren bir yığın sözlerle” karşıladılar.

Osmanlı hükümeti, mültecilere o dönemde hiçbir Avrupa ülkesinin göstermediği tolerans ve hoşgörü göstermiştir. Macar ve Polonyalı mültecilerin Osmanlı Devleti'nde büyük bir misafirperverlikle karşılanmaları Macaristan ve Polonya ile Osmanlı Devleti arasında önemli dostluk ilişkilerin kurulmasına neden olmuştur.

Sultan Abdülmecid, Rusya ve Avusturya'nın mültecilerin kendilerine iade edilmeleri için, Bâbıâli üzerinde yoğun baskı kurdukları dönemde şu deklarasyonu yayınladı: "Tacımı veririm, tahtımı veririm fakat, devletime sığınanları asla geri vermem." Bu deklarasyon, mültecilerin Sultan'a büyük sevgi duymalarını sağladığı gibi, Avrupa'da da geniş yankı uyandırmıştı.

Sadrazam Mustafa Reşid Paşa ileri görüşlülüğü, zekası ve almış olduğu eğitimle dönemin önde gelen simalarındandı. Paşa, Macar ve Polonyalıların Osmanlı ülkesine iltica etmek üzere sınıra geldikleri haberini aldığı zaman, bu gelişmeden memnun kalmıştı. Zira, mutlakiyet rejimine karşı mücadele veren bu kişileri kabul ve himaye etmek suretiyle, Avrupa'ya özgürlüğün koruyucusu imajı verilmiş olunacaktı.

Osmanlı Devleti'nin mültecilere bu sıcak yaklaşımı, hürriyet ve insan haklarının bu denli savunucu rolünü üstlenmesi İngiltere, Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde geniş yankı uyandırmasına sebep olmuştu. Özellikle İngiltere kamuoyunda Osmanlı Devleti lehinde büyük bir sempati oluşmuştu.

Gerek Kossuth'un elimizdeki mektupları gerekse mültecilerin hatıralarından Türklerin kendilerine gösterdiği üstün misafirperverliğin onların üzerinde memnuniyet verici bir etki bıraktığı açıkça anlaşılmaktadır.

Bu çalışmamızda 1842 yılında Prens Adam Czartoryski'nin girişimleriyle kurulan Polonezköy'e yerleştirilen Polonyalılar üzerinde durulacaktır. Özellikle 1849 Macar Özgürlük Savaşı'ndan sonra adı anılan köye yoğun bir şekilde Polonyalı mülteci yerleştirilmiştir. Bu mültecilerin Osmanlı Devleti'ne sığınma öyküsü anlatılacaktır

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Polonezköy, Adam Czartorysk

Beykoz'da Dünya Okyanuslar Günü Kutlamaları ve Bazı Öneriler

Prof. Dr. Bayram ÖZTÜRK

*İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesi Deniz Biyolojisi Departmanı /
Türk Deniz Araştırmaları Vakfı*

1992 yılından beri bütün dünyada okyanus ve denizlerin korunması, sürdürülebilir balıkçılık, kirliliğin önlenmesi ve iklim değişikliği konusunda bilinç oluşturmaya amaçlayan bir süreç başladı. 2002 yılında Birleşmiş Milletler'in konu ile ilgilenmeye başlamasının ardından, Kanada tarafından 2008 yılında Birleşmiş Milletler Rio de Janeiro Dünya Zirvesi'nde Dünya Okyanuslar Günü'nün önerilip kabul edilmesi ile 8 Haziran Dünya Okyanuslar Günü olarak küresel bir boyut kazandı. Söz konusu girişim, başlangıcından bugüne bütün dünyadan konu ile ilgili sivil toplum kuruluşları (STK), deniz akvaryumları, müzeler, üniversiteler, gençlik grupları, denizciler, dalgıçlar, yüzücüler ile denizcilik endüstrisinde yer alan kamu kuruluşları ve turizm sektörü de dahil olmak üzere 140 ülkeden yaklaşık iki binin üzerinde katılımcı ve örgütü kapsayacak şekilde büyüdü. Dünya Okyanuslar Günü, her yıl katılımcı ülke ve kuruluş sayısının arttığı çeşitli etkinliklerle dünya çapında kutlanıyor. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV), World Ocean Day web sitesinin (<http://www.worldoceansday.org>) Türkçe'sini de hazırlayan ve ülkemizde bu konuda çeşitli etkinlikler düzenleyen Beykoz'dan tek katılımcı STK olma özelliğini taşıyor.

Beykoz'un Hem Marmara hem de Karadeniz'e kıyısı olduğu ve denizcilikle ilgili bir çok kurum ve kuruluşa ev sahipliği yaptığı düşünülürse bu konuda daha fazla etkinlik yapılması gerekmektedir. Zira, kıyılardaki nüfusun geçim kaynaklarından balıkçılık ve deniz turizmi önemli bir sektördür. Bu nedenle, TÜDAV'ın sürdürmekte olduğu deniz koruma çalışmalarını geliştirme, sürdürülebilir balıkçılığı destekleme ve bu alanda farkındalık yaratma çalışmaları büyük önem taşır. Mavi ekonomiyi ve büyümeyi desteklemek için denizlere akan kara ve deniz kaynaklı kirlenmeyi önlemeliyiz. Beykoz ilçesi Birleşmiş Milletler sürdürülebilir kalkınma hedefleri'ni başta da iklim değişikliği çalışmaları için örnek veya pilot alan olabilir. Ülkemize katma değer yaratmada da yerel yönetimler olarak öncülük yapabilir.

Anahtar Kelimeler: Okyanuslar Günü, Beykoz, Deniz Koruma, İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Beykoz'da İmar ve Mülkiyet Yapısının Oluşumu

Dr. Bekir CANTEMİR

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

İnsanın yaşadığı bölge ile ilişkisi, bölgenin mülkiyet yapısından okunabilir. Mülkiyet, bir şehrin imar ve dönüşüm süreçlerinin en önemli yapı taşlarından birisini oluşturur. Tanzimat Fermanı sonrası Osmanlı'da oluşan yeni mülkiyet ve imar kavramları şehirlere farklı bir yön tayin etmiştir. Bu minvalde ilk defa 1848'de yayınlanan Ebniye Nizamnâmesi, Osmanlı şehirciliğinde yeni bir model geliştirme kaygısı taşımaktadır. Cumhuriyet'in ilanına kadar birçok defa tadil edilen "Ebniye Nizamnâmeleri", Cumhuriyet'in ilanı sonrasında isim değiştirerek "Bina ve Yollar Kanunu" adını almıştır. Daha sonra "İmar Kanunu" olarak adlandırılan bu yasa, imar sürecine şekil vermeyi amaçlayan çerçeve bir düzenlemedir. Beykoz özelinde imar yasaları ile var olan şehir yapısını irdelemek, yasa koyucu ile vatandaş ilişkilerini analiz etmek için ayırt edici örnekler barındırmaktadır.

1858 Arazi Kanunnâmesi sonrasında oluşan mülkiyet yapısı ile, özel mülkiyet Osmanlı şehirlerinin dönüşümünde etkin bir rol oynamıştır. Klâsik dönemde büyük çoğunlukta kullanım merkezli yani zilyetliği esas alan mülk yapısı, Tanzimat'la birlikte özel mülkiyete evrilmiştir. Özel mülkiyetin yasa olarak üretmeye çalıştığı yapı; toplumsal hafızada kullanım merkezli, mülkün devlete ait olduğu ve kullanıcıların arazi kirası ödediği, zilyetlik merkezli mülkiyet biçimi ile çatışma halinde olmuştur. Beykoz, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden mülkiyet yapısının sorun ve çözümlerini içinde barındıran ve bu dönüşümü nitelikli bir şekilde gözlemleyebileceğimiz önemli bir mekândır. Bu bağlamda Beykoz üzerinden yapılacak bir inceleme, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden mülkiyet yapısının; özel mülk, orman, özel orman ve 2-b gibi uygulamaların günümüz imar ve mülkiyet sorunlarını anlamlandırabilmemize yardımcı olacaktır.

Bu tebliğde Beykoz üzerinden Osmanlı'dan Cumhuriyet'e imar ve mülkiyet ilişkileri, kanunların oluşum ve gelişim süreci içerisinde eski İstanbul haritaları ile birlikte analiz edilecek; Tahrir Defterleri, Ebniye Nizamnâmesi, Arazi Kanunnâmesi, İmar Kanunu, İmar Uygulamaları ana kaynak olarak kullanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kadastro, Özel Mülkiyet, Orman, 2-B Uygulamaları, Eski Haritalar*

Beykoz'un Meşhur Kaynak Suları: 19 ve 20. Yüzyıllarda Çubuklu, Sırmakeş, Karakulak ve Göztepe Suları Üzerine Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Davut HUT

Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Bu bildirinin temel konusu, Osmanlı dönemi İstanbul'unun Anadolu yakasındaki önemli yerleşimlerden biri olan Beykoz'un sahip olduğu dört önemli kaynak suyunu, tarihi ve sosyo-ekonomik yönleriyle ortaya koymaktır. Bu cümleden olarak Çubuklu, Sırmakeş, Karakulak ve Göztepe menba suları hakkında tarihi bilgiler verilecektir. Suların işletilmesi ve hukuki durumları, özellikleri, kaliteleri ve korunmaları için yapılan çalışmalar ele alınacaktır. Ayrıca, bu suların Osmanlı kültüründe geçerli bir kavram olan Namık Kemal, Ahmet Cevdet Paşa ve diğerlerinin temsil ettiği "su tiryakileri" tarafından Viyana, Paris, Londra, Mekke gibi uzak diyarlara ve yurtdışına kadar götürülüp içilmesi; ne kadar aranan kaliteli ve içimi hoş sular olduğu; Ahmet Hamdi Tanpınar, Süheyl Ünver, Ahmet Cevdet Paşa, Sermet Muhtar Alus ve Mahir İz gibi edebiyatçı ve tarihçilerin anlatımlarına konu olmaları gibi hususlar da işlenecektir. Diğer yandan, Ahmet Mithat Efendi'nin de katkılarıyla, yine bu suların Beykoz'un tarihi köylerinden olan Dereseki ve Akbaba gibi köylerin şöhretinin artmasına olan katkısı üzerinde de durulacaktır. Böylece, kaynak sularının geçmişte genel olarak Osmanlı'nın, özel olarak da Beykoz'un kültürüne olan sosyal ve ekonomik katkıları ortaya konacaktır. Bildiri, başta Osmanlı arşiv belgeleri, yayınlanmış belgeler, kaynak suları ile ilgili yazılmış risaleler, ilgili dönemin seyahatnameleri ve hatıratları olmak üzere birincil kaynaklar üzerinden hazırlanacaktır. Ayrıca, ilgili literatür de çalışmamızın kaynakları arasında yer alacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Karakulak Suyu, Sırmakeş Suyu, Çubuklu Suyu, Göztepe Suyu*

Cennet Bağları: Beykoz'un Hasbahçeleri

Doç. Dr. Emine DİNGEÇ

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

Bu bildiride hasbahçeler içinde yer alan Beykoz bahçeleri saray ile bağlantıları çerçevesinde incelemeye alınacaktır. Evliya Çelebi'nin tanımlamasına göre 17. yüzyılda Beykoz kasabasında üç önemli hasbahçe vardı. Bunlar Beykoz (Tokat), Sultaniyye ve Çubuklu bahçeleriydi.

Bu çalışma hasbahçeleri Osmanlı Devleti'nin cihan devleti olma iddiasındaki gerekçelerinin somut göstergesi olarak ele almaktadır. Nitekim Devlet-i Ali'nin gerek hakimiyeti altındaki ve gerekse hakimiyeti altına alacağı insanlara en büyük vaadi huzurdu. Bu nedenle Osmanlı şehirleri mamur ve korunmuş anlamlarını içeren “medine ve mahruse” sıfatları ile tanımlanırdı. Mamur şehrin en önemli göstergesi huzur içinde gezilecek bahçeler, bahçelerdeki türlü yemiş ve renkli çiçeklerdi. Bahçeler aracılığı ile bu dünyada huzur veren cennet gibi mekanlar oluşturuldu. Padişahlar öncelikle kendisine yakın olan saray halkının böylesi yerlerde yaşamaları için gayret gösterdiler. Sarayın çevresinde bir hasbahçesi olmasına rağmen gerek saray tarafında gerekse karşı yaka olan Anadolu tarafında içinde köşkleri ve av mekanları olan; sebze, meyve ve çiçek yetiştirilen bahçeler yaptırıldılar. Zaman zaman saray halkı ve içoğlanları ile bu bahçelere halvet ve biniş düzenlediler. Bu bolluk ve estetik zenginlik İstanbul'a gelen elçilere de gösterildi. Elçiler meyve ve çiçekle karşılandı. Şehzadelerin doğum kutlamalarında, bayram ve diğer törenlerde çiçek ve meyveler donatıldı. Önemli günlerin dışında da Harem dairelerinde sürekli canlı çiçek bulunduruldu ve padişahın kadınları başta olmak üzere sarayın önde gelenlerine günlük meyve tahsisi yapıldı. Bu meyve ve çiçekler hasbahçelerden önemli bir miktarı da Beykoz'da bulunan bahçelerden tedarik edildi. Bu iddialar Osmanlı Arşivi'nin özellikle Topkapı Sarayı Müzesi, Cevdet Saray, Cevdet Maliye ve Maliyeden Müdevver kataloğundaki belgelerin incelenmesiyle test edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Tokat Bahçesi, Çubuklu, Sultaniyye, Meyve, Çiçek*

Tarihöncesi Dönemde Beykoz: İstanbul İli Yüzey Araştırması (İstYA) 2018-2019 Yılı Sonuçları

Doç. Dr. Emre GÜLDOĞAN

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile İstanbul Üniversitesi başkanlığında, İstanbul ilinde Avrupa ve Asya yakalarında yer alan (Silivri, Çatalca, Beylikdüzü, Büyükçekmece, Gaziosmanpaşa, Sarıyer, Kartal, Pendik, Maltepe, Sancaktepe, Sultanbeyli, Çekmeköy, Tuzla, Beykoz, Şile) ilçelerini kapsayacak İstanbul İli Yüzey Araştırmaları (İstYA) Projesi'nin 2018-2019 yılı çalışmaları, Beykoz ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bu iki sezonda toplam 45 mahalleye sahip olan ilçenin 21 mahallesinde araştırmalar yapılmıştır. Arazi Çalışmaları, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Sözlü Tarih Çalışmaları olarak üç uygulama alanında araştırmalarını gerçekleştiren İstYA Projesi'ndeki sonuçlar ilçe için ilk olmaları açısından önemlidir. Zira geçmişten günümüze daha önce hiçbir arkeolojik araştırmaya sahip olmayan Beykoz ilçesinin kültür tarihi içerisindeki yerinin anlaşılması adına her üç uygulama alanında elde edilen verilerden yola çıkılarak oldukça önemli sonuçlar ile karşılaşmıştır. Bu makale söz konusu iki sezon süresince elde edilen araştırma sonuçlarını içermektedir.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul, Beykoz, Tarihöncesi Arkeolojisi, Paleolitik, Neolitik, Taşınabilir Sanat*

Osmanlı Döneminde İstanbul'un Gıda ve Mahrukat Temininde Beykoz'un Önemi

Dr. Engin ÇAĞMAN

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi İktisat Fakültesi

Osmanlı Devleti döneminde Beykoz, İstanbul'un bazı temel ihtiyaçlarının karşılandığı önemli bir bölgeydi. Sebze, meyve ve mahrukata (odun-kömür) açısından bir tedarik merkezi olmasının yanı sıra Beykoz, özellikle sanayileşme faaliyetlerinin önem kazandığı 19. ve 20. yüzyıllarda İstanbul halkı, ordu ve bürokrasi için gereken sınai ürünlerin (cam, kağıt, elbise, ayakkabı, deri mamulleri vb.) imali açısından da ehemmiyet arz etmiştir.

Tebliğde, 19. ve 20. yüzyıllarda, İstanbul için gerekli olan sebze-meyve, su ve mahrukata temini açısından Beykoz'un önemi ele alınmıştır. Böylece tarih içinde Beykoz'da bu sahalardaki ekonomik faaliyetler ortaya koyularak bölge tarihine ve literatüre katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde Beykoz'un da dahil olduğu Anadolu sahilleri sur içi İstanbul'un özellikle sebze ve meyve ihtiyacının karşılanmasında çok önemli fonksiyonlar icra etmekteydi. Bu özelliklerinden dolayı 20. yüzyılın başlarında, İstanbul'un temel gıda ihtiyaçlarını karşılamak ve modern anlamda ziraat ve hayvancılığın gelişmesine katkı sağlamak amacıyla Beykoz'a ayrı bir önem verilmiştir. Paşa Mandıra Çiftliği'nde bitki ve hayvan cinslerinin ıslahı için damızlık hayvanlar ile çeşitli aletler tedariki ve ahırlar inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Arpacı Çiftliği'nde sütçülük, tavukçuluk, bahçıvanlık ve konservecilik gibi alanlarda ihtisas sahibi kişiler yetiştirmek üzere Sanayi-i Ziraie Okulu kurulmuştur. Bu okulda öğrencilerin bir kısmına ücretsiz olmak üzere gece ve gündüz eğitimi verilmesi planlanmıştır. Fakat ne yazık ki bütçenin yeterli olmaması, yöneticilerin liyakatsizliği ve okulda uygulanacak programın sık sık değiştirilmesi gibi nedenlerle başarılı olunamamıştır.

Beykoz Osmanlı döneminde çeşmeleriyle ve sularıya da ünlüydü. Bazı çeşmeler padişahlar ve devlet adamları tarafından yapılmış ve banilerinin isimleriyle anılagelmiştir. Beykoz'dan saraya su nakledildiği gibi halkın ihtiyacı için kayıklarla İstanbul'a sevkıyatı yapılarak satılmaktaydı. İstanbul'da çok sayıda çeşme bulunmasına rağmen Beykoz suları kaliteli olduğu için rağbet görmekteydi.

Beykoz, çok sayıda ormanlık alana sahip olması ve İstanbul'a yakınlığı nedeniyle odun ve kömür ihtiyacının karşılandığı önemli bölgelerden biriydi. Bu nedenle elde edilen odun ve kömür ticareti bölge halkının önemli gelir kaynakları arasında yer alıyordu. Ayrıca ağaçlardan elde edilen muhtelif kerestelerin gemi yapımında, Şirket-i Hayriye iskelelerinin tamiratında ve telgraf hatlarında kullanıldığı bilinmektedir.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul, Beykoz, Mahrukut (Odun ve Kömür), Gıda*

Tarihsel Bağlamda Beykoz'daki Orman ve Korular

Dr. Engin KIRLI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tarih Bölümü

Beykoz, İstanbul'da bitki örtüsünün en sık ve zengin olduğu yörelerden biridir. İstanbul Boğazı'nın Doğu'sunda yer alan Beykoz yöresi, Kuzeyde Karadeniz kıyısındaki Riva'dan, güneyde Paşabahçe'ye kadar uzanan alan, tarih boyunca bir mesire yeri olma özelliğine sahipti. Nitekim Beykoz ve çevresindeki geniş koru, çayır ve ormanlar, bu bölgenin tarih boyunca önemli bir mesire ve av mın-tıkası olmasını temin etmiştir.

Beykoz'un iki kilometre kuzeyinde yer alan Yalıköy ve Hünkâr İskelesi ile Sötlüce kıyılarından itibaren doğal güzelliklerle ve giderek zenginleşen bitki örtüsüne rastlanır. Beykoz'un üç kilometre kuzeyinde Kaymakdonduran Korusu, içinde yöreye adını veren çok soğuk bir su kaynağı ile; ıhlamur, kestane ve meşe ağaçları ile kaplıdır.

Beykoz çevresindeki mesire yerlerinden biri olan Beykoz Çayırı'nda, Yalıköy'ün hemen arkasında oldukça geniş bir alana sahip olup, etrafı ağaçlar ile çevrilidir. Fatih Sultan Mehmet'in av alanı olarak kullandığı bu çayırda, IV. Murat'ın cirit oynadığı, Sultan III. Selim'in ok talimleri yaptığı bilinmektedir. Çayır ile deniz arasında yer alan tepede yer alan Beykoz Kasrı'nın bahçesinde de ender rastlanan ağaç türleri bulunmaktadır.

Boğaziçi'nin Çamlıca Tepesi'nden sonra en yüksek noktası olan Yuşa Tepesi'de koruların yer aldığı bir başka bölgedir. Burada İstanbul'un fethinden sonra ilk imar edilen bahçe olduğu rivayet edilen Tokat Bahçesi yer almaktadır.

Beykoz yöresindeki meşhur tarihi koruluklardan biri de Sultaniye Mesiresi'dir. Başta ulu çınarlar olmak üzere, çeşitli ağaçların oluşturduğu korular içinde bu mesire yeri, Osmanlı Padişahlarının ok talimi yapmayı tercih ettikleri yerlerden biridir.

Beykoz yöresindeki Dereseki ve Akbaba köyleri etrafındaki korularda da, meyve bahçeleri ve içme suları bulunmaktadır. Dereseki'nin güneydoğusunda 200 metre yükseklikteki Karakulak Koruluğu'nda kavak ve meşe ağaçlarının çoğunlukta olduğu bitki örtüsüne sahiptir. Yine bu bölge yakınında yer alan Al-i

Bahadır, Koyun Korusu ve Alemdağ da önemli koru ve orman alanları arasında yer alır.

İstanbul Boğazı'nın önemli bir oksijen kaynağı olan Beykoz yöresi, sahip olduğu doğal güzellikleri nedeniyle önceki asırlarda olduğu gibi, 19. ve 20. yüzyılda da ve günümüzde de yerli ve yabancı insanlar tarafından sıklıkla ziyaret edilmektedir. Beykoz bölgesinin doğal yapısının muhafazasına Osmanlı devleti zamanında da önem verilmiş ve en son II. Meşrutiyet döneminde İbrahim Paşa vasıtasıyla Beykoz'daki orman arazisinin keşif ve ölçümü gerçekleştirilmiştir. Beykoz yöresindeki orman ve koruların muhafazası yalnız şehrin doğal güzelliklerine, oksijen kaynağına sahip çıkmak adına değil, aynı zamanda tarihsel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması bakımından da son derece mühimdir.

Beykoz'un Önemli Bitki Alanları ve Endemik Bitkileri

Prof. Dr. Engin ÖZHATAY

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

Beykoz ilçesi, barındırdığı doğal yeşil örtü ve habitat'lar bakımından, İstanbul ilinin en zengin ilçesidir.

Bu doğal yeşil örtü ve habitat'lar çok sayıda İstanbul'a özgü endemik takson yada yayılışı çok kısıtlı olan nadir ve endemik tür barındırmaktadır. Bu bağlamda, Beykoz ilçesinin büyük bir kısmı, "Türkiye'nin 122 Önemli Bitki Alanı" (ÖBA) adlı yayında: 10 ÖBA no'lu Kuzey Boğaziçi ÖBA'sında yer almaktadır.

ÖBA'nın (Kuzey Boğaziçi) Beykoz ilçesinde kalan bölgesi, Avrupa yakasında kalan kısmından daha fazla alan kapsamaktadır. Anadolu yakasındaki bu alanın florasında Uluslararası bir sözleşme olan Bern Sözleşmesi Ek Liste I'de yer alan 4 tür (*Aurinia uechtritiziana*(kum incisi), *Cyclamen coum*(Karadeniz sıklameni), *Trifolium pachycalyx* (İstanbul üçgülü) ve *Verbascum degenii* (sahil sığırkuyruğu) bulunur. Ülkemizin de taraf olduğu bu sözleşmeye göre, listesindeki bitkilerin ve yaşadığı ortamların korunması gereklidir. Bunlara ilaveten, küresel ölçekte tehlike altında yada yayılışı Türkiye'de sadece birkaç yerde sınırlı yayılışı olan 5 taksona da Beykoz ilçesi [*Asperula littoralis*(kum belumotu), *Centaurea kilaea* (kilyos düğmesi) *Isatis arenaria* (kelebek otu), *Jasione montana*(dağ gökçesi) ve *Linum tauricum* ssp. *bosphori*(boğaz keteni)] ev sahipliği yapmaktadır.

İlçenin Karadeniz kıyılarındaki sarp kayalıklar, maki, mera ve kuru kaya bitki toplulukları ile kaplıdır.

Riva'da Çayağzı deresinin denize döküldüğü bölgede oldukça geniş bir kumul sistemi meydana gelmiştir. Bu kumullar, zengin denebilecek sayıda karakteristik ve endemik bitki takson'u barındırmaktadır:[*Aurinia uechtritiziana* (kum incisi), *Centaurea kilaea* (kilyos düğmesi), *Jurinea kilaea*(kilyos moru), *Isatis arenaria*(kelebektotu), *Linum tauricum* ssp. *bosphori* (boğaz keteni), *Verbascum degenii* (sahil sığırkuyruğu). Bu kumulların, büyük bir kısmı askeri bölgenin sınırları içinde kaldığı için korunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Endemik, ÖBA, Kumul*

Beykoz'da Bir Horasan Ereni: Akbaba Sultan

Doç. Dr. Fahri MADEN

Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Horasan erenlerinden ve gazi-derviş zümresinin XV. yüzyıl temsilcilerinden olan Akbaba Sultan, İstanbul'un fethine iştirak etmiş olup asıl adı Mehmed'dir. Hayatı hakkındaki bilgiler menkıbevi bir nitelik arz etmektedir. Bu münasebetle Akbaba Sultan, Rum Abdalı veya Ahi olarak da karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından tahsis edilen arazide tekkesini kurduğu anlaşılan Akbaba Sultan menkıbevi kişiliği ile çevresini ihya ve imar etmiş, zaman içinde bölgede Akbaba Tekkesinin adını taşıyan bir köy oluşmuştur. İstanbul çevresindeki diğer Bektaş tekkeleri gibi, Akbaba Tekkesi de, şehrin gürültüsünden ve halkın dedikodusundan uzak, havadar ve huzurlu bir ortamda bulunmaktaydı. Bölge zengin bitki örtüsü ve leziz kaynak suları ile çevrili bir köy olarak İstanbul'un en gözde mesire yerlerinden birisiydi. Bugün Beykoz'a bağlı Akbaba Köyü'nde Fener Caddesi üzerinde bulunan Akbaba tekkesi ve türbesi İstanbul'un fethinden sonra yaptırılmış olup XVI. yüzyıl başlarından itibaren Bektaşiler tarafından mamur hale getirilerek XIX. yüzyılın başlarına kadar ayakta tutulmuştur. 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması ve Bektaşî tekkelerinin kapatılması sırasında Akbaba tekkesinin de faaliyetleri durdurulmuştur. Bu sırada tekkedeki Bektaşî dervişleri sürgüne gönderilirken geride kalan Akbaba türbesinin idaresi Nakşibendi tarikatına devredilmiştir. Daha sonra tekke tekrar Nakşî şeyhlerinden Buharalı Abdülhakim Efendi (ö. 1888) tarafından canlandırılmıştır. Böylece Nakşî tekkesi olarak faaliyetlerini devam ettiren Akbaba tekkesinde 1925 yılında tüm tekke ve türbelerin kapatılması sırasında Hafız Ahmed Mansur Mükerrrem Efendi postnişin bulunuyordu. Bu çalışmada bir Horasan ereni olan Akbaba Sultan hakkında kısaca bilgi verildikten sonra Akbaba tekkesi ve türbesinin tarihi gelişimi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *İstanbul, Beykoz, Akbaba, Bektaşilik, Buharalı Abdülhakim Efendi*

Osmanlı Kâğıt Sanayisinin Son Yatırımı

Doç. Dr. Fatih DAMLIBAĞ

Gümüşhane Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

Osmanlı kâğıt sanayisinde yapılan son yatırım olan Hamidiye Kâğıt Fabrikasının kuruluş ve işleyişi, bu makalenin ana konusudur. Bu fabrika Osmanlı Devleti'nde kurulan son kâğıt fabrikasıdır. Fabrikanın kurucusu Serkurena Osman Bey olup, aslında onun ilk fikri bir matbaa kurmaktır. Fakat neredeyse bütün kâğıdın Avrupa'dan ithali, böyle bir girişimin sürdürülmesinin önünde önemli bir güçlük teşkil etmiştir. Bu yüzden öncelikli hedef olarak kendisine, modern bir kâğıt fabrikası kurmayı seçmiştir. Bu amaçla devletle yapılan görüşmeler neticesinde; yeni fabrikanın kuruluşuyla ilgili, hak ve sorumlulukları gösteren imtiyaz mukavelenamesi imzalanmıştır. Takip eden aşama, sermaye birikimi için bir şirket kurulması olmuştur. Fabrika İngiliz sermayesi ile hayata geçirilmiştir. Üretim teknolojisi ve makine teçhizatı da, yine İngiltere'den temin edilmiştir. 1893 yılında Hamidiye Kâğıt Fabrikası, İstanbul Beykoz'da üretime geçmiştir. Bu fabrikaya Osmanlı Devleti rekabet gücü kazandırabilmek için, resmi kurumlar aracılığıyla talep desteği sağlamıştır. Çünkü yürürlükteki ticaret anlaşmaları, Osmanlı Devleti'nin fabrikayı korumak için gümrük vergisi oranlarını tek başına yükseltmesini yasaklamaktaydı. Fakat bu desteğe rağmen, makine parkını kuran şirketle yaşanan anlaşmazlıklar sebebiyle; fabrika ancak altı ay kadar faaliyetini sürdürebilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası uzun süre atıl kalan fabrikayı, İngiliz ortak Edwin Pears yeniden açmak istemiştir. Fabrikanın sorunlu finansal yapısı ve bazı vergi problemleri yüzünden, Osmanlı yetkilileri ile olan müzakereler iki yıldan fazla bir süre almıştır. Sonunda anlaşma sağlansa da, Edwin Pears'ın fabrikayı canlandırma çabası başarısız olmuştur. Çünkü patlak veren I. Dünya Savaşında, İngiltere rakip taraftadır. Fabrika tekrardan terkedilmiştir. Savaşta Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya ise, fabrikanın sonunu hazırlamıştır. Fabrikanın bütün metal aksamı, savaş sanayisinde kullanılacağı gerekçesiyle söktürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kâğıt Fabrikası, Talep Desteği, Vergi Sorunları, Serkurena Osman Bey, Edwin Pears

Beykoz Kır Çiçekleri: İstanbul'un paha biçilmeyen Yeşil Hazinesi içinde Beykoz

Prof. Dr. Fatma Neriman ÖZHATAY

Doğu Akdeniz Üniversitesi Eczacılık Fakültesi

Beykoz ilçesi, İstanbul'un Anadolu yakasında batıdan İstanbul Boğazı, doğudan Şile ilçesi, kuzeyden Karadeniz ve güneyden de Çekmeköy, Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile çevrelenmiştir. Yaklaşık 310 km karelik alan içinde doğal bitkilerin yaşaması için çok çeşitli habitatlara (yaşam ortamları) sahiptir. Deniz seviyesinden başlayarak 270 metreye kadar yükselen Beykoz'un engebeli arazisini Riva, Küçüksu ve Göksu dereleri parçalamıştır. İlçe ve yakın çevresinde Akdeniz iklimi ile Karadeniz ikliminin karışımı olan "Geçiş Tipi İklim" etkilidir. Yazlar, Akdeniz kadar sıcak olmamakla birlikte Karadeniz kadar yağışlı değildir. Muhteşem dereleri, sulak alanları, sahillerdeki kumul alanları, yemyeşil ormanlarıyla bir masal kentini andıran Beykoz ilçesi "Akbaba, Alibahadır, Anadolu-feneri, Bozhane, Cumhuriyet, Çayağzı, Dereşeki, Elmalı, Göllü, Görele, Ishaklı, Kaynarca, Kılıçlı, Mahmutşevketpaşa, Öğümce, Paşamandıra, Polonez, Poyraz, Zervatçı, Örnekköy (Tepetarla)" köylerinin bulunduğu alanlarda olağanüstü bir doğal flora sahiptir. Sahilde yerleşim alanı olan köyleri nadir ve endemik kıyı kumul bitkilerinin yetiştiği İstanbul'un önemli bitki alanlarıdır, kurak kayalık alanlar makilikler, çayırlar, sulak alanlar diğer önemli yaşam alanlarıdır. Ayrıca çok önemli bir yaşam ortamı da ormanlık alanlardır. Ormanı oluşturan ağaçlar yanında bu ortamda *Lilium martagon* (Sultan Zambağı) gibi nadir soğanlı bitkilere ev sahipliği yaparlar. Beykoz ilçesinin bu tip farklı yaşam alanlarına sahip olmaları nedeniyle çok sayıda doğal çiçekli bitki ve eğrelti türünün doğal olarak yetişmesine neden olmaktadır. Bu vahşi, doğal olan yabancı bitkilerimize Kır Çiçekleri olarak adlandırmak ve kamuoyuna tanıtmak bu sunumun ana hedefidir. Beykoz ilçesi sınırları içinde kaç çeşit kır çiçeği veya doğal orman ağacı vardır sorusuna kesin sayı vermek ilçenin bir envanter çalışması yapılmadığı için mümkün değildir, ancak yapılan çalışmalar ve 40 yıldır İstanbul florası üzerindeki çalışmalarımıza dayanarak, Beykoz ilçesinin florasını oluşturan çiçekli bitki ve eğrelti çeşidinin 980- 1050 civarında olduğunu tahmin edebiliriz.

Yaşlı ve Yaşlanan Nüfus ve Potansiyel Yerel Yönetim Uygulamaları: Beykoz Örneği

Ferhan Saniye PALAZ

Doktor Adayı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

2018 TÜİK verisine göre Beykoz ilçesinin genel nüfusu yaklaşık 245 bindir ve bunun 21 bine yakını 65 yaş ve üzeri, 25 binden fazlası 55-64 yaş arası ve 35 bini de 45-54 yaş arası yetişkinlerdir. 2013 nüfus sayımının ardından geçen beş yılda Beykoz'un genel nüfusu 5581 kişi artmışken, sadece 65 yaş ve üzeri grubun nüfusunun 3774 kişi arttığı görülmektedir. Beykoz'un yakın gelecekte kriz önleyici politikalar ile yaşlılık ve yaşlanmaya dair öncelikli çalışma alanlarını belirlemesi gerektiği söylenebilir. Bu sunumda belediyelerin mevcut çalışmaları ve potansiyel uygulama alanları göz önüne alınarak 1) Kentsel erişim ve ulaşılabilirlik, 2) Sağlık ve bakım ve 3) Aktif yaşlanma ve toplumsal katılım temaları altında Türkiye'de ve İstanbul'da yaşlanmaya dair bilimsel literatür ve bakanlık raporlarından hareketle Beykoz'da yaşlanma yerel yönetim çerçevesinde ele alınacaktır. Mahalle bazında yaş, cinsiyet, eğitim gibi demografik veriye ek olarak; kültürel etkinlik, ulaşım, sağlığa erişim, kentsel mekân kullanımı ve toplu taşıma gibi değişkenler için yapılmış literatür üzerinden Beykoz'da yaşayan genel nüfusun deneyimi paylaşılacaktır. Türkiye ve İstanbul genelinde yaşlı ve yaşlanan nüfusun genel yaşam memnuniyeti, boş ve serbest zaman aktiviteleri, gündelik hayatları üzerinde belediyenin sosyal, fiziksel ve çevresel rolü değerlendirilerek Beykoz için bu üç temada önerilerde bulunulacaktır. Yaşlı ve yaşlanan nüfusa verimli, etkin ve sürdürülebilir uygulama alanları ve çözüm/destek önerilerinin geliştirilebilmesi için sağlık ve sosyal politikalarda yerel yönetimlerin rolü merkezi yönetim ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte tasarlanarak bütünlük sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetim, Sağlık Politikaları, Sosyal Politikalar, Aktif Yaşlanma, Yaş Dostu Kent

Boğaziçi Kültürü; Yalılar ve Yaşanmış Hikâyelerde Yitirilen Değerlerimiz

Fuat Selim RAMAZANOĞLU

Yüksek Mimar / Restoratör

Boğaziçi Kültürü denildiğinde ne anlaşılmalıdır?

Bu çalışma, Osmanlı'ya ait tarihsel süreç içinde, bu yaşam biçiminin yeri, oluşumu, gelişimi ve nihayet hızlı bir biçimde tükenişine ait bilgilerin kolay anlaşılabilir bir üslup ile aktarılmasını hedeflemektedir.

Bu genel amaç doğrultusunda, öncelikle Boğaziçi coğrafyası ile bu bölgede yer alan köylerinin genel karakterleri ve içerisinde yer aldıkları topografyaya bağlı olarak şekillenmeleri anlatılmıştır. Ayrıca bu kültürün içerisinde yer alan çeşitli mimari öğeler, yakın doğal çevreleri ile birlikte ele alınarak tanımlanmış ve ilişkilendirilmiştir.

Bir bütünlük ve ahenk ifade eden Boğaziçi Kültürü kavramı, hayli kapsamlı, çok yönlü kültürel bir birikimin, yüksek ahlaki değerler ve sanatsal yaşam biçimi ile harmanlanmış gayet özgün bir yaşam şeklini ortaya koymaktadır.

Deniz, XVI.yy. - XIX.yy. aralığında en yüksek değerlere ulaşan bu yaşam biçiminin ayrılmaz bir parçası olarak adeta her mekâna ve her bireye nüfuz etmiştir.

Yukarıda belirtilen fikir ve düşünceler, yine Boğaziçi'ndeki mütevazı bir köy olan Kanlıca ile örneklenmiştir. Burada yaşayan toplumun içinde yer alan fertlerin kuşaklar boyunca birbirlerine duyduğu sevgi ve saygıya dayalı yaşam kesitlerinden bulup ortaya çıkarılan birkaç yaşanmış hikâyenin paylaşımı ise bizlerin nasıl bir mirası yitirmek üzere olduğumuzu anımsatacaktır.

'Kanlıca; Boğaziçi'nde Bir Köy' başlığı ile yayınlanmış olan kitap, Boğaziçi Kültürü içerikli bu bildirinin Kanlıca örneği ile genişletilmiş ve detaylandırılmış halidir. "Yazmak bir eylemdir; tarihe tanıklık eder, geçerli ve gerçekçi kılar!" anlayışı ile hazırlanmıştır.

Osmanlı İstanbul’unda Bir Leh Köyü: Polonezköy (Adampol)

Doç. Dr. Hacer TOPAKTAŞ ÜSTÜNER

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü

Sakinlerinin milliyetinden ismini alan Polonezköy, diğer adı kurucusu Adam Jerzy Czartoryski’den mülhem Adampol (Adam’ın köyü), günümüzde Beykoz’un güzide yerleşimlerinden biridir. 1795’te Polonya’nın bağımsızlığını kaybetmesinin ardından birçok Leh vatandaşı farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Rusya’nın hegemonyasından kaçan ve Polonya’nın bağımsızlığını tekrar kazanması ülküsünde buluşan bir kısım Leh mülteci, Avrupa başkentleri dışında İstanbul’da da bir araya gelmiştir. Paris ve Londra’da Osmanlı devlet adamlarıyla yapılan görüşmeler sonunda Rusya’ya karşı Lehlerin İstanbul’da örgütlenmesi fikri oluşmuştur. Bunun üzerine 1841’de Michał Czaykowski (Müslüman olunca Sadık Paşa adını alır) İstanbul’da Şark Ajansı’nı kuracaktır. Czaykowski, 1842’de Rus ordusundan kaçan, Çerkeslerin esir aldıkları Leh askerler için Lazarist rahiplerin elinde bulunan Polonezköy arazisini sonsuza dek kiralayarak İstanbul’da bir Leh kolonisi kurmuştur. Köye Polonya bağımsızlık mücadelesinin lideri ve Polonezköy’ün banisi Adam Jerzy Czartoryski’ye atfen Adampol (Adamköy) denmiştir.

Bu tarihten sonra Kırım Savaşı’nda Osmanlı ordusunda savaşıp ülkesine geri dönemeyen Leh askerler de Polonezköy’e yerleştirilmiştir. Aynı şekilde Rus ordusundan kaçan Lehler burayı bir sığınma mekanı haline getirmiş, zamanla köy nüfusu artış göstermiştir. Osmanlı yönetimi köyün ihtiyacına binaen burada bir kilise, okul ve karakol yaptırmıştır. Köyün vakıf arazisi olması dolayısıyla Osmanlı yönetiminin buradan vergi alma talepleri büyük sorunlara neden olmuştur. Fakat Polonezköylüler zamanla bu araziden nezhir bir alan oluşturmuş ve İstanbullular için çekici bir dinlenme mekanı haline getirmiştir.

Bu bildiride Osmanlı Devleti döneminde Polonezköy’ün kuruluşundan, köyün gelişip kalkınmasına dek geçen süre zarfında meydana gelen gelişmeler doğrultusunda Polonezköy tarihine dair yeni malumatlar sunulacaktır. Bildiride hem Osmanlı arşiv belgelerinden hem Polonya kaynaklarından istifade edilecektir. Göçmen olmanın somut bir göstergesi olan Polonezköy odak noktasında, günümüzün de önemli bir meselesi olan göç, XIX. yüzyılda Leh mülteciler için taşıdığı anlam bağlamında değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Polonezköy, Adampol, Beykoz, İstanbul, Polonya, Osmanlı Devleti, Leh Göçmenler

Osmanlı Döneminde 19. ve 20. Asırlarda Beykoz Bölgesine İskân Olunan Muhacirler

Dr. Öğr. Üyesi Hacı Murat ARABACI

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Günümüzde Türkiye'nin ve dünyada pek çok ülkenin en büyük meselelerinden biri olarak kabul edilen göç olgusu insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Göç, bireyin veya bir grubun, gönüllü veya mecburi, hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere, gerçekleştirdikleri yer değişikliği hareketidir. Genelde Anadolu toprakları, özelde ise Osmanlı Devleti, tüm tarihleri boyunca göç olgusu ile karşıya kalmışlar ve göçün neticesinde ortaya çıkan buhranlara direnç kazanmışlardır. Bugün yaşadığımız göç meselelerinin çözümünde bu tecrübenin payı büyüktür.

Osmanlı döneminde meydana gelen göçler, kuruluş ve yükseliş devirlerinde fethedilen yerler, özellikle Balkanlar istikametinde olduğu halde gerileme devrinde Kırım, Kafkasya ve Balkanlardan Anadolu istikametine doğru gerçekleşmiştir. Bazı kaynaklarda 1783-1926 yılları arasında Osmanlı topraklarına yerleştirilen göçmen sayısının yedi milyon civarında olduğunu belirtilmiştir. Uzun yıllar süren savaşlar, kıtlık, salgın hastalık gibi sebeplerden mütevellit Osmanlı Devleti'nde nüfusun azlığı söz konusu iken, 19. yüzyıl Avrupa nüfusu hızla artmıştır. Bu sebeple ilk yapılan göçler devlet tarafından olumlu karşılanmış ve Meclis-i Âli-i Tanzimat tarafından 9 Mart 1857'de göç ve göçmenlerle ilgili bir kararname neşredilmiştir. Bu Kararnamede padişaha bağlılık yemini ederek onun tebaası olmaya ve kanunlara uymaya hazır olan herkesin Osmanlı Devleti'ne yerleşebilecekleri, kişilerin, dini örf ve adetlerinin ve dini hürriyetlerinin devlet tarafından korunacağı taahhüt edilmiştir.

Ancak 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'ndan sonra göçler artık mevzi nitelikte değil, kitlesel ve Anadolu içlerine kadar uzanan bir yapı kazanmış olduğundan, devletin uygulama ve bakışında da değişiklikler meydana gelmiştir. Rumeli'nin tümüyle boşaltılmasını uygun bulmayan devlet, 1863-1865 yıllarında Kafkasya'dan göç eden halkın yaklaşık yarısını Balkanlar'da iskân etmiştir. Bu iskân siyasetinin temel amacı, Balkanlarda Müslüman nüfusun oranını arttırmaktır. Aynı zamanda bu iskânlarla Tuna Boyları'na yerleştirilen Çerkeslerin Rusya'ya karşı bir set oluşturabileceği de düşünülmüştür.

Fakat Rumeli'de kaybedilen topraklarla birlikte buraya yerleştirilen göçmenler de bir kez daha göç etmek zorunda kalmış, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Anadolu'nun çeşitli illerine milyonlarca muhacir iskân edilmiştir. Başta başkent İstanbul olmak üzere ihtiyaç duyulan hububatın temini ve süratle sevki ağısından, göçmenlerin iskân olunacakları yerlerin, ana yollara yakın, ulaşım olanaklarına sahip bölgelerde olması ilke olarak benimsenmiş olduğından Beykoz bölgesi muhacirlerin iskânında önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışmada Beykoz bölgesine yapılan göçler, göçmenlerin iskânı, karşılaşılan sorunlar, göç esnasında meydana gelen bir takım hadiseler Osmanlı arşiv kaynaklarına dayanmak suretiyle ele alınmış olup, Beykoz ve civarındaki köylerin nüfus, etnik yapı, ekonomi vs. konularda yapılacak çalışmalara bir medhal teşkil edecektir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Muhacir, Göç, İskân, Tırnova, Lofça*

Ahmet Mithat'ın Önderliğinde Beykoz'da İlk Özel Okul Deneyimi

Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

1844'te Tophane'de doğan Ahmet Mithat Efendi, Vidin'de başladığı sıbyan mektebini Tophane'de; rüşdiye öğrenimini ise Niş'te tamamladı. İlk memuriyet hayatına Rusçuk'ta başladı. Pek çok alanda yazılar kaleme alan Ahmet Mithat Efendi, yaptığı sistem eleştirileri nedeniyle Rodos'a sürgün edildi. Sürgün sonrasındaki kanaati; siyasetin boş bir uğraş olduğu yönündeydi. Ona göre en önemli meselelerin başında halkın eğitime önem verilmesi gelmekteydi. İnsanın ancak mektepte alacağı eğitim sayesinde diğer canlılardan ayrılabilceği düşüncesinde olan Ahmet Mithat Efendi, mekteplerin çocuk terbiyesinin en işlek yolu olduğu düşüncesindeydi. Kısaca ona göre mektep, medenileşmek demektir. Nitekim hayatı boyunca önceliği eğitim olan Ahmet Mithat Efendi gazete, dergi yazılarını ve romanlarını hep bu çerçevede yazdı. 1880 tarihinde bir çiftlik satın alarak Beykoz'a yerleşen Ahmet Mithat Efendi öncülüğünde, 1892 tarihinde Beykoz Hükümet Konağı'nın karşısındaki hanede kız ve erkek çocuklar için özel bir ibtidai mektep açıldı. Bu çalışma söz konusu mektebin amacını, ders programını, öğretim metotlarını, idare heyeti ve öğretmenlerini ele alacaktır.

Orhan Veli ve Beykoz

Prof. Dr. Haluk ORAL

Boğaziçi Üniversitesi

Bu çalışmada Orhan Veli'nin ailesi belge ve fotoğraflar eşliğinde anlatılıyor. Doğum günü ile ilgili bir belge sayesinde 13 Nisan olarak bilinen doğum günü 14 Nisan olarak düzeltiliyor.

Adnan Veli'nin Ağabeyi ve Orhan Veli ile Beykoz'da nasıl balık tuttıklarını ve aktar Hacı Baba'nın dükkanını anlattığı, TRT arşivinden bulunan, ses kaydı sunuluyor.

Orhan Veli'nin Ankara Erkek Lisesi'ne giderken Sesimiz dergisinde "Kaf. O" imzasıyla yayımladığı için pek bilinmeyen bir yazısı bu çalışmamızda yer alıyor. Yazıda Orhan Veli Beykoz'u ve Boğaz'ı anlatır:

Beykoz... Boğazın güzel bir koyunda daima sakin bir denizin sahillerine yaslanarak yükselmiş şirin ve yeşil bir köy...

Mevsim yaz... Hava durgun... Vakit akşam... Deniz berrak...

Güneş, Kalenderin üzerinden Tarabyanın arkasına yuvarlanırken biz narin bir kuğuya benzeyen beyaz kotramızla parlak suların aynasında kayarak koydan çıkıyoruz.

Servi burnu önündeki büyük şamandırayı dönerken sıkı bir rüzgâr yüzlerimizde dolaşüyor.

Küçük kotra durgun sulardan ayrılarak seri bir isticalle ufak dalgacıkların üzerine atılıyor. Batı karayele volta vererek Tarabya açıklarında süzülüyoruz. (...)

Orhan Veli Beykoz'da evlerinin bahçesinde yazdığı bir piyesi de sahneye koydu. Bununla ilgili Adnan Veli'nin ağabeyinin ölümünün beşinci yılında kaleme aldığı anısı sunuluyor. Anının en önemli özellikleri, Orhan Veli'nin çocukluğundan itibaren tiyatro merakını göstermesinin yanı sıra 30'lu yılların Kahveci Ethem Efendi, Şileli Esmâ Hanım, arkadaşları İsmail gibi bazı Beykozluların isimlerini saymasıdır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Veli, Adnan Veli, Beykoz

Turizmle Kalkınma Perspektifiyle Beykoz'un Bütüncül Kıyı Planlaması

Prof. Dr. Hüseyin ÖZTÜRK

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa, Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü

İ. Destan ÖZTÜRK

İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü

Beykoz kıyıları Cumhuriyet ve öncesi dönemde fabrikalar, askeri alanlar, dalyanlar, yalılar, iskeleler ve plajlarla bezenmiş, geniş askeri alanlar ve Boğaziçi yasasıyla yoğun ve yasa dışı yapılaşmadan kısmen korunabilmiştir. Şişe Cam, Deri Kundura ve Tekel İspirto Fabrikalarının Boğazdan taşınması karından sonra, ilçede ekonomi durmuş fabrika alanlarını da içine alarak turizmle kalkınma perspektifinden Beykoz kıyılarına yeni bir şekil verilmesi de zorunlu hale gelmiştir. Kullanılabilecek alanı yeterince olmasından dolayı Beykoz'da denizciliğe sosyo- kültürel yapıların bir plan dahilinde kıyı kuşağında oluşturulabilmesi mümkün görülmektedir ve Boğazda böylesi imkana sahip bir başka ilçe de bulunmamaktadır.

Kıyı planlamasında, “ Denizci Kent Beykoz” felsefesi esas alınarak kıyı kuşağında yelken, kürek, dalış gibi. su sporu alanları, marinalar, plajlar, denizcilik eğitiminin verileceği meslek liseleri ve fakülteler, deniz ekolojisi izleme noktaları, deniz yaz okulları, deniz ürünleri üzerine marka restoranlar, balık avcılığı yapılan balıkçı kulüpleri, deniz ile ilgili müzeler, akvaryumlar, su ürünleri avcılığı yapılan dalyanlar, su ürünleri marketleri, motor- vapur- deniz otobüsü iskeleleri fonksiyonel bir şekilde kıyılara yapılmalıdır. Bu yapıların oluşturulmasında atık su arıtma tesisi deşarj noktaları ve kapasiteleri, kıyı deniz suyu niteliği, denize boşalan doğal veya kanallanmış dereler, kıyı kumul alanları, kıyı su derinlikleri, akıntı analizleri, denizde molaya uygun balıkçılık bölgeleri, denizde münhasıran alınmış avlanma ruhsatları, askeri alanlar, kıyı mülkiyet durumu, kültür varlıkları gibi unsurlar coğrafi bilgi sistemi esaslı çalışılmalı ve kıyı tesisleri buna göre planlanmalıdır. Kıyıya fonksiyon vermede yerel halkın deniz kullanımı, turizm tesislerinin kapasiteleri ile deniz ekolojisinin korunması ilkeleri göz ardı edilmemelidir.

Kullanım bütüncüllüğü esas alınmadan Beykoz kıyısında yapılacak tekil yapıların, örneğin fabrika yerine bir otel yapımı gibi, Beykoz'un turizmle kalkınma hedeflerine katkısı sınırlı olacaktır. Bu nedenle bütüncül kıyı planlaması üzerine çok disiplinli bir kadronun kıyı kullanım planını zaman geçirmeden oluşturması ve yerel yönetimlerin bunu hayata geçirmesi Beykoz için önemli bir proje olarak önünde durmaktadır.

19. Yüzyıl Başlarından Bir Fabrika Örneği Olarak Beykoz Çuha Fabrikası

Arş. Öğr. İbrahim Enes ÖZKAN

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

19. yüzyıl Osmanlı sanayileşmesi Osmanlı Devleti'nin temel ekonomik prensiplerinden olan faktör kontrolü anlayışının bir uzantısı olarak büyük önem arz eder. Bu dönemde, 18. yy boyunca olduğu gibi, devlet birçok fabrika kurmuş ve kurma girişiminde bulunmuştur. Beykoz da bir sanayi bölgesi olarak 19. yüzyılın başlarında öne çıkmaya başlamıştır. III. Selim zamanında, 1805 yılında Beykoz'da Çuha ve Kağıt fabrikaların kuruluşu da Osmanlı Devleti'nin sanayi politikasının yüzyıl boyunca ne yönde ilerleyeceğinin bir habercisidir.

Bu çalışmada arşiv belgeleri ışığında 1805 yılında kurulan Beykoz Çuha fabrikasının işleyişi ve işletme sırasında yaşanan zorluklar incelenecektir. Beykoz'da bulunan fabrikanın çok uzun süre verimli bir şekilde işlemediği belgelerden anlaşılmaktadır. Beykoz Çuha fabrikası yüzyılın erken bir döneminde kurulmuş olsa dahi II. Mahmut döneminde kurulan fabrikalardan önemli farklılıklar göstermemektedir. Fabrikada yapılan üretim devlet fabrikalarının genelinde olduğu gibi sivil ihtiyaçları karşılamak üzere değil daha çok ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulmuştur. Fabrikanın üretim yapması için gerekli olan makine ve teçhizatların ithal edildiği bunun yanı sıra fabrikada çalışacak olan yetişmiş elemanların birçoğunun da yine farklı ülke vatandaşlarından müteşekkil olduğu anlaşılmaktadır.

Fabrikanın hammadde teminine ilişkin hususlarla ilgili çıkarımlar 1853 tarihinde Sadaretten Konya Valisi Hafız Paşa'ya gönderilen bir mektup sayesinde yapılabilmektedir. Mektup içeriğinde fabrika için gerekli olan hammaddenin fabrikanın görevlendirdiği bir tüccar tarafından cari fiyatla temini hususunda valiye talimat verilmiş ve bahsi geçen hammaddenin farklı yerlere satılmaması padişah tarafından emredilmiştir. Fabrikaya hammadde alımında miri mübayağa yapılmamış olması bu dönemde fabrikanın hammadde temini konusunda sıkıntı yaşadığının göstergesidir. 1847 tarihli bir diğer evrakta ise İzmit'te kurulan yeni çuha fabrikasının ürünlerinin Beykoz ve İslimye çuha fabrikalarının ürünlerinden daha ucuza temin edildiği belirtilmiş ve bu iki fabrikanın da ürünlerinde indirim yapması gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda Muhasebe

Meclisinin mazbatası ve Maliye Nazırının tavrı padişaha sunulmuştur. Verilen kararda İslimye Çuha Fabrikasının ürünlerinin fiyatının İzmit Çuha Fabrikası fiyatına çekilmesine karar verilmiş fakat Beykoz Çuha Fabrikası ile ilgili herhangi bir takdirde bulunulmamıştır. Bu durum da Beykoz Çuha Fabrikasında yapılan üretimin yeni yapılan bir fabrikanın fiyatına dahi yaklaşmasına izin vermeyecek şekilde verimsiz olduğu sonucu çıkarılabilir.

Beykoz'da kurulan çuha fabrikası verimli bir şekilde işlemese de bu fabrikanın, yine aynı tarihte tesis edilen Kağıt Fabrikası'yla birlikte, sonraki dönemlerde yapılacak olan fabrikalar için bir çekirdek mahiyetinde olduğu söylenebilir. Sınai üretimin çoğunlukla küçük ölçekli atölyelerde zanaat erbabı tarafından sürdürüldüğü Osmanlı'da bu fabrikalardan elde edilen deneyim ve miras kalan yönetim anlayışı Tanzimat Döneminde kurulacak olan fabrikalar için önem arz etmiştir

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Çuha, Osmanlı, Sanayileşme, III. Selim*

Beykoz'da Rekreasyon ve Turizm Faaliyetlerinin Katma Değer Açısından İlçe Ekonomisine Etkileri ve Geliştirilebilirliği

Dr. Öğr. Üyesi Kaan KAPAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Turizm faaliyetlerinin ilk yaygınlaşmaya başladığı andan itibaren ekonomi üzerindeki etkisi hissedilerek üzerinde en çok çalışılan alanını oluşturmuştur. Özellikle de turizmin “çoğaltıcı etki” denilen, turizm harcamalarının ekonominin diğer sektörlerini de canlandıracağı, istihdamı arttıracığı varsayımına dayanan etkisi çeşitli çalışmalarda bir tür odak noktası olarak alınmıştır. Turizm ekonomisi 56 sektör ile doğrudan ya da dolaylı olarak birbiriyle bağlantılı olduğu için ekonomik etkisini kesin bir şekilde ölçmek oldukça zordur. Ancak bir şehrin ya da ülkenin gelişmesinde katma değer açısından ekonomisi için oldukça önemlidir. Turizm ekonomisinin üç saç ayağı bulunmaktadır, bunları yönetim, yerli toplum (ev sahibi toplum) ve yatırımcılar oluşturmaktadır. Eğer turizm destinasyonu bu üç kademede sürdürülebilir bir turizm politikasıyla kaliteyi yakalayabilirse markalaşmayı da beraberinde getirerek diğer rakiplerinden ön plana çıkmasına neden olabilecektir. Birçok şehir kendine yönelik bir markalaşma yolu seçerek kendini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Ön plana çıkarırken de mevcut olan beşerî ve fiziki çekicilik faktörlerini kullanmaktadır. Beykoz'da turizm faaliyetlerinin çeşitliliği açısından zengin yerleşim birimlerindendir. Örnekle daha detaylı açıklayacak olursak; deniz turizmi (Riva), inanç turizmi (Yuşa Hz. Kabri), tarihi turizmi (Anadolu Hisarı Kalesi ve Nişangahı, Yaros Kalesi, Mihrimah Sultan Cami, Küçüksu Kasrı, Hidiv Kasrı, Mecidiye Kasrı vb.) film turizmi (Beykoz Kundura Fabrikası), gastronomi turizmi (Kanlıca Yoğurdu), doğa turizmi (Polonezköy, Göksu vb.) gibi turizm faaliyetlerinden bir çoğunu bünyesinde barındırmaktadır.

Beykoz turizm faaliyetlerinin gelişmesi çok çeşitli kaynaklara sahip olmakla birlikte günümüz turizm ekonomisinden istediği katma değeri alamamaktadır. Bunun temel nedeni incelendiğinde de marka değeri açısından ön plana çıkamaması ilk olarak gözlenen problemidir. Markalaşmanın başarılı bir şekilde yapılabilmesiyle birlikte ilçenin Turizm sektöründe daha da gelişeceği aşikardır. Markalaşmanın yapılabilmesi için aranan birçok hususun (Tarih, Doğal Güzellikler, Yeşil Mimari Doku, Eğlence, Gastronomi, Tanıtıcı Filmler, Festival vb.

Organizasyonlar, Ulusal ve Uluslararası Kongre ve Fuarlar, Uluslararası Kültür Etkinlikleri) bulunmasına rağmen profesyonel olarak reklam ve tanıtımının yapılmaması turizm sektöründen ilçenin istediği geliri elde etmesine engel olmaktadır. Doğru tanıtım ile ilçenin sahip olduğu değerleri insanlara aktarımı yapılabilir. Bu çalışmayı daha da detaylandırılarak Sakarya Valiliği, Doğu Marmara Kalkınma Ajansı ve Sakarya Belediyesi ile gerçekleşen proje (Sakarya Kültür Turizm Dijital Rehberlik ve Bilgi Sistemi- SATBİS) çalışmasındaki gibi tüm turistik verilerin dijital ortama aktarılması, Beykoz'un turizm rotalarının oluşturulması ve Argis 10.1.3. paket programı ile bölgenin turizm haritalarının hazırlanarak enformasyon hizmetler kapsamında gelen turistin gezdiği lokasyonlar hakkında bilgi alabileceği bir dijital platform oluşturulması gerekmektedir. Bu platform ile Beykoz hem sosyal medya da daha görünür kılınarak merak duygusu arttırılacak hem de gelen turistin elinde bölgenin turizm tanıtım envanterinin olması sağlanacaktır. Beykoz gibi bir yerleşim birimi de turizm sektöründen hak ettiği geliri elde edebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm ve Rekreasyonel Faaliyetler, Beykoz, Turizm Ekonomisi, Markalaşma, Dijital Enformasyon

Beykoz Balıkçılığı ve Balıkçılığın Ekonomik Örgütlenmesi Açısından Değerlendirilmesi

Öğr. Gör. Kadir DOĞAN

İstanbul Üniversitesi Su Bilimleri Fakültesi

Beykoz, coğrafi konumu nedeniyle İstanbul Boğazı üzerinde yer alması, Karadeniz'den Ege ve Akdeniz'e olan pelajik balık göçlerinin gerçekleştiği girintili çıkıntılı bir sahil şeridinde sahip olması bakımından balıkçılığın önemli merkezlerinden biridir. Geçimini balıkçılıktan sağlayan kişiler faaliyetini ekonomik bir şekilde sürdürebilmek için su ürünleri kooperatifi ve dernek çatısı altında örgütlenmişlerdir. Beykoz, İstanbul ilinde ilçelere göre su ürünleri kooperatifi açısından altı kooperatif ve ortak balıkçı sayısı ile ilk sıralarda yer almaktadır.

Ayrıca Beykoz'da balıkçılıkla ilgili üç adet dernek faaliyet göstermektedir. Araştırmanın materyalini, Beykoz ilçe sınırları içerisinde balıkçılık faaliyetinde bulunan su ürünleri kooperatifleri ve dernekler oluşturmuştur. Kooperatif merkezlerinde yöneticiler ziyaret edilerek yüz yüze görüşme ile anket yapılmış ve orijinal veriler elde edilmiştir. Çalışmada elde edilen verilere göre, Beykoz ilçesinde 6 adet su ürünleri kooperatifi 419 balıkçı ortağı ve çeşitli boylarda 290 adet balıkçı teknesi bulunmaktadır. İlçede ilk kooperatif "S.S. Poyrazköy Su Ürünleri Kooperatifi" 1960 yılında kurulmuş ve günümüzde de 149 balıkçı ortağı ile faaliyetine devam etmektedir.

Son kooperatif ise "S.S. Anadolu Feneri Su Ürünleri Kooperatifi" 2009 yılında kurulmuş ve 37 balıkçı ortağının olduğu tespit edilmiştir. Kooperatiflerin balıkçılık sektörüne, bölge ekonomisi ve sosyal yaşamına ticari, balık satış yeri, çekek yeri, sosyal tesis ve büro olanakları ile katkı sağladıkları saptanmıştır. Bununla birlikte kooperatiflerin sosyal, ekonomik ve ticari olanaklarının yanında sorunlarının olduğu da gözlemlenmiştir.

Sorunlar arasında ilk sırayı su ürünleri kanunu ve kooperatifler kanunundan kaynaklanan yasal düzenlemenin ve koruma-kontrol hizmetlerinin gerektiği şekilde uygulanamaması yer almaktadır. Balıkçılıkta ekonomik kazancın düşük olması, balık satış yerinin olmaması, sorunların çözülmesinde ve balıkçılık yönetiminde kooperatiflerin yetersiz kalması, kooperatifin balıkçı barınağı ve çekek yerinin olmaması, kooperatifin merkezinin hale uzak olması ve balık nak-

linin maliyetli olması, balıkçıların kullanabileceği sosyal tesisin yetersiz olması, av sezonunun kısa olması kooperatiflere ait sorunlar olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Beykoz Balıkçılığı, Balıkçılık, Balıkçı Örgütleri, Su Ürünleri Kooperatifi, Örgütlenme, Dernek*

Osmanlı Çağında Buharlı Gemiciliğin Beykoz'da Yol açtığı Değişim

Doç. Dr. Levent DÜZCÜ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Bugün (2019) Beykoz deyince akla sahili, korusu, manzarası, Paşabahçe fabrikası, iskeleleri, geniş yeşil alanları gelmektedir. Bir ilçe olarak İstanbul'un en güzel ve pek el değmemiş mesire ve tenezzühgahları ile İstanbul'un sakinleri nazarında Beykoz, hâlâ çekiciliğini korumaktadır. Bugünün İstanbullu sakinleri Beykoz'a gerek araba ve gerekse İDO vapurları ile seyahat etmekte, bilhassa hafta sonları için burayı dinlenme, gezip dolaşma bölgesi olarak seçmektedir. Pekî Boğaziçi'ne komşu az sayıda ilçeden biri olan Beykoz'u acaba 1800'ün hemen başında hayal etsek nasıl bir tablo zihinlerimizde canlanırdı acaba? Arşiv kayıtlarından anlaşıldığı kadarıyla Beykoz bir karye/köydü ve herhalde mezkur tarihte Beykoz İstanbullular için pek bir anlam ifade etmiyordu; hatta şöyle diyebiliriz ki, şimdiki Beykoz'un İstanbul halkı için oynadığı rolü 1840'lara kadar Kağıthane oynuyordu. O zaman soruyu sormanın vakti geldi demektir. Beykoz nasıl oldu da bir köyden ilçeye, çok az bilinen yerden bugün artık İstanbullu herkesin iyi bildiği bir tenezzühgaha dönüştü?

Bu soruya verilecek cevabın çok ama çok net olduğunu söylememiz gerekiyor: Buharlı gemiler. Sanayi Devriminin doğal bir ürünü olan buharlı gemiler 1807'den itibaren dünya teknoloji sahnesine çıkmıştı. Buharlı tren ile neredeyse aynı dönemde ortaya çıkan buharlı gemiler uzakları yakın etmiş; gidilip görülmeyen yerleri insanların ayaklarının altına sermiştir. El değmemiş, görülmemiş nice doğal alanlar buharlı gemiler sayesinde (ve elbette tren için de geçerlidir bu) insanlar tarafından bilinir olmuştur. Önceden köy olan birçok sahil beldesi zamanla kazaya (ilçe) ve giderek şehre dönüşmüştür. Bu cümlelerimizle doğa karşısında sanayileşmeyi övdüğümüz zannedilmesin; - bilakis modern sanayileşmenin girdiği her yerin bir doğa ölümü olduğunu biliyoruz. Biz burada buharlı gemilerin el değmemiş, insan müdahalesinin pek olmadığı mekanların nasıl dönüştürüldüğüne bir örnek vermek istiyoruz ve bunu da Beykoz üzerinden yapacağız. Ancak Beykoz'u diğerlerinden farklı kılan husus ve süreçlerin de varlığını göstermeye çalışacağız.

Osmanlı devrinde buharlı gemiler (vapur) Boğaziçi'nde 1830'ların başında görülmeye başlamış, bu tarihten kısa bir süre sonra da Beykoz sahil ve iskelelerine düzenli bir şekilde uğramıştır. Buharlı gemilerin Beykoz iskelelerine uğraması ile birlikte burada bulunan iskelelerde sayıca bir artış olmuştur. Bu da pek tabii ki buharlı gemilerin Beykoz iskelelerine yaptığı sefer sayısında bir artışa yol açmış; Beykoz ve çevresinde önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlerin başında gelen kuşkusuz Boğaziçi'nin en sessiz ve tabiatı bozulmamış bir yerleşim yeri olan Beykoz'da yeni imar alanlarının açılmasıdır. Bunun en önemli örnekleri sahilde yalılar ve iç taraflarda ise evlerin çoğalmasındır. Gerek Boğaziçi'nde bulunan Üsküdar, Beşiktaş, Sarıyer ve gerekse İstanbul'da bulunan halk, buharlı gemi taşımacılığı sayesinde hemen her gün Beykoz'a yolculuk yapmış ve bu bölgenin tabiat güzelliklerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Buharlı gemi seferlerinin Beykoz'da meydana getirdiği bir başka değişim Beykoz'un semtlerinde fabrikaların kurulmasıdır. Buharlı gemilerin buradaki iskelelere yaz-kış uğrayabilmesi Boğaziçi'nin el değmemiş bu yöresinde birçok fabrika inşa edilmesine sebep olmuştur. Fabrikaların ve buharlı gemilerin varlığı Beykoz'a ayrıca kömür ambarlarının kurulmasına yol açmıştır. Böylece, buharlı gemicilik ve onun sonucu olan diğer buharlı fabrikaları ister istemez Beykoz'un nüfus ve şehir olarak büyümesine fırsat vermiştir. Sonuç olarak buharlı gemilerin Beykoz iskelesine yük ve yolcu taşımasıyla Beykoz'un geleneksel / sanayi öncesi yaşam alanları önemli derecede bir değişim ve dönüşüme uğramıştır. Sessiz ve sakinliği ile bilinen Beykoz, buharlı gemi taşımacılığı ile belki de Boğaziçi'nin yeni teknolojiyen en fazla etkilenen bölgesi olmuştur.

Geç Osmanlı'dan Günümüze Beykoz Kulüpleri

Doç. Dr. Mehmet M. YORULMAZLAR

Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi

Bu çalışma da, Geç Osmanlı döneminden, günümüze kadar geçen süreç içerisinde Beykoz'da spor kulüplerinin tarihsel yapılanması dünden günümüze incelenmiştir. Çalışmamızda Osmanlı döneminde ve Cumhuriyet döneminde spor ve kulüplerin tarihsel geçmişi hakkında giriş bölümünde bilgiler aktarılmaktadır. Daha sonra Beykoz'da spor ve kulüplerin tarihsel geçmişi ele alınmıştır. Çalışmamızın birinci aşamasında Türkiye'de kulüpleşme tarihinde iz bırakan Beykoz Spor Kulübü ve Anadoluhisarı İdman Yurdu Spor kulübü ele alınmıştır. İkinci aşamada kuruluş tarihi itibari ile 1980'li yıllara kadar kurulan kulüpler ele alınmıştır. En son olarak 1980 sonrasında günümüze gelinceye kadar kurulan kulüplere değinilmiştir.

Toplumların spor tarihlerinin ve spor kültürlerinin incelenmesi, onların bugünkü durumlarını açıklayabilmede önemli bir rol oynayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, geçmişte hangi sporların gelişmiş olduğu, sporun örgütlenme ve kurumsallaşma göstergelerinin neler olduğu, sporun işlevlerinin neler olduğu sorularına verilecek yanıtlar spor vasıtasıyla Beykoz'daki spor kültürümüz hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olacaktır. Çalışmada verilerin toplanması amacıyla "sözlü tarih araştırması ve derleme" yapılmıştır. Bu amaçla çeşitli kütüphanelerde, dergilerde, elektronik ortamda ve spor kulüplerinde bu dönemlere ilişkin kaynaklar taranmış, kulüplerin eski ve yeni yöneticileri ile söyleşi yapılmış ve kulüplerdeki arşivler tarafımızca incelenmiştir. Tüm buralardan elde edilen veriler çalışmada kullanılarak Beykoz da Spor Kulüplerinin tarihsel gelişimi ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Spor Örgütleri, Kulüpleşme ve Spor, Beykoz'da Spor Tarihi*

Beykoz'un Ballı Bitkileri; Kestane ve Orman Gülü

Doç. Dr. Mine KOÇYİĞİT AVCI - Dr. Bahar GÜRDAL ABAMOR

İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Farmasötik Botanik Anabilim Dalı

Beykoz Boğaziçi'nin kuzey kesiminde, Anadolu yakasında Küçüksu Deresi ile Anadolu Kavağı arasında yer alan; merkeziyle olduğu kadar çevre köyleri, ormanları ve korularıyla da ünlü bir yerleşim yeridir. Beykoz İlçesi'nin rakımı, deniz seviyesinden başlayıp 270 m'ye kadar değişkenlik göstermektedir. Kır-yılar kısmen daha düzlük, iç kesimlere gidildikçe tepeler görülmektedir. Ayrıca ilçe İstanbul'un en büyük ormanlarına sahiptir. Beykoz Kasrı Korusu, Abraham Paşa Korusu, Hidiv Korusu, Amcazade Hüseyin Paşa Korusu gibi koru ve çok sayıda mesire alanını içermektedir. Aynı zamanda Elmasburnu, Göztepe, Mih-rabat ve Polonezköy tabiat parkları da ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Or-man vejetasyonunun yoğun olması, bu ilçede arıcılık faaliyetlerinin verimli olma-sının en temel sebeplerinden biridir.

Bal, *Apis mellifera* (Bal arısı)'nın salgıladığı enzimleri bitkiden elde ettiği polen ve nektarla işledikten sonra çeşitli aşamalardan geçirerek olgunlaştırdığı üründür. Başka bir ifadeyle balın içeriğindeki en önemli unsurlardan biri polen-dir. Burdan yola çıkarak yapılan "İstanbul'un Ballı Bitkileri" projesi kapsamında 2010-2012 yıllarındaki arazi çalışmalarıyla Beykoz çevresinde arıların ziyaret ettiği ve arıların "ballı bitki" olarak isimlendirdiği 150 kadar çiçekli yabancı bitki çeşidi (takson) belirlenmiştir. Bu bitkilerden ikisi, *Castanea sativa* Mill (kestanes) ve *Rhododendron* sp. (orman gülleri) hem polen hem nektar kaynağı olmaları nedeniyle bal arısı için en cazip bitkilerdir. Çiçek ballarından biri olan kestane balı, *Fagaceae* familyasının *Castanea* cinsine ait ağaçlardan elde edilmektedir. Kestane ağacının 13 türü genellikle kuzey yarım kürenin değişik bölgelerine yayılmıştır. Türkiye'de Karadeniz, Marmara ve Ege Bölgelerinin ormanlık alanlarında *Castanea sativa* türü doğal olarak yetişmektedir. Kestane balı en lezzetli ve yüksek kaliteli ballardan biridir. Ormangülleri ise *Ericaceae* familyasının *Rhodo-dendron* cinsine ait odunsu ve çiçekli bitkilerdir. Beykoz çevresinde doğal olarak yetişen türü Mor çiçekli Ormangülü (*Rhododendron ponticum* L.)'dür. Orman güllerinden elde edilen bal, halk arasında delibal olarak bilinmektedir.

Bu çalışmada Beykoz için önemli olan Kestane (*Castanea sativa*) ve ilçe sınırlarında yetişen Mor Çiçekli Orman Gülü (*Rhododendron ponticum*)'nın genel özellikleri ve bu bitkilerden elde edilen balın tıbbi etkileri derlenmiştir. .

Anahtar Kelimeler: *Castanea, Rhododendron, Delibal, Polen, Beykoz*

Beykoz'da Kır – Kent Etkileşimi

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Kentlerin kırla, kıran kentle ilişkisi üzerine kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Bu literatür kırdan kente göçe, kente yeni gelenlerin kırla ilişkilerine, kent-tin kıran tüm kaynaklarını tüketmesine vb. konulara önemli bir yer ayırmaktadır. Kente görece uzak kırsal alanların kentle etkileşimi üzerine çalışmalar olmakla birlikte özellikle metropollerin çeperlerinde yer alan kırsal alanlarla ilişkisi -son zamanlarda artsa da- yeteri kadar ilgi görmemektedir. Bu bildiride İstanbul'un çeperinde yer alan Beykoz'un kentle nasıl bir etkileşim kurduğu, kentin Beykoz'la etkileşimin hangi boyutlarda nasıl gerçekleştiği tarihsel ve toplumsal bir perspektifle ortaya konulamaya çalışılacaktır. Bu çalışmada öncelikle günümüzde yerleşmeler sisteminde yaşanan değişimlerin ana hatları değerlendirilecektir. Küresel kent, küresel kent bölge, kentlerin yeniden ölçeklendirilmesi vb. kavramlar kısaca ele alınacaktır. Bu kapsamda kent ve kır ilişkisinin, özellikle kırsal ve kentsel alanın yaşadığı dönüşümler mevcut literatür ekseninde değerlendirilecektir. Ardından kent-kır etkileşiminin İstanbul-Beykoz örneğinde tartışmaya açılacaktır. Bildiri çerçevesinde söz konusu amacı yerine getirmek için nitel araştırma yönteminin kullanılması planlanmaktadır. Bu bağlamda Beykoz'da mülakat tekniği kullanılarak bir araştırma gerçekleştirilecektir. Araştırmada kır ile kentin etkileşim alanları, bu alanların tarihsel olarak nasıl biçimlendiği, farklı toplumsal grupların kır ve kenti nasıl anlamlandırdığı, etkileşimi nasıl deneyimledikleri ve kent kır arasındaki etkileşimin sorunlarını nasıl tanımladıkları üzerinde durulacaktır. Söz konusu etkileşimin farklı boyutlarının ortaya konulması ile sürdürülebilir bir toplum ve çevre için neler yapılabileceği, kır kent etkileşiminin hangi boyutlarda nasıl sürdürülebileceği üzerine öneriler geliştirilebilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Kent-Kır Karşıtlığı, Kıran Değişimi, Kentten Kır Kaçış, Kırsal Sürdürülebilirlik*

Eskiçağda Anadolu Feneri ve Anadolu Kavağı: Kuzeye Açılan Kapı Eskiçağ Deniz Ulaşımında Önemli bir Geçiş Yolu

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Bu bildiri kapsamında Beykoz ilçesi sınırlarında kalan ve Boğazın Karadeniz'e açılan kuzey ucuna ulaşmadan önce denizcilerin uğrayarak yolculuklarının iyi geçmesini ve tehlikelerden korunmayı diledikleri Uygun Rüzgarlar sağladığına inandıkları tanrının kutsal alanının yeri ve eskiçağdaki işlevine ilişkin değerlendirmeler ile boğaz çıkışında Rumeli ve Anadolu Fenerleri önünde deniz içinde yer alan kayaların deniz ulaşımında oluşturdıkları tehlikelerle bağlantılı tarih yazımından örnekler sunulacaktır. Özellikle Boğaz çıkışında birbirlerine doğru yaklaşarak Karadeniz'e açılmak isteyen gemilere çarpıp batıran kayalar eskiçağ tarih yazımında özel bir yer tutmaktaydı. Akdeniz, Ege ve Marmara Denizlerini Karadeniz'e bağlayan ve özellikle Kuzey Karadeniz bölgesinden hububat sevkiyatı için hayati önem taşıyan bu su yolu hakkında eskiçağ yazarlarının bu kutsal alan hakkında yazdıkları ve eskiçağ dönemi kitabeleri aracılığıyla bugüne değin Anadolu Kavağı, Anadolu ve Rumeli Feneri bölgeleri ile Beykoz bölgesinde Karadeniz'e açılan veya Karadeniz'den gelen gemilerin izledikleri deniz yoluna ilişkin yorumların bir sentezinin yapılması öngörülmektedir. Bildiri kapsamında Boğaz'dan gelip Karadeniz'e açılmak isteyen gemilerin yelkenlerini açabilmek için uygun rüzgarlar bekledikleri bir koy olan bugünkü Garipçe Köyü ve Rumeli Feneri önünde bulunan kayaların konumu ve bu kayalar üzerindeki sunak ile üzerindeki yazıtların yorumları değerlendirilecektir. Ayrıca bölgede 18, 19 ve 20. yy. larda incelemeler yapmış olan araştırmacılar ve seyahatların gözlemlerine de karşılaştırmalı olarak yer verilmesi öngörülmektedir.

Beykoz Kaynak Suları ve Dolum Tesisleri

Dr. Mustafa KAHRAMAN

İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü

Coğrafyacılar ekonomik faaliyetleri birincil(primer), ikincil(secondary) ve üçüncül(tertiary) ekonomik faaliyetler olmak üzere temelde üç grup halinde ele almaktadır. Birincil ekonomik faaliyetlerden kast edilen doğa ile iç içe olan ve hammaddenin doğadan direk alındığı ekonomik faaliyetlerdir. Doğal kaynak sularının işletilmesi de bu anlamda birincil ekonomik faaliyet grubuna girmektedir. Birincil ekonomik faaliyetler doğal şartlarla doğrudan ilişki içinde olduğundan doğal kaynakların koruma kullanma sınırları dışında kullanılması ekonomik faaliyetin geleceğini birinci dereceden etkilemektedir.

İlçedeki kaynak suları ve dolum tesisleri ele alınırken, Beykoz İlçesindeki doğal kaynak sularının ne şartlarda oluştuğu, kaynak sularını tehdit eden muhtemel risklerin neler olduğu ilk olarak cevaplanması gereken sorudur. Bu soruyu cevaplamak adına ilk etapta, kaynakların havzaları tespit edilecek ve bu havzalardaki jeolojik ortam analiz edilecektir. Sonrasında ise her bir havzadaki kirlenici unsurlar ve bunların kaynakları ne şekilde etkilediği/etkileyeceği ele alınacaktır.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise, mevcut işletmeler üzerinde durulacaktır. Bu noktada işletmelerin yakın ve uzak çevresi ile olan ilişkileri ele alınacaktır. İşletmelerin kullandıkları beşeri kaynaklar, işletme büyüklükleri, mevcut problemleri, çevre sakinlerinin işletmeler ile alakalı görüşleri analiz edilecektir. Bu bölümde üzerinde durulması gereken bir diğer önemli konu ise işletmelerin marka değerlerinin tespiti ve bu değerin artırılmasına yönelik bir yol haritası çizmektir.

Son kısımda ise mevcut kaynakların yanı sıra işletmeye açılacak potansiyel kaynakların durumu ve bu kaynakları kullanacak olan potansiyel işletmeler için -coğrafi açıdan- en uygun yerin neresi olduğu haritalandırılacaktır.

Coğrafya bilimi mekan ile insan arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Dolayısıyla ihtiyaç duyulan veriler mekânsal veri ve kişilerden elde edilen veriler olmak üzere iki farklı kaynaktan sağlanmaktadır. Mekânsal verilerin temininde coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama yöntemleri kullanılacaktır. Havza-

ların belirlenmesi, uygun yer seçimi analizi gibi analizlerin yapılabilmesi için ArGıs 10.1.3. paket programından yararlanılacaktır. Beşerî verinin temininde ise yarı yapılandırılmış anket ve mülakat yöntemi uygulanacaktır. Kişilerden elde edilen verilerin işlenilmesinde SPSS paket programı kullanılacaktır.

Tüm bu çalışmalar sonucunda cevaplanması düşünülen muhtemel sorular şunlardır:

1. Beykoz ilçesinde doğal kaynak sularının temizliğini tehdit eden kirlilik faktörleri nelerdir ve doğal kaynak sularını ne ölçüde etkilemektedir?
2. İşletme için uygun olan kaynaklar hangileridir?
3. Doğal Kaynak sularını işleyen kuruluşlar ne ölçüde sürdürülebilirdir?
4. Gelecekte kurulabilecek işletmeler için en uygun yer neresidir?
5. İlçe sakinlerinin işletmeler hakkındaki görüşleri nelerdir?
6. İşletmelerin marka değerlerinin tespiti ve bu değerin arttırılmasına yönelik ne gibi çalışmalar yapılabilir?

Osmanlı Beykoz'unun Kimliğini Oluşturan Örgütlenmelerden Tekkeler

Dr. Öğr. Üyesi Necdet YILMAZ

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Osmanlı'nın bir medeniyet ortaya çıkarmasında yer alan en önemli kurumlardan birisi tekkelerdir. Tasavvufun örgütlenmiş bir tezahürü olan bu müesseseler ferdin kemale ulaşmasında olduğu kadar bu fertlerden oluşan toplumun da erdemle donatılmasının başlıca amili olmuştur. Osmanlı toplum dinamiğini oluşturan üç sacayağından (cami, medrese, tekke) biri olan tekke Osmanlı coğrafyasının en ücra köşelerine kadar uzanmıştır. Tarikat mensupları, gerek merkezleri olan tekkelerde, gerekse cami, medrese ve bulundukları sâir yerlerde tasavvuf kültürünü yaymak, halkın irfan seviyesini yükseltmek, idarenin daha sıhhatli yürümesini sağlamak amacıyla yoğun faaliyet göstermişlerdir.

Tekke mensupları aldıkları vaizlik görevleri yanında ilme ve kitaba verdikleri değerle toplumun zihnî gelişmesinin sağlanmasında; gerek fikir ve felsefe gerekse mimârî, şiir ve musikî başta olmak üzere bütün güzel sanatlarla ilgili yönlendirmelerle de derinlikli bir bakış ve duyuş açısı kazanmasında baş aktör olmuşlardır.

Osmanlı döneminde, Beykoz'un bugünkü sınırları içerisinde; Yûsâ Tepesi, Kadir Efendi ve Nazif Dede tekkelerinde Nakşibendiyye; Karacaburun ve Şeyh Süleyman Efendi tekkelerinde Halvetiyye; Şeyh Seddin Efendi tekkesinde Bedeviyye; Yardımcı Baba tekkesinde Kâdiriyye; Ubeydullah (Atâullah) tekkesinde önce Nakşibendiyye sonra Halvetiyye; Akbaba tekkesinde önce Bektâşîyye sonra Nakşibendiyye; Beykoz Çayırı tekkesinde Halvetiyye, Kâdiriyye ve Rifâiyye tarikatleri temsil edilmiştir.

Tebliğimizde bu dergâhların bânîleri, inşa tarihleri, süreç içerisinde meşihatinde bulunan önemli şahsiyetler ve öne çıkan özellikleriyle, günümüzdeki durumları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Tekke, Tarikat, Şeyh*

İbranî Mitolojisinden Semavi Dinlere Beykoz'da Hz. Yûşa

Olgay SÖYLER

Araştırmacı/Tarihçi

Milattan sonra 1 veya 2. yüzyılda yaşadığı sanılan Byzantionlu Dionysios 'un eserinde Herakles Yatağı olarak anılan kült merkezinin, Beşiktaşlı Yahya Efendi tarafından bulunulduğuna inanılan ve Hz. Yuşa'ya ait olduğu öne sürülen türbesi, bugün İstanbul'un en çok ziyaret edilen dini mekanlardan birine dönüşmüş durumdadır. İlgili kayıtlara ilkin Tevrat ile ulaşılsa da İbranî Mitolojisi içinde de çeşitli anlatılarda adına rastlanılan, Kur'an da ondan hiç bahsedilmesine rağmen, iki yerde kendisine atıfta bulunulduğu düşünülen Hz. Yuşa'ya İstanbul'da yüzyıllar içinde eksilmeyen bir ilgi oluştuğu gibi, yabancı konuklar ve seyyahlar da neredeyse onu anlatmadan İstanbul'a dair eserlerini tamamladılar.

İlk defa İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıkışı sırasında Yahudi kutsal kitabında gördüğümüz İbranî mitleri içinde de geçen bazı olayların ona atfedilmesi nihayetinde Beykoz sırtlarındaki türbesinin eski dev anlatıları ve dağ kültü bağlamında çözülebilecek makamının hikayesini, semavi dinler ile kutsal kitapların ışığında aktarmaya gayret edilecek; Mitoloji, seyyahların gözlemleri ve yöre insanının folklorik kültüründen derlenen malzeme de sözlü kültür ve dinler tarihi bağlamında incelenecektir. Musa'dan sonra İsrailoğulları'nın liderliğine yükselen Yûşa'nın etrafında şekillenen anlatıları, savaşları nihayetinde 110 yaşında Efraim dağında hayatını kaybettiği güne kadar dini kitaplara yansıyan sonunda Beykoz'da dev bir türbede bittiğine inanıla, zamandan ve gerçek mekânından koparılmış hayatını doğru bir zeminde incelemek amacıyla son veriler ve araştırmalar sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Yûşa, Tevrat, Mitoloji, İbranî*

Beykoz İlçesinin Lojistik Durumu

Prof. Dr. Özalp VAYVAY

Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi

Lojistik sektörü ülkemizde son yıllarda hızlı büyüyen gelişen, hem de Türkiye'nin gelecek 10 yıldaki hedefleri ile ilişkilendirdiğinde birçok ekonomik hedefe ulaşılmasında oynayacağı temel rolleri itibari ile büyük önem taşımaktadır. Son 10-15 yılda gerçekleştirilen kamu ve özel altyapı yatırımları, ülkedeki lojistik hizmetlerini önemli ölçüde iyileştirmiştir. Kara, Deniz ve Hava taşımacılığında lojistik açıdan önemli hamleler atılmıştır. Bu şekilde pek çok farklı taşımacılık yöntemi kullanılarak taşımacılık maliyetlerinin düşürülmesine destek olacak lojistik merkezleri/köyleri de kurulmaktadır.

Türkiye lojistiğinin gelişmesi için temel ele alacağımız parametre İstanbul Lojistiğini geliştirmek olmalıdır. İstanbul'da lojistik sektörünün; bölgesel ve küresel rekabet edebilirlik açısından değerlendirilmesi, , yatırım ortamının iyileştirilmesi, sektörde kamu ve özel sektör yatırımları, yatırımın önündeki engeller ve kaldırılması için öneriler, sektörün ihracat potansiyeli ve sektördeki yenilikçi stratejiler ve lojistik sektörü için kalifiye eleman ihtiyacı üzerinde durulması gereken önemli konulardandır.

Beykoz, İstanbul'un önemli ilçelerinden biridir. Çatalca-Kocaeli bölümünün Kocaeli Yarımadası batısında yer almakta olup; batıdan İstanbul Boğazı, doğudan Şile ilçesi, kuzeyden Karadeniz ve güneyden de Çekmeköy, Üsküdar ve Ümraniye ilçeleri ile çevrelenmiştir. Bu açılardan bakıldığında lojistik ve taşımacılık açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada, Beykoz ilçesinin lojistik açıdan önemi ele alınacaktır.

Beykoz'da Yeni Sporlar: Kayık Yarışları ve Kriket

Doç. Dr. Refik ARIKAN

Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

İstanbul'un Anadolu yakasındaki bir ilçesi konumunda olan Beykoz, ormanları, su kaynakları, çevresinde bulunan tarihi yapılar ve Karadeniz ağzında stratejik konumuyla önemli bir yerleşim birimidir. İstanbul gibi kıymete haiz bir şehrin içerisinde bulunması Beykoz'un önemiyetini arttırmaktadır. Osmanlı Tarihi'nde mühim bir yere sahip olan Beykoz'un tarihinin İstanbul Üniversitesi tarafından yapılan yüzey araştırmaları sonucu Paleolitik Çağa kadar gittiği tespit edilmiştir. Diğer yandan İstanbul'un kurulması ile beraber artık İstanbul ve bünyesinde barındırdığı yerleşim birimleri Avrupa ile Asya kıtası arasında bir Köprü vazifesi görmektedirler. Bu bağlamda Beykoz Karadeniz'den gelecek tehditlere karşı Boğaz ve İstanbul'un güvenliğini sağlayan müstahkem noktalardan biridir. Nitekim Beykoz isminin kökeni hakkında yapılan araştırmaları incelendiğinde; Farsçada köy anlamına gelen "kos"un İzmit Sancak Beylerinin bahsi geçen bölgede ikamet etmesinden dolayı Beykoz yani Bey köyü olarak isimlendirildiği görüşü yaygındır. Beykoz adının kökeni hakkında başka görüşler de mevcuttur.

Uzun bir dönem Bizans Hâkimiyetinde kalan Beykoz, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in bölgeyi ele geçirmesi ile birlikte Türk hakimiyet alanına dâhil olur. Osmanlı zamanında Beykoz Osmanlı ailesi tarafından tercih edilen bir mesire alanıdır. Özellikle II. Mehmed, I.Süleyman, IV. Murad gibi Osmanlı Padişahları tarafından tercih edilen bir yerdir. Hasbahçeler diyarı, Tokad Bahçesi ve Beykoz Yalıköy Çayırı gibi birçok mesire alanı buna örnek verilebilir. Beykoz ile alakalı malumatlara Evliya Çelebi, Eramya Çelebi Kömürciyan, İnciciyan gibi pek çok Seyyahın eserlerinde tesadüf edilmektedir. Bu dönemde Beykoz bir taraftan da hanedanın av sahası ve buna bağlı olarak da av köşkleri ile meşhur olmuştur.

Beykoz ve Havalisi 19.yüzyılın başlarına kadar mesire alanı olarak bilinen özelliğini muhafaza etse de Tanzimat'ın ilanından sonraki süreçte devlet tarafından başlatılan sanayileşme çabalarının uygulamaya konulduğu ilk mekânlardan birisi olmuştur. Buna binaen Kağıt, deri, çuha, mum, cam gibi pek çok maddenin imal edildiği fabrikalar kurulmaya başlanmıştır. Nitekim 1810 se-

nesinde Tabakhane olarak faaliyete geçen Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası İstanbul'un en eski fabrikalarından biridir.

Ayrıca İstanbul Beykoz Akbaba köyünde bulunan Akbaba Tekkesi de bölgedeki önemli ziyaretgâhlar arasındadır. Tarih boyunca Beykoz'da geniş mesire alanları ve su kaynaklarının bulunması zikredilen yerleşim birimini özel kıldı. Nitekim Tanzimat sonrası bölgede sanayileşme hareketi başlasa da İstanbul'da bulunanlar için önemli bir gezinti alanı özelliğini korumuştur.

Beykoz geçmişten günümüze sosyal hayatın çok canlı olduğu bir yerleşim birimidir. Osmanlı devrinde iskele yakınındaki kahvehaneler; gayrimüslimlere ait meyhaneler ve özellikle Beykoz Çayırı'ndaki mesire eğlenceleri ile renkli bir geçmişe sahiptir. Diğer taraftan Beykoz Çayırı yukarıda ifade edilen hususiyetini korumuş olup günümüzde de festivallere ev sahipliği yapmaktadır. Osmanlı Arşivinde Beykoz Çayırının bu özelliğine dair belgeler mevcuttur. İlginç örneklerden bir tanesi çayırda verilecek konserde Ertuğrul Korveti mızık ekibinin görevlendirilmesidir. Diğer taraftan Beykoz Çayırı İstanbul'da yaşayan yaşayan gayrimüslimler için de bir eğlence mekanıdır. İngiliz ve Fransız Sefaretlerinde görevli memurların Beykoz Çayırı'na gününbirlik ziyaretlerde bulundukları da belgelere yansımıştır. Benzer şekilde İstanbul'da bulunan yabancı okullara ait öğrenciler de Beykoz Çayırı'nda piknik ve müsamere faaliyetleri için izin talebinde bulunmuşlardır.

Arşivde yer alan dikkat çekici belgelerden bir tanesi de İngiliz Sefaret memurlarının Beykoz Çayırı'nda kriket oynamak için izin talebinde bulunduklarına dair kayıtlardır. Beykoz ve Kuşdili Çayırı için istenilen bu izinler Osmanlı İdaresi tarafından uygun karşılanmıştır.

Beykoz çayırının dışında Beykoz Parkı da Osmanlı Döneminde spor faaliyetlerine ev sahipliği yapmıştır. Nitekim Malulin-i askeriye yararına Beykoz Parkı'nda kayak yarışları tertip edilmiştir. Hatta bu yarışlar zabıta tarafından engellendiği için şikayet konusu olmuştur.

Bir İçgöç Çekim Merkezi Olarak Beykoz: Ana Eğilimler ve Değişimler

Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan ŞİMŞEK

Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Beykoz modern anlamda iç göçlerin tarihimizdeki ilk örneklerinin görüldüğü yerleşim birimlerinden biridir. Sanayileşmenin İstanbul'da ilk başladığı merkezlerden biri olması, Beykoz'u işçi göçlerinin odağında gelişen bir ilçe yapmıştır. Beykoz'un nüfusunun şekillenmesinde dışarıdan gelen göçlerin etkisi yanında başta Karadeniz'e kıyısı olan iller olmak üzere ülkenin birçok ilinden aldığı iç göçler etkili olmuştur. Bu çalışmada, bir içgöç çekim merkezi olarak Beykoz'un içgöç süreçlerinde ortaya çıkan ana eğilimler ve değişimler hem nitel hem de nicel verilerden yararlanılarak tespit edilmiştir. Çalışma TÜİK verilerinin incelenmesi, ilgili literatürün taranması ve hemşehri dernekleri ile yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Beykoz'un iç göç olgusuna dair ikincil nicel veriler 2000'e kadar devam eden genel nüfus sayımlarının, 2007 sonrası ise ADNKS verilerinin incelenmesi ile oluşturulmuştur. İç göçün yapısı ve süreçleri ile ilgili nitel veriler ise hemşehri dernekleri üzerinden ulaşılan ilgili kişilerle, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. İç göç ve kentleşme olgusunu anlayabilmek için bu süreçlerin üzerinde belirleyici olan akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri üzerinde durulması gerekmektedir. Bu nedenle Beykoz'un en çok göç aldığı illerin hemşehri derneklerinin temsilcileri ile göçlerin sebepleri, süreçleri ve günümüzdeki yönelimleri üzerine görüşmeler yapılmıştır. Bunlarla birlikte Beykoz ile ilgili geniş bir literatür taraması yapılmış ve bunlardan ilgili kaynaklar çalışmada kullanılmıştır.

Beykoz'un iç göçlerde bir çekim merkezi olmasında Cumhuriyet öncesi tarihi dinamiklerin de önemli rolü vardır. Fatih Sultan Mehmet döneminde başlayan, dericilik başta olmak üzere geleneksel üretimin ve Karadeniz ticaretinin gümrüğü konumuyla da ticaretin canlı merkezlerinden birisi olması Beykoz'un gelişmesinde ve göç almasında belirleyici olmuştur. Geleneksel üretim biçimleri sanayi devrimi sonrasında modern sanayi tesisleri kurularak sürdürülmüştür. Başlangıçta askeri giyim amaçlı olan deri ve ayakkabı üretimi ile sınırlı kalmayan Beykoz fabrikaları cam, porselen, kâğıt, halat, kumaş gibi farklı ürünlerin de bünyesinde yer aldığı bir teknoloji üssü olmuştur. Tarihi bir yerleşim

merkezi olan Beykoz, Osmanlı beylerinin, paşalarının ve padişahlarının sayfiye alanı, askeri amaçlı deri ve kundura üretim merkezi, son dönemlerde ise sanayileşmeyle birlikte geleneksel üretim biçimlerinin modern fabrikalara dönüşümünün yaşandığı önemli bir sanayi merkezi olarak öne çıkmıştır. Cumhuriyet dönemine geçişte Osmanlıdan devralınan bu sanayi mirası geliştirilerek sürdürülmüştür. Beykoz'da kurulan Sümerbank Deri ve Kundura Fabrikası, Tekel Fabrikası ve Paşabahçe Şişecam Fabrikası ile binlerce kişiye istihdam sunulmuştur. Bu fabrikalar ilçenin ekonomik, demografik, sosyo-kültürel yapısını şekillendiren temel unsurlar olmuşlardır. Sanayileşmeye dayalı iş gücü göçlerinin merkezi olan Beykoz'un köyleri de tarım, hayvancılık, odunculuk, dericilik, denizcilik, balıkçılık gibi alanların hem üretim hem de ticaretinin yapılabildiği bir mekân olması nedeniyle de bu işlere yakınlığı, yatkınlığı olan kırsal bölgelerden insanların da göç ettiği bir yerleşim merkezi olmuştur. Bu özelliklerin yanı sıra akrabalık ve hemşehrilik ilişkileri temelinde gelişen ağ ve bağlantıların da göçler üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Beykoz'un nüfusunun büyük çoğunluğunu İstanbul'a kayıtlı olanların dışında sırasıyla Giresun, Kastamonu, Ordu, Rize ve Trabzon nüfusuna kayıtlı olanların oluşturması, ayrıca bazı semtlerde ve mahallerde belirli illerden gelenlerin yoğunlaşması bu ağ ve bağların önemli rolü olduğunu göstermektedir. İç göçlerin ülke genelindeki seyrine paralel olarak, hızlanan nüfus artışı ve gelişen kentleşme süreci ile birlikte ilçe bugünkü demografik ve sosyo-kültürel yapısına kavuşmuştur.

Bir sanayi ve ticaret merkezi olarak iç göç ile hızla büyüyen Beykoz genelde işçi kesimin tercih ettiği yerleşim yeri olmuştur. Ancak 2000 sonrasında fabrikaların kapanması, sanayi kuruluşlarının kentsel alanların dışına taşınması, kentsel mekânların yeniden işlevlendirilmesi süreçlerine bağlı olarak göçün yapı ve süreçlerinde değişimler ortaya çıkmıştır. İstanbul'a ve özelde Beykoz'a kırsal kesimlerden göçler büyük oranda durmuştur. Kentsel alanlarda meydana gelen değişimlere, ulaşım yolları ve araçlarındaki gelişmelere, yaşamsal mekân tercihlerindeki sosyo-kültürel farklılaşmalara paralel olarak son dönemlerde ortaya çıkan yeni göç eğilimleri Beykoz'u da etkilemektedir. Bu çerçevede İstanbul'un ilçeleri arasında nüfus hareketliği yaşandığı ve Beykoz'un da ilçeler arası hareketlilikte göçlerin odaklarından biri olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında Beykoz son yıllarda eğitilmiş ve gelir seviyesi yüksek kesimlerden ve diğer ilçelerden de göçler almaya başlamıştır. İstanbul'da nüfus yoğunluğunun aşırı artması ve böylece mekânın sınırlarına varılması nedeniyle, yaşanan yoğunluktan, tıkanıklıktan, gürültüden, stresten, betonlar arasına sıkışmışlıktan kurtulmak, nefes almak, doğayla buluşmak isteyen sosyo-eko-

mik seviyesi yüksek kişilerin kalabalık merkezlerden sessiz ve seyrek yerleşimli çevre yerleşim birimlerine doğru yönelimi olarak gelişmektedir. Beykoz da yeşil doğası, temiz havası, mesire yerleri, tarihi-kültürel mekanları ve geniş arazileri ile diğer ilçelere göre düşük nüfus yoğunluğuyla sakin bir ilçe olarak ön plana çıkmakta, yaşam biçimi göçü olarak adlandırılabilir bu yeni göç eğilimin cazibe merkezi olmaktadır. İmar ve şehirleşme alanındaki yeni yaklaşımlarla il içi göçlerde sosyo-ekonomik seviyesi yüksek kesimlerin ilgisini çeken Beykoz, eğitim üssüne dönüşmeye başlamasıyla da sosyal, kültürel, ekonomik ve mekânsal yeniden şekillenme sürecine girmektedir.

Beykoz, havası, suyu, yeşili, sahip olduğu avantajları ile boğazın cazibe merkezlerinden biri olarak her geçen gün artan ilgiye mazhar olmaktadır. Uzun yıllar il dışından göçlerin odağı olan ilçe bugün de ilçe merkezi, mahalle ve köyleri ile iç göçlerin, özellikle il içi göçlerin / yaşam biçimi göçlerinin, ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Bu çalışmayla Beykoz ilçesinin demografik, sosyo-kültürel yapısını şekillendiren iç göç olgusunun ana eğilimleri ve değişimleriyle, ilçenin dününe ve bugününe ışık tutacak, geleceğinin öngörülmesine katkı sunacak bir çerçevede ele alınması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Sanayileşme, İç Göç, Hemşehrilik, Kentsel Dönüşüm*

Beykoz İlçesinde Erken Cumhuriyetten Günümüze Salon Sporlarının Gelişimi

Öğr. Gör. Rıza Tayfur ÖZKAN - Murat TERLEMEZ

Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi -

Okan Üniversitesi Spor Yöneticiliği Bölümü Yüksek Lisans

Beykoz'un tarihi M.Ö. 700 yılına kadar dayandığı bilinse de, daha çok Yıldırım Bayezid'in 1402 yılında Amiskos'u fethederek ilçenin adını Beykoz'a çevirmesiyle başlar. Beykoz'da spor faaliyetleri ve rekreasyon etkinlikleri, Beykoz Spor Kulübü'nün kurulması ile başlamıştır. Bu kulübün kurulmasında Ahmet Mithat Efendi'nin büyük bir payı vardır. Bir düşünür ve edebiyatçı olan Ahmet Mithat Efendi Beykoz'da bir kültür kulübünün kurulmasını önemsemiştir. 28 Eylül 1908 yılında kurulan, 1911 yılından itibaren ise Beykoz Şark İdman Yurdu adıyla anılan kulübün ilk branşı cimnastiktir. Kulüp çatısı altında 1917 yılında futbol takımı kurulmuş ve kulübün geniş kitlelere yayılmasında ünlü futbolcu "Kelle İbrahim" önyak olmuştur. Beykoz basketbol takımı 1946 yılında kurulan Basketbol Liginde ilk şampiyonluğu alan takım olarak tarihlere geçmiştir. Ayrıca Beykoz 1960 sezonunda ABD'li oyuncu Clev Cristy'i Türkiye'ye getirerek forma giydirmiştir. Beykoz Basketbol Takımı 1987-1988 yılında birinci lige çıkmış olup, iki sezonluk mücadelenin hemen ardından ikinci ligin yolunu tutmuştur. 1913 yılında kurulan Anadolu Hisarı İdman Yurdu kulübü ise basketbol, hentbol, güreş, cimnastik ve eskrim gibi salon sporlarında faaliyet göstermektedir. Bir Boğaziçi köyü olan Kanlıca'nın 1925 yılında kurulan Kanlıca Spor Kulübü gençlerinin halter, boks, voleybol, cimnastik ile uğraştığı bilinmektedir. Beykoz ilçesinde sportif salon branşları, öncelikle cimnastik dalında başlamış, basketbol, güreş, boks ile devam edip, daha sonraki yıllarda voleybol, savunma sporları, badminton ve eskrimle devam etmiştir. Bu çalışma kapsamında konuyla bağlantılı belge, kaynak ve kıyaslamalarla nitel araştırma yaklaşımı ve günümüz Beykoz salon sporları olanaklarını incelemek için sayısal verileri analiz yaklaşımı kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Salon Sporları, Spor, Rekreasyon,*

“Makine Sesleri Hâlâ Kulaklarımda, Onları Hatırlıyorum”; Kunduracılık, Hafıza ve Kültürel Miras

S. Buse YILDIRIM

Beykoz Kundura Kültür-Sanat Yöneticisi

Günümüzde film ve dizi platolarıyla tanınan Beykoz Kundura, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemini kapsayan zengin bir geçmişe sahip. Beykoz'un Karadeniz'e uzanan kesiminde, doğal akarsu kaynakları üzerinde yer alan bu bölgede, 19. yüzyılın sonundan itibaren debbağhane ve kâğıt fabrikası gibi sanayi yapıları inşa edilmiş ve Cumhuriyet döneminde Sümerbank Deri ve Kundura İşletmesi'nin ihtiyaçları doğrultusunda yeni binalar eklenmiştir. Bu binaların bazıları, bugün Beykoz Kundura bünyesinde yeni işlevler kazanarak ayakta durmaya devam etmektedir. 183 dönümlük bir alana yayılan Beykoz Kundura, farklı dönemlere tanıklık etmiş endüstriyel mimari örneklerinin bir araya geldiği ender açık hava müzelerinden biri olmuştur.

Bir zamanlar bir devlet teşebbüsü olan Kundura, bugün Türkiye'nin TV-Film endüstrisinin kalbinin attığı yaratıcı bir merkez haline geldi. Film setlerinin kültürel alanı ile tarihi fabrika binalarının iç içe geçtiği bu dünyada, kurgusal hikayeler gerçek zamanda filme alınırken, gerçek yaşam öyküleri ise bir kurgu hissi verir. Bu gerçek ve kurgu aleminde, mekanın gücünü daha fazla keşfetmeli ve soylulaştırma sürecinin arkasındaki itici güç olan hafızasını daha fazla araştırmalıydım. Mekanı okumanın en iyi yolunun geçmiş anlatılarından geçtiğini fark ettim. Böylece 2015 yılında fabrikanın eski çalışanlarıyla küçük toplantılar düzenleyerek Kundura Hafıza projesini başlattım. Proje zamanla eski çalışanların anlatıları üzerinden mekanın geçmiş diliyle diyalog kurmamı sağlamaya başladı.

Endüstriyel miras, ulusların sanayileşme sürecinin tanığıdır. Yaşamın tüm sosyal, kültürel, teknolojik ve ekonomik dinamiklerini etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Sadece geçmişi değil aynı zamanda geleceği de açıklar ve geleceğe ilişkindir.

Endüstriyel miras, çok çeşitli üretim alanlarını, örneğin atölyeleri, fabrikaları, maden sahalarını, enerji üretim alanlarını, depo ve mağazaları, taşımacılık ve diğer ilgili altyapı alanlarının yanı sıra sanayi ile ilgili sosyal etkinlikler için

kullanılan konut, ibadethane ve eğitim alanlarını da kapsar. Endüstriyel mirasın oynadığı önemli rol uluslararası koruma kurumları tarafından belgelenmiştir. 2012’de UNESCO Dünya Mirası olarak listelenen 936 alanın 52’si endüstriyel alanlardan oluşmaktadır. Endüstriyel Miras için Nizhny Tagil Sözleşmesi’ne göre (TICCIH, 2003), endüstriyel mirasın değeri, derin tarihsel sonuçları olan faaliyetlerin göstergesi olarak “evrensel değerler”; kimlik duygusu sağlayan “toplumsal değerler”; üretim, mühendislik, yapı tarihi için “teknolojik ve bilimsel değerler”; mimari nitelik, tasarım ve planlama için “estetik değerler”; insan hatıraları ve geleneklerinde yer alan “içsel değerler”; ve “kıtlık”tan oluşur (aktaran Günay, 2014, ss. 97-108).

Sümerbank Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Türkiye’nin en önemli endüstriyel miraslarından biri. Beykoz’un toplumsal ve ekonomik yapısında önemli bir rol oynayan bu endüstriyel alanın etkilerini daha iyi anlamak için 2015 yılında Tarih Vakfı işbirliğiyle sözlü tarih projesine başlandı. Bu projenin temel amacı, çeşitli arşivlerde yer alan fabrikaya dair iktisadi verilerin ötesinde, bu çok katmanlı mekanın beşeri katmanını araştırmak, fabrikanın duysal boyutunu ve sosyal yaşamı keşfetmektir. Bu amaca en uygun yöntem, hem hakkında yazılı kaynak bulunmayan alanlarda araştırma yapmanın bir yolu olan, hem de yazılı kaynakların, arşiv belge ve dokümanlarının sağladığı bilgilerin ötesine geçme imkanı yaratan bir yöntem olarak sözlü tarih yöntemi idi. (Öztürkmen, 2002, ss. 115-121).

Sözlü tarih, belli bir konu etrafında bir kişiyle yapılan uzun söyleşiler yöntemini kullanır. Bu yöntemde ucu açık sorular kullanılır ve ses ya da video kaydı alınır. Daha sonra bu kayıtlar çözümlenerek değerlendirilir. 2016 yılında Beykoz Kundura çatısı altında kurulan Kundura Hafıza ekibiyle bu projede sözlü tarih yöntemi uygulanmaya devam edildi. Bugüne kadar 200 kişiyle söyleşi yapıldı. Fabrikanın eski çalışanları ve yakınları bu keşif yolculuğuna sözlü anlatılarıyla katkıda bulunmalarının yanı sıra, fabrika zamanında çekilmiş kişisel fotoğraflarını da bizimle paylaştılar. Bu proje boyunca 2000’e yakın fotoğraf ve gazete kupürleri ve reklamlarından oluşan 100’den fazla belge toplandı. Projenin son aşaması olarak, Kundura Hafıza arşivinin bir kısmı, fabrika zamanından kalan makine, malzemeler ve çalışanların kişisel eşyalarıyla beraber Marangozhane’de sergilenmeye hazır hale getirildi.

Beykoz Kundura, bir endüstriyel miras alanı olmasının yanı sıra aynı zamanda bir hafıza mekanı. Bu bağlamda Maurice Halbwachs’ın kolektif hafıza ve Pierre Nora’nın hafıza mekanları kavramlarına eğilmemiz gerekir. Halbwachs’a

göre hatıralarımız daima kolektiftir, bize başkaları tarafından hatırlatılır. Toplumsal bir varlık olarak insan, sosyalleşme sürecinde çeşitli gruplar içerisinde yer alır. Aynı grubun üyeleri olarak, birçok konuda ortak düşüncelere sahip oluruz, bu grubun üyeleriyle aynı bakış açısını paylaşır, aynı kavramları kullanırız ve geçmişimizi onların geçmişleriyle birleştiririz. Kolektif hafıza, tarihin aksine çoğuldur. Aile, okul, arkadaş grubu, meslek grubu, dinsel topluluklar gibi pek çok toplumsal grupta yer alırız. Böylelikle aynı anda birçok kolektif hafızaya dahil oluruz. Tarih, evrensellik iddiası taşıırken, kolektif hafıza yalnızca belli bir grupla, yer ve zamanla sınırlıdır. Tarih farklılıklara ve değişimlere odaklanırken, kolektif hafıza daha çok benzerliklere ve sürekliliklere odaklanır. Çünkü topluluk kimliğini farklılıklar üzerinden değil, benzerlikler üzerinden edinir. Kolektif hafızada geçmiş ve şimdi bir karşıtlık içinde bulunmaz. Aksine, hafıza için süreklilik temel özelliktir, çünkü geçmiş daima topluluğun bilinç dışında varlığını sürdürür (Halbwachs, 1950, ss. 75-8).

Fabrika çalışanları da bu bağlamda kendilerini “Sümerbank çalışanı” ya da “Deri Kundura çalışanı” olarak tanımlıyor, kimliklerini bunun üzerine inşa ediyorlardı. Yaptığımız söyleşilerde bunun bir ayrıcalık olduğunu, “Sümerbanklı olmanın” kendileri için bir etiket olduğunu ifade ettiler. Bu, aynı zamanda onları bir arada tutan şeydi. Bu kurumda çalışan bir topluluk olarak, birlikte kolektif bir kimlik ve kolektif bir hafıza inşa etmişlerdi.

Hafıza mekanları iki çağa aittir; onları önemli ve aynı zamanda karmaşık kılan da budur: basit ve muğlak, doğal ve yapay, en duyarlı deneyime her an açık ve aynı zamanda en soyut işlemlere bağlıdırlar. Gerçekte bunlar kelimenin üç anlamıyla, yani somut, sembolik ve işlevsel anlamıyla birer mekandırlar ancak aynı anda sadece farklı düzeylerde bu anlamları içerirler. Arşiv deposu gibi tamamen somut bir görünüme sahip olan bir mekan bile ancak imgelem onu sembolik bir hava kazandırdığında bir hafıza mekanı haline gelir. Bir okul kitabı, bir vasiyetname, eski muhabetler derneği gibi sırf işlevsel mekanlar bile ancak bir ritüele konu olduklarında bu kategoriye girebilirler (Nora, 2006, s. 23).

Kundura Hafıza arşivi eski çalışanların ziyaretleriyle her geçen gün zenginleşirken, fabrikanın kendisi de bu ziyaretlerle bir hafıza mekanı niteliğini kazanıyor. Projede çoğunlukla eski çalışanların yıllar sonra fabrikaya geldikleri zamanki ilk davranışlarından ve izlenimlerinden ilham aldım. Bir insanın geçmişindeki fiziksel bir yere geri dönmesinin anlamını merak ediyordum. Ziyaretler sırasında anlatılarını bir tür performansa dönüştürüyorlardı. Fabrikanın düdüğünü, deri kokusunu çok net hatırlıyorlar ve orada çalıştıkları zamanki

davranışlarını tekrar ediyorlardı. Bu buluşmalar sayesinde çalışmaları sırasındaki bedensel pratiklerin çeşitliliğini gözlemleyebiliyor ve açık hava sineması, öğle tatillerinde Boğaz'da yüzme gibi sosyal etkinliklere dair anılarını dinliyordum. Bazı eski çalışanlar bizi ziyaret ettiklerinde, sadece geçerken uğrayıp bütün ömürlerini geçirdikleri yere girmeyi denediklerini söylüyorlardı. Bu katılımcı gözlemin ve etnografik analizin iş hayatımın bir parçası olduğunu söyleyebilirim. Kendiliğinden anlatılarla karşılaşarak geniş bir içerik analizinin ortasında olduğumu hissediyordum. Depodaki fabrika zamanından kalan nesnelere veya makinelere bakarken daima kendilerinde barındırdıkları hafızayı düşünürüm. Bu paslanmış makine eskiden nasıl çalışıyordu? Neye benziyordu? Neye tanık oldu? Başlı başına bu devasa dünya, emek hayatının tüm sırlarını ve öğretilerini sunma gücüne sahip olabilirdi. Hafıza sadece insanlara ait değildir; eşyanın ve mekanın da hafızası vardır. Bunların hepsi bir araya geldiğinde, 'şimdi' daha az eksik ve daha köklü bir hâl alır. Tüm bu ziyaretler, bir yandan eski çalışanların geçmişleriyle bağını korumasını sağlayıp, kolektif kimliklerini ve bir gruba aidiyet duygularını güçlendirirken, diğer yandan mekanın hafızasını canlı tutmaya yarıyor.

Bir hafıza mekânının esas varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutma işini engellemek, nesnelerin durumunu sabitlemek, ölümü ölümsüzleştirmek, soyut olanı göstergelerin en azı içinde anlamın en çoğunu kapsayacak şekilde somutlaştırmaktan -altın, paranın tek hafızasıdır- ibaret olduğu doğruysa, ki zaten bunlara duyulan tutkunun nedeni de budur, hafıza mekânları, anlamlarının sürekli depreşmesi ve dallarının önceden kestirilemez biçimde uzamasıyla sürekli dönüşüme açık olarak yaşarlar. (Nora, 2006, s. 24)

Yaptığımız söyleşilerde ortaya çıkan anlatılarda tekrar eden temalar özellikle fabrika düdüğü, deri kokusu, haftanın belli günlerinde sinemaya dönüştürülerek film gösterimleri yapılan yemekhane ve açık hava sineması, bazı fabrika çalışanlarının da yer aldığı Beykoz Spor Kulübü, çayırdaki düzenlenen sünnet törenleri, fabrika içerisinde bulunan kreş ve lojmanlar, deniz ve iskele, konser ve diğer eğlenceler ile çalışanlar arasında kurulan güçlü sosyal ilişkilerden oluşuyor. Emek pratiği içerisinde, günün belli saatlerinde öten fabrika düdüğü, vardiyanın başladığını gösteren kart basma makineleri gibi çeşitli göstergelerle günlük ritüel başlıyordu. Bu makineler, mekan ve emek arasındaki ilişkinin sınırsızlığının simgesidir, başka bir deyişle mekanın toplumsal inşası sürecine işaret ederler. Çalışanların gündelik olarak kullandıkları materyallerin düzeni, işyerini daha sosyal bir mekana dönüştürmüştü. Kart basma makinesi etrafında şekillenen anlatılara yöneldim, bu benim için geçmiş ve şimdi arasındaki

sınırı temsil ediyordu. Fabrikanın hangi bölümünde çalışırlarsa çalışsınlar, kart basma makinesi herkes için ortak bir nesne ve anıların kesişme noktasıydı. Her işçinin geçmesi gereken bir sınırdı, işçi kartını bastıktan sonra mekandaki varlığı belli bir zaman çerçevesinde başlıyordu. Böylelikle nesneler hem mekanın kendisini tanımlayan, hem de bireyin mekandaki varlığına ait göstergeler haline geliyordu. Tanımlamanın da ötesinde, aslında sunulan deneyim içerisinde mekanın kendisini oluşturuyorlardı.

Eski çalışanların tüm anlatıları, bu mekanı ruhları için nasıl “sıcak bir yuva”, “anne” ve “baba” olarak gördüklerini gösteriyor. İfadelerinde her zaman fabrikaya derin bir saygı ve büyük bir nostalji vardı. Burası bir işyerinden öte, her birine bir aile gibi yaşamla başa çıkmayı ve bu toplumun bir parçası olmayı öğreten bir kurumdu. Bu kolektif duygunun toplumdaki değişimlerle birlikte nostalji duygusunu güçlendirdiğini söyleyebiliriz. O dönemde işçilerin birlikte uyum içinde çalışmasını sağlayan cemaat duygusunun ne kadar güçlü olduğunu gözlemlemek etkileyici. Bugün o kolektif bilincin yerine bireyselleliğin daha geliştiği ve daha ön planda olduğu şekilde toplumsal yapının değişikliğe uğradığını gözlemleyebiliyoruz. Kundura, hafıza projesi sayesinde aslında mekan, fabrika ve eski sakinlerinin ilişkisini yenileyen bir dinamik sağlıyor; geçmişte paylaşılan ortak değerleri hatırlayarak, yeniden canlandırılması ve kısmen geçmiş ve bugün ilişkisi üzerinden toplumsal kimlik yapısının sorgulanmasına ortam yaratıyor.

Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası Anlatıları ve Nostaljinin İşlevleri

Saadet ÖZEN

Yazar-Çevirmen

Beykoz'da, Osmanlı döneminde başlayan dericilik faaliyetleri, Cumhuriyet döneminde, 1933'te kurulan Sümerbank'a bağlı Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası bünyesinde devam etti. Bir devlet işletmesi olarak hizmet veren fabrika, 1999 yılında kapandı, 2004 yılında özelleştirildi.

Özelleştirme sırasında fabrikayı satın alan Yıldırım Holding'in hazırladığı altyapıyla, 2016-2018 yılları arasında, fabrikanın bir arşivini oluşturmak üzere bir çalışma yürütüldü. Tarih Vakfı'nın başladığı, fabrika içinde kurulan bir ekibin devam ettiği bu çalışma sırasında, işletmeye dair yazılı ve görsel belgeler toplandı, ayrıca yüz kadar eski çalışanla sözlü tarih çalışması yapılarak kayıt altına alındı.

Bu tebliğ, eski çalışanların anlatılarındaki nostaljinin analizine bir giriş niteliğinde olacaktır. Birincisi, anlatılanların derlendiği zaman dilimiyle, anlatı dilinin ilişkisi üzerinde durulacaktır: Bahsi geçen dönem, dijital teknolojilerin günlük hayata hızlı nüfuzunun da etkisiyle geçmişin bir merak konusu, tüketim yön veren bir tema, aynı zamanda davranışlar, fikirler, idealler için bir kaynak olarak popüler kültürde yükseldiği bir döneme tekabül ediyordu. Beykoz Kundura Fabrikası da geçmişle bu tür bir ilişkinin kurulmasına aracılık eden dizi ve filmlerin çekildiği platoları barındırıyordu. Öncelikle, bu genel çerçevenin ve bilginin; anlatıcıların kurgusu ve dili üzerinde ne derece etkili olduğu araştırılacaktır. İkincisi, en genel anlamıyla, geçmişi belli bir anlatıda sabitleyen bir mekanizma olarak nostaljinin, anlatıcının geçmiş kurgusunda neleri ön plana çıkardığı ne neleri sakladığına, farklı köken, cinsiyet ve siyasi görüşlerdeki anlatıcılar arasında ortak bir dil oluşup oluşmadığına bakılacaktır. Üçüncüsü, nostaljinin, geçmişe dönük, dinamizmi ortadan kaldıran bir güzelleme olmanın ötesinde, sağaltıcılık ya da yeni anlam katmanlarını ortaya koymak gibi başka işlevlerinin olup olmadığı, bunun tarihsel kurguya ne şekilde yansıtılabileceği incelenecektir.

Darüleytamdan Şehir Yatı Mektebine: Beykoz Örneği

Prof. Dr. Safiye KIRANLAR

Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Şehit çocukları öncelikli olmak üzere devletin himayesine muhtaç çocukların bakımı için kurulan darüleytamlar, Birinci Dünya Savaşı'nın dikkate değer eğitim ve barınma kurumlarından biri olarak kabul edilir. Günümüz çocuk yuvalarının ön modeli olan darüleytamların yaygınlaşması Çanakkale Savaşı'nın hemen sonrasına denk gelmekte ve bu savaştaki şehit sayısının fazlalığı devleti harekete geçiren temel sebep olmaktadır.

Bu darüleytamlardan biri olan Beykoz Darüleytamı'nın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1918 yılının son aylarında kapatılan taşra darüleytamlarının mevcudunun bir kısmının İstanbul'a nakledilmesi sonrasında açıldığı tahmin edilmektedir. Hatta döneme ait resmi belgeler ve gazete haberleri takip edildiğinde açılışın 1919 yılının başına denk geldiği anlaşılmaktadır. İleri gazetesi muhabirinin bahsi geçen darüleytamı ziyareti sonrasında kaleme aldığı yazıda Beykoz Darüleytamı hakkında kayda değer bilgiler verilmektedir.

Darüleytam kızların barındığı Beykoz Kasrı'yla erkeklerin kaldığı tarihi kışla olmak üzere iki farklı binayı içinde barındıran bir komplekstir. Kısa bir süre bu yetimhane, mevcudun içindeki trahom hastası çocukların fazlalığı nedeniyle "Trahom Mektebi"ne dönüştürülmüş ve kışla binası bu kısım için ayrılmıştı. Artık Beykoz Darüleytamı Anadolu'dan gelen trahomdan muzdarip çocukların aynı zamanda tedavi de gördüğü bir hastane hüviyetine bürünmüştü.

22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı'na Dair Kanun'la darüleytamlar/öksüz yurtları şehir yatı mekteplerine dönüştürülünce Beykoz Darüleytamı da Beykoz Şehir Yatı Mektebi olarak anılmaya başladı. Bu dönüşümle birlikte okul binası Beykoz Kasrı'ndan taşındığı gibi trahomlu çocuklar da Yıldız'daki Hakimiyet-i Milliye Şehir Yatı Mektebi'ne aktarıldı. Beykoz Şehir Yatı Mektebi'nde 1925-1926 eğitim yılında 329'u erkek, 57'si kız olmak üzere 386 talebe vardı. Fakat bu kurum uzun ömürlü olmadı ve şehir yatı mekteplerinin tasfiyesi sürecinde okul kapatıldı. Nitekim bu okulun adı 1931 yılında bir TBMM oturumunda adları sayılan şehir yatı mektepleri arasında anılmadı.

Bu tebliğde darüleytamdan şehir yatı mektebine dönüşen Beykoz'daki eğitim kurumunun geçirdiği evreler ve verilen eğitim, trahom mektebi olarak kullanıldığı dönemde yaşananlar hakkında bilgi verilecektir. Oluşturulacak tebliğ metni dönemin arşiv belgeleri ve gazete haberleri yanında araştırma eserlerinin de yer alan verilerle desteklenecektir.

Dekor Atölyelerinde(n) Geçen Hayat

Selahattin ÖZPALABIYIKLAR

Editör / Çevirmen / Yazar

Yurdumuzda 19. yüzyılda başlayan cam sanayii, Türkiye işçi hareketinin (hangi taraftan bakarsanız bakın) en önemli kollarından biri olduğu gibi, kendi yan sanayilerini de doğurmuştur. Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'nı merkez alarak Paşabahçe başta olmak üzere Beykoz ilçesinin çeşitli mahallelerinde öbeklenmiş olan, kadeh, bardak, sürahi, vazo gibi cam ve kristal züccaciye eşyalarının işlendiği “dekor” atölyeleri bu yan sanayilerin en belirginleri arasında sayılabilir (sözkonusu yan sanayilerin bir diğeri daha çok Tahtakale civarında yoğunlaşmış olan “yaldızcılık”tır).

Ben 1955'te Çubuklu'da doğdum, Çubuklu İlkokulu ve Anadoluhisarı Ortaokulu'nda okudum, 20 yaşında Çubuklu'dan askere gittim, 20 ay sonra askerliğim bittiğinde yine Çubuklu'ya döndüm, gençliğimin büyük bölümünü Paşabahçe, Kanlıca, Anadoluhisarı gibi Beykoz mahallelerinde geçirdim, 1972'de Çubuklu'da çırak olarak başladığım dekorculuk işinde Kavacık, Paşabahçe ve Dereseği'de çeşitli dekor atölyelerinde çalıştım, çok kısa süreli olmakla birlikte, “kâr ortağı” olarak böyle bir atölye işlettim. Bildirimde, hafızanın –hele de hatırlanmak istenilenlerin üstünden yıllar geçtiği düşünüldüğünde– kolayca yanılabilceği ve böylece tanıklığına başvuranları yanıltabileceğini gözden ırak tutmadan, dolayısıyla yazdıklarım asla planlı olamayacağı halde planlıymış gibi davranmak hadsizliğine sapmadan, çocukluğum, ergenliğim ve en çok da “12 Eylül” öncesinin hareketli yıllarına rastlayan gençliğimde Beykoz'dan hatırladıklarımı anlatıyorum. Biricik niyetim, denebilirse iddiam, tekil bir hayat hikâyesinin satırbaşlarında, cam sanayiinin bir yan sanayiinde geçen yaşantıların bir sözlü tarih kaydını deneme formatında ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Çubuklu, Dekor Atölyesi, Kesme Dekor, Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası*

Erken Cumhuriyet Dönemi Beykoz'unun Su Sporları Tarihindeki Yeri

Dr. Sevdâ KORKMAZ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Müdürlüğü

Doç. Dr. Veli Ozan ÇAKIR

TC Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Tarihi milattan önceye dayanan Beykoz, İstanbul'un diğer kıyı ilçeleri gibi sayfiye yeri kimliği ile İstanbulluların suyla buluştuğu alanlardan biri olmuştur. Beykoz mesire yerleri, av köşkleri, bahçelerle birlikte su/deniz alanları, dinlenme ve eğlenme mekanı olarak rekreatif amaçlı etkinliklerde sıklıkla tercih edilen bir yer olmanın yanı sıra su sporları alanı olarak da öne çıkmıştır. İlçenin 1908 yılında 'Beykoz İttihat ve Teavün Cemiyeti' içinde kurulan Mümâreset-i Bedeniyye' şubesi, 1911'de Beykoz Şark İdman Yurdu adını almıştır. Özellikle deniz sporları branşında öne çıkan Beykoz Zindeler Yurdu kulübüyle (1921) birleşen kulüp, erken cumhuriyet dönemi boyunca su sporlarında pek çok sporcuya ev sahipliği yaparak yetişmesine olanak sağlamıştır. Bugün ilçe sınırları içinde yer alan Anadoluhisarı İdman Yurdu (1913) bünyesinde de yüzme, kürek gibi su sporlarının birçok branşında faaliyet gösterilmiştir. Çalışmamızın tarihsel çerçevesini oluşturan erken cumhuriyet döneminde askerlik becerilerini geliştirdiği ve arttırdığı düşünülen su sporları özellikle teşvik edilmiş, deniz sporları federasyon kimliğine 1924 gibi erken bir tarihte sahip olmuştur. Dönem gazetelerinde sıklıkla yer verilen su sporları haberlerinde kulüp başarılarına ayrıca Mustafa İhsan gibi, İbrahim Kelle gibi, Matmazel Eva gibi Beykozlu pek çok isme yer verilmiştir. Bu çalışma kapsamında konuya ilişkin çok sayıda belgenin incelenmesini ve çözümlenmesini olanaklı kılan nitel araştırma yaklaşımının türü olan literatür tarama ile doküman incelemesi ve analizi yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Spor, Su Sporları, Deniz*

Osmanlı Öncesi Beykoz Tarihine İlişkin Bazı Değerlendirmeler

Dr. Öğr. Üyesi Şakir TURAN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Bugünkü temelleri M.Ö. 7. Yüzyılın sonlarında atılan doğu ve batı medeniyetlerine köprü vazifesini üstlenen İstanbul birçok savaşı sahne olmuştur. Bu mücadeleler yakın ve geçiş güzergâhları olması hasebiyle Beykoz çevresini de etkilemiştir.

Avar Türklerinin Sasaniler ile birlikte, özellikle İstanbul kuşatmalarında Bizans'la olan mücadeleleri, Bizans'ın iki taraflı kısıpaca alınması, bölgede kısa süreli Sasani hâkimiyetini meydana getirmiştir. Bölgede bu kuşatmalar sonrasında Müslüman Araplar görölmeye başlamış, Emevi halifesi Muaviye zamanında iki kuşatma gerçekleştirilmiştir. 668 yılında gerçekleşen ilk Emevi kuşatmasında ordu kışı Kadıköy'de geçirmiş böylece Müslüman Araplar Beykoz önlerine kadar ulaşmışlardır. Aynı halife döneminde gerçekleştirilen ikinci kuşatma ise ilkinden 4-5 yıl sonra gerçekleştirilmiş ve yedi yıl sürmüştür. Üçüncü kuşatma ise bunlardan kırk yıl sonra Süleyman zamanında gerçekleştirilmiştir. Abbasi-lerle özellikle Harun Reşit döneminde bölgede gerçekleştirilen başarılı fetihlerde Üsküdar ve çevresine kadar ilerlenmiş, İmparator VI. Konstantinos'un naibi İrene ile anlaşma yapılarak Bizans'a cizye ödettirilmiştir. Bizans'ın Müslüman Araplarca anlaşmaya ve siyasi ilişkilere mecbur edilmesi bu kuşatmaların sonucudur. Müslüman Araplar sonrasında başlangıçta Abbasi orduları içerisinde, sonrasında Selçuklu kuvvetleri şeklinde varlıklarını hissettiren Türkmenler, iç rekabetleri kendi lehlerinde kullanarak bölgeye nüfuz etmeye çalışmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, İstanbul, Kuşatma, Emevi, Abbasi*

İstanbul'un İlk Beş Belediyesinden Biri: 13. Daire-i Belediye

Dr. Öğr. Üyesi Şefik MEMİŞ

İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi İktisat Bölümü

Beykoz'da belediye kurulması yolunda ilk teklif Beykoz Kaymakamlığı tarafından Dahiliye Nezareti'ne, oradan da Şehremaneti'ne gönderildiğinde; günümüz İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yerini tutan İstanbul Şehremaneti'nin de bu dilekçeyi gereğinin yapılması için Şura-yı Devlet'e ilettiğinde, tarihler 3 Ekim 1874'ü gösteriyordu. Bu da işaret ediyordu ki Beykoz'da belediye hizmetlerinin ve teşkilatının kurulması yolundaki çalışmalar bundan tam 145 yıl öncesine dayanıyordu. İlk müracaatın üzerinden 6 ay geçmeden Beykoz kazasında 13. Daire-i Belediye adıyla bir belediye şubesi ihdas edildi. Zaten hiçbir zaman bütünüyle yürürlüğe konulamayan Dersaadet Belediye Kanunu da burada belediye teşkilatının tesis edilmesini amirdi. Böylece Sultan Abdülaziz'in iradesiyle Beykoz'da belediye teşkilatı, üyelerinin meclis-i fevkalade şeklinde tayin edilmesiyle gerçekleştirildi.

Beykoz'da hizmet gören ilk meclis üyeleri ise şunlardan oluşuyordu: "Saadetlû Eşref Efendi, Tevfik Efendi, Ahmed Efendi, Antimus Efendi, Hacı Hüseyin Efendi, Ahmed Kamil Efendi, Agop Efendi ve Kirgor Efendi." Bu listenin birinci sırasında bulunan Eşref Efendiye "Saadetlû" unvanının layık görülmesi, onun aynı zamanda Beykoz'un ilk belediye reisi olarak tayin edildiğini gösteriyordu. Böylece Beykoz, kanunun emrettiği 20 belediyeden 'Beyoğlu, Tarabya, Kadıköy, Yeniköy' ile birlikte hayata geçebilen beşinden biri olmuştu.

Beykoz'da bir belediye şubesi kurulmasının gerekçeleri arasında iki husus dikkat çekiciydi. Birincisi, Boğaziçi'nin Avrupa kıyısında yer alan Tarabya ve Yeniköy de iki belediye dairesi kurulmuş ve buranın beledi işlerini yürütüyordu. Dolayısıyla Anadolu kıyısında yer alan Beykoz'da da kurulması bir ihtiyaçtı. Diğeri ise Beykoz ve bağlı yerleşim yerlerinde oturan halk bina ruhsatı gibi işlemleri için Üsküdar Belediye Dairesine kadar gitmek zorunda kalırken, esnaf da belediyeyi ilgilendiren muameleleri için Şehremanetine gidiyordu. Bu en küçük bir cezaya çarptırılan esnaf için de geçerliydi. Böylece cezadan daha çok ulaşım masrafı etmek ve neredeyse bir gün işinden uzak kalıyordu. İşte Beykoz'da belediye kurulmasıyla tüm bu zorlukların üstesinden gelinmişti.

Şehremaneti'ne bağlı belediye olarak kurulmasından sonra, Şehremane-

ti'nin burada bulunan gelirlerinden vazgeçmesiyle oluşacak bütçeyle Beykoz'da bir kaza/ilçe belediyesi kurulması yolunda çalışmalar başlatıldı. Bu çalışmalar II. Meşrutiyet'ten sonra neticelendi ve bu yeni dönemin ilk belediye reisi olarak da seçilmiş üyeler arasından Paşabahçeli Davavekili (Avukat) Mehmet Kadri Bey seçildi.

Beykoz'un belediye teşkilatının hikayesi 1930 tarihli 5180 Sayılı Kanun ile birlikte devam etti. Bu kanun, İstanbul Belediyesi'ne bağlı 10 belediye şubesi kurulmasını emrediyor, bunlardan biri de Beykoz Belediye Şubesi idi. 1984 Mahalli Seçimlerine kadar devam eden süreçte, Beykoz belediye şubesi olarak devam etti ve belediye başkanlığı görevi ya kaymakamlar tarafından yürütüldü ya da İstanbul Belediyesi tarafından atamayla vazifelendirildi. İlk halk oyuyla seçilen Beykoz Belediye başkanı ise 1984 seçimlerine Anavatan Partisi adayı olarak katılan Hüseyin Ali Zengin oldu. Beykoz Belediyesi'nin 145 yıllık geçmişi, Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet dönemindeki başkanları ve belediye hizmetlerle bu tebliğ de tüm yönleriyle irdelenmeye çalışılıyor.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz Belediyesi, Şehremaneti, 13. Daire-i Belediye, Belediye Şubesi.*

Divan Şairinin ‘Beykoz’ Seyri

Doç. Dr. Şerife AKPINAR

Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

*Cây-ı ferah-güster ü zîbâ mahal
Begkoz idi dil-keş-i ra'nâ mahal
Subhî-zâde Feyzî*

Divan şairlerinin eserlerinde edebî unsurlar yanında din, siyaset, ekonomi, tarih, coğrafya, astronomi, sosyal hayat vb. pek çok bilgilere ve gözlemlere rastlanmaktadır. Coğrafi mekânlar ve güzellikleri de bu zengin muhteva içinde yerini alır. Özellikle şehirler, şehrengizler gibi müstakil eserler yanı sıra divanlarda, mesnevilerde tüm özelliği ve güzelliği ile tasvir edilmiştir.

Divan şairinin coğrafi seyrine bakıldığında dünyayı kendine hayran bırakan güzel İstanbul'un çokça şiirlerde yer aldığı görülür. Klasik Türk edebiyatı şairleri şiirlerinde İstanbul'u tarihi dokusu ve güzelliği ile söz konusu ederken şehrin coğrafi olarak en büyük ilçelerinden Beykoz'un eşsiz güzelliğini de seyre çıkar. Beykoz, M.Ö. 700 yıllarına dayanan tarihiyle padişahların ve halkın en sevdiği dinlenme ve eğlenme mekânı olmuştur. Beykoz; Anadoluhisarı, Göksu, Küçük-su, Çubuklu, Kanlıca gibi mesire yerleri, çeşme başları, av köşkleri, bahçeleri, havası ile beyitlerde;

*Beykoz'un çeşme başı hayli müferrih yerdür
Paşabağçesi Çubuklu o dahi başka hisâb
İzzet Efendi*

*Bugün Göksu gibi bir cây-ı hurrem
Yarın cennetde görür mü ki âdem*

Cemâlî

şeklinde zikredilirken; nesirde de “ferah-fezâ, dil-güşâ” sıfatlarıyla anılmış gönle ferahlık veren bir yer olduğu vurgulanmıştır. Bildiride, cevizi, inciri, muzı ile meşhur; güzelliği ile dillere destan, zevk ve huzur mekânı Beykoz ilçesini divan şairinin gözüyle seyre çıkacağız.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Divan şiiri, Hisar, Göksu, Küçüksu*

1840 Yılı Temettuât Defterleri'ne Göre Beykoz Kasabası'nın Fiziksel, Sosyal ve Demografik Yapısı

Dr. Öğr. Üyesi Şükriye Pınar ÖZYALVAÇ

Necmettin Erbakan Üniversitesi Tarih Bölümü

Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik tarih açısından önemli kaynaklarından biri olan Temettuât defterleri, Tanzimat dönemi reformlarının mali alandaki uygulamasının bir yansımasıdır. Muhassıllık sistemi adı verilen bu uygulama ile vergilendirme usulünün bir düzene sokularak hazinenin ve halkın zarar görmesinin engellenmesi hedeflenmiştir. Adil bir vergilendirme için erkek nüfusun eşkalini ve mal varlığını kaydeden katiplerin 1840 ve 1844 yılında tuttıkları defterler “Emlâk, Arazi, Hayvanât ve Temettuât” defterleri adı ile anılmakta, belgeler bugün Başbakanlık Osmanlı Arşivinde “ML.VRD.TMT.d.” koduyla yer almaktadır.

İktisadi gayelerle hazırlanan Temettuât defterleri, çalışmamızda Beykoz Kazası'nın merkezi olan Beykoz Kasabası'nın fiziksel dokusunu, sosyal ve demografik yapısını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. 1840 yılında Bolu Vilayeti'nin Kocaeli Sancağı'na bağlı 27 köy ve kasabadan müteşekkil Beykoz Kazası'nın 3066 numaralı Temettuât Defteri'nin sunduğu veriler üzerinden merkez kasabanın beşeri ve fiziksel coğrafyasının durumu anlaşılmaya çalışılmaktadır. İshak Ağa çeşmesi gibi yer tanımlarında referans olarak gösterilen binalar, hamam gibi hane sahiplerinin uhdesinde bulunan yapılar, esnafın çalıştığı dükkanlar (kahvehaneler, meyhaneler, berber dükkanları, simitçi fırınları, aktarlar, bakkallar vs.), sıbyan mektebi, cami gibi resmî görevlilerin bağlı olduğu kurumlarla çalışma alanının yapısına dair bir tasavvur sunulmaktadır. Ayrıca üç mahalleye ayrılan bölgede Müslüman, Ermeni ve Rum cemaatleri üzerinden demografik yapı incelenmekte, bu kişilerin mesleklerindeki çeşitliliğe dikkat çekilerek bölgenin coğrafi sınırlarının mütavazı ölçülerine kıyasla içerdiği farklılıkların zenginliğine işaret edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz Kasabası, Temettuât Defterleri, Tanzimat, Fiziksel ve Sosyal Yapı*

Beykoz Mum Fabrikası

Öğr. Gör. Talip MERT

Marmara Üniversitesi FEF, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (Emekli)

Tarih boyunca insanların karanlık dünyalarını kendi hacmine göre aydınlatan araçlardan birisi de şüphesiz mumdur. Bizim tarihimizdeki arşiv kayıtlarına göre 1560'a kadar dayanmaktadır. Ama burada söz konusu olan müessese yakın tarihimizde mühim bir yeri olan Beykoz Mum Fabrikası diğer adıyla İspemeçet Mumu Fabrikası'dır. Bu fabrika ile ilgili olarak daha önce yazdığım ve "Mum Kitabı" adlı eserde yer almayan bir konu işlenecektir. Bu konu, fabrikanın o zaman kullanılan âlet, edevat ve fabrikada o zaman kullanılan eşya ile ilgilidir. 2014'te yaptığım ilk çalışmada bu belge arşiv kayıtlarında bulunmuyordu.

"İspemeçet fabrikasında mevcut bulunan âlet ve edevat ve sair eşya muhafazasına me'mur Necib Ağa'nın vefatından dolayı 06 Temmuz 1874 (24 Haziran 1290) günü sayılarak Bekçi Süleyman ve Mehmed Ağalara devr olunan eşyanın miktarını gösteren defterdir.

Malzemenin cinsi	Miktarı (kıyye, okka)	
Mum Cami mumu	120 kıyye	120
	Küçük	855
	Kırık	273
	Toplam	1248
Sabun olduğundan Bulunduğu yer harap olduğundan tahmini olarak		310
		(-) 110
Arap sabunu	8 fıçı	1105
		(-) 155
	[Net miktar]	950
Kükürt, eskisi gibi tahmin Bu da telef [olan miktar]		13772
		(-) 352
	[Net miktar]	
Güherçile Telef		948
		(-) 58
	[Net miktar]	890

Malzemenin cinsi	Miktarı (kıyye, okka)
Kezzab	350 Şişe adedi 5 Şişenin ağırlığı 7
Zaç (sülfürik asit) yağı	(-) 17136 6800 Şişe 252 (-) 100 [Bir] şişenin ağırlığı Sepetli ve sepetsiz şişelerde 68 2 adet büyük fıçı içinde 00
Revgan-ı palme ve koko (kokain)	6 fıçı 746
Karbonta sud ve soda	13 fıçı 7327
Asit bōrik denen fitil eczası	371 zirâ' 26
Arnavut dilon	1 sandık
Asit ofselik	1 sandık
Büyük ve küçük çeşitli ecza şişeleri	25 tane
Kireç imal etmek için mermer taş	3411 kantar
Etrandil	2 adet yeni 113 adet eski toplam 115 adet 891
Fitil ve pamuk ipliği	598
Rengamiz (renk renk) kâğıt Muzır hayvanattan istimale gayr-ı kaabil olmağla sabıkı veçhile tahrir olunduğu (...) üzere şerh verildi	3737
Büyük ve küçük çeşitli ecza şişeleri	25
Bez malfil yeni	2 balya 202
Kıl malfil yeni	55
Müstamel ve köhne malfil	802
Müstamel kıl malfil	71
Süzgülerde bulunan malfil	Bez 25, kıl 24
Tehî (boş) fıçı	17 adet
Fransız köselesi	5 kıyye

Malzemenin cinsi	Miktarı (kıyye, okka)
Fransız devali köselesi	Adet // metre 50,5 Köhne 14,5 kıyye
Kılıç boru	3 tane
Tokmak kayışı	1 tane
Halat	85 kıyye
Avrupa işi tahta ve boru kurşun	Tahta kurşun 365 Boru 89
Tahta bakır	7
Tel	300 zira' 5
Çinko	7,5
Teneke sandık	1 tane
Balmumu	5
?	11
Demirden döğme kükürt tablası	10
Demir kürek	8
Bakır kova	2
Pirinçten mamul makara	4 dilli 1, 3 dilli 1 2
İkişer dilli ağaç makara	6
Bakırdan mamul boru	17
Bakır el kepçesi	4
Mum kalıpları	3 adet her birinde 24 2 adet her birinde 30

Beykoz Ziraat Mektebi ve Orman Uygulama Mektebi

Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM - Dr. Ahmet VURGUN

Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü - Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e yakın tarihimizde modernleşme sürecinin temel taşıyıcılarından birini eğitim oluşturur. Eğitim alanındaki modernleşme çalışmaları, toplumun hemen tüm alanına sirayet etmiş ve zirai hayat da bu süreçten etkilenmiştir. Tanzimat'ın ilk yıllarında modern bir ziraat mektebi tesis edilmişse de bu girişim çok kısa ömürlü olmuştur. Osmanlı Türkiye'sinde zirai bürokraside yaşanan gelişme ve yurtdışına eğitim almak üzere öğrenci gönderilmesi, zirai modernleşme konusunda bir zemin oluşmasını sağlamıştır. II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde, eğitimin her alanında olduğu gibi zirai eğitimde de ciddi mesafe kat edilerek başta İstanbul'da olmak üzere çeşitli vilayetlerde ziraat okulları açılmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde ise, I. Dünya Savaşı'nın şartlarına rağmen modern ziraat eğitimi, gelişim göstermeye devam etmiştir. Nitekim iklimi, sinai-i ziraate müsait olan İstanbul'da, ziraatın gelişmesi için, boğazın Anadolu yakasının mamur ve gelişmeye açık iskelesine sahip Beykoz'da, 1916 yılında yeni bir ziraat mektebi açılmıştır. Okulun kuruluş amacı; sütçülük, tereyağcılık, peynircilik, sebzecilik, çiçekçilik, fidancılık, bağcılık, tavukçuluk, konservecilik, gülcülük, arıcılık gibi ziraatın muhtelif şubelerinde çalışacak ihtisas sahibi kimseler yetiştirmek olarak belirlenmiştir. Öğrenim süresi iki yıl olarak belirlenen okul; sütçülük, bahçivanlık, tavukçuluk ve konservecilik olmak üzere dört şubeye ayrılmıştır. Bunların dışında da ikinci derecede bağcılık, gülcülük, itriyat, arıcılık gibi şubelere sahip olmuştur. Hatta okulun eğitim-öğretim faaliyetlerinde kullanılmak üzere Almanya'dan birtakım alat ve edevat getirtilmiştir. Ancak okul, eğitim-öğretim faaliyetlerine geçmeden kurulduktan iki yıl sonra lağvedilmiştir. Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Beykoz'daki Ziraat Mektebi tekrar gündeme gelmiş ve dönemin İstanbul Valisi Haydar Bey'in gayretleriyle 17 Kasım 1923'te yeniden açılmıştır. Okulda, sütçülük, arıcılık, tavukçuluk, meyve ve sebzecilik gibi zirai dallarda teorik ve uygulamalı eğitim gerçekleştirilmiştir. Dönemin diğer ziraat mekteplerinde olduğu gibi yapısı ve programında birtakım değişiklikler yapılmış ve tartışmalar yaşanmıştır. Bir nevi enstitü haline getirilmeye çalışılmasına rağmen, dönemin diğer ziraat mektepleri gibi zirai eğitimin yeniden yapılandırılması sürecinde 1928 yılında kapatılmıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde Beykoz'da bir mesleki eğitim

kurumunun daha açıldığı görülmektedir. 1913'te hazırlanan Orman Ameliyat Mektebi Nizamnamesi kapsamında 1915 yılında Hendek'te Orman Ameliyat Mektebi kurulmuştur. Bu okul, 1918'de önce Adapazarı'na akabinde de Beykoz'a. taşınarak Beykoz Orman Ameliyat Mektebi adını almıştır. İki yıllık bir öğrenim süresine sahip olan okulda teorik ve uygulamalı eğitim yapılmıştır. Ancak okul mütareke dönemi İstanbul'unun zorlu şartlarında varlığını daha fazla sürdürememiş ve 1920 yılında ilk mezunlarını verdikten sonra kapatılmıştır.

Bu çalışmanın temel konusunu, Beykoz tarihinde yer alan iki mesleki eğitim kurumu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında doküman incelemesi yoluyla; dönemin literatürü, arşiv, gazete ve mecmualar ile talimatnamelerden elde edilen bulgular kronolojik olarak tasnif edilmiştir. Böylece bu iki eğitim kurumunun hem Türk Eğitim Tarihi hem de Beykoz'un yerel tarihindeki yeri ve önemi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eğitim, Beykoz, Ziraat Mektebi, Orman Mektebi*

Mevcut Verilerin Işığında Beykoz'un Ekonomi Politikası

Prof. Dr. Yaşar BÜLBÜL

Medeniyet Üniversitesi

İstanbul'un en eski yerleşim, sanayi ve tarım merkezlerinden olan Beykoz'un ekonomik yapısına yönelik bu çalışma, kentsel yaşamın doğal ve zorunlu bir sonucu olan ilçeler arası iç içeliği dikkate alarak, İstanbul'un diğer ilçelerinden soyut bir tespit yapmaktan kaçınmaktadır. Bilinmektedir ki ilçe sakinlerinin önemli bir kısmı diğer ilçelerde çalışmakta, aynı şekilde de ilçede mevcut işyerlerinin sahip ve çalışanlarının bir kısmı da diğer ilçelerde ikamet etmektedirler. İstatistik ve bilgiler elverdiğince Beykoz özelinde kalınmıştır. Bunun mümkün olmadığı durumlarda İstanbul'un genel istatistikleri kullanılmış, bir oranlama dahilinde ilçeye indirgeme yapılmıştır. İlçenin sahip olduğu ekonomik yapı ve potansiyel tespit edilmiş, ilçenin çekirdek yetenekleri doğrultusunda rekabetçi bir performans gösterdiği ve gösterebileceği faaliyet alanlarının, ekonomiyle çok sıkı ilişkileri olan sosyal ve fiziksel boyutlar (arazi yapısı ve altyapı) dikkate alınarak tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Edebi Biçimin Ahmet Mithat Üzerinden Görünen Tarihine Dair

Prof. Dr. Yılmaz DAŞCIOĞLU

Sakarya Üniversitesi

Tanzimat'tan itibaren yeni bir devlet ve toplum oluşturma süreçlerinin önemli paydaşlarından hatta ilk zamanlar söz konusu edildiğinde taşıyıcılarından birisi olan edebiyatın kendi içerisinde de özellikle roman türü edebiyat tarihlerinin ve eleştirisinin olduğu kadar, toplumsal tartışmaların da merkezi noktalarından birisini teşkil etmiştir. Edebiyat tarihlerinde Ahmet Mithat. Efendi romancılığı genellikle geniş halk kitlelerine okuma zevki aşılmasıyla takdir edilmesine karşın, niteliği bakımından küçümseyen bir tavırla karşılanmıştır. Bu küçümseyici tavrın arkasında yazarın siyasal tutumunun (II. Abdülhamid'e yaklaşmış olmasının) bulunduğu görülürse de sıklıkla roman türünün kendisine özgü bir model olarak algılanması dolayısıyla Ahmet Mithat romanlarının bu modele uygun düşmediği vurgulanmıştır. On dokuzuncu yüzyıl roman modeli gerçekçi anlayışı uygun ve özerk metinler üretmeye dayalı idi. Ahmet Mithat, yine toplumsal anlamda batı modelini yaygınlaştırmak amacıyla romanın metinsel özerkliğine hanel getirmiş olmasıyla eleştirilmiştir. Bu bildiride, aradan geçen yüzyılı aşkın zaman içerisinde romanda biçimsel mutlaklığın kırılması kadar, Avrupa kimliği, ulusal alegori, dünya edebiyatı kavramları çerçevesinde Ahmet Mithat romanının eleştirisinin eleştirisi denilebilecek bir yaklaşımla edebi biçimlerin tarihsel ve dönemsel algılanmaları üzerinde durulacaktır. Ahmet Mithat'ın yabancı bir biçimi yerleleştirme amacı taşıyıp taşımadığı ve uygulamada bunu başarıp başaramadığı sorusu irdelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Ahmet Mithat üzerinden özellikle kuruluş aşamasında kurgu türündeki yazıların dikey (tarihsel) ve yatay (türsel) ayrışmasının gerçekçilik ve toplumsallık eksenleri Türk edebiyatı tarihinde yeniden yorumlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Roman, Özerk Metin, Gerçekçilik, Ulusalılık, Türlerin Biçimsel Ayrımı*

Beykoz İlçesinde Eğitim Alanındaki Temel Göstergeler ve Dönüşümler

Doç.Dr. Yusuf ALPAYDIN

Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

Hanifi ÜKER

Marmara Üniversitesi Doktora Programı

Beykoz'da yerleşme tarihi çok eskilere kadar gitmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti zamanında Beykoz'da nüfus artmaya başlamış ve 1955'li yıllardan sonra nüfus artışı daha da hızlanmıştır. Nüfusun hızla artmasında dışarıdan gelen göçlerin büyük bir etkisi olmuştur. Beykoz da meydana gelen bu değişimler beraberinde eğitim alanında da kurumsal ve niceliksel değişimler oluşturmuştur. Son yıllarda ilçenin demografik yapısındaki değişimlerde ilçede kurulan üniversitelerin de önemli bir payı olmuştur. Türk toplumunda okullaşma oranında yaşanan gelişmeler ilçedeki eğitimsel profile de yansımıştır. Derleme türündeki bu çalışma Beykoz'un eğitimsel profilini ortaya çıkarmayı ve son yıllarda ilçede eğitim alanında ortaya çıkan değişimleri analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada Beykoz'da son yıllarda örgün eğitimde ne gibi değişiklikler yaşanmıştır? Beykoz'da son yıllarda yaygın eğitimde ne gibi değişiklikler yaşanmıştır? Beykoz'da son yıllarda yükseköğretimde ne gibi değişiklikler yaşanmıştır? İlçe nüfusunun eğitimsel profili nasıldır? gibi sorulara cevaplar aranmıştır. Çalışmada başta Türkiye İstatistik Kurumu'nun verileri olmak üzere Beykoz Belediyesi, İstanbul MEM ve Beykoz İlçe MEM verilerinden ve Beykoz ilçesinde gerçekleştirilen eğitimle ilgili bilimsel araştırmaların bulgularından yararlanılmıştır. Beykoz'daki okul öncesi eğitim, temel eğitim, orta öğretim, yaygın eğitim ve yükseköğretim alanlarındaki istatistikler incelendiğinde okuma yazma oranlarında artışların yaşandığı, imam hatip liselerine yapılan kayıtların azaldığı, yaygın eğitime katılım oranlarının düştüğü, ilçede yükseköğretim kapasitesinin arttığı, nüfusun eğitim düzeyinin kayda değer şekilde yükseldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Eğitim, Yükseköğretim, Nüfus*

Beykoz'da Cumhuriyet Sonrası Dış Göçler: Afganistanlılar ve Suriyeliler

Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Son 10 yıldır Türkiye'ye yönelen dış göçleri ele alanlar doğal olarak Türkiye'deki kayıtlı 5 milyon yabancıнын yüzde 80'e yakınıını oluşturan Suriyelilere odaklanmaktadır. Özellikle düzensiz göçlerle gündeme gelen Afganistanlılar ise Türkiye'deki en büyük ikinci göçmen grubunu oluşturmaktadır. 1 milyon 100 bin yabancıya ev sahipliği yapan İstanbul hem geçici korunan Suriyeliler, hem de ikamet izinli göçmenlerin en fazla bulunduğu şehirdir.

Beykoz, dış göçler bakımından hem İstanbul, hem de Türkiye'den oldukça farklı bir profil çizmektedir. İstanbul'un yüzde 7'sinden fazlasını kayıtlı yabancılar oluştururken, bu yabancıların sadece binde 4'ü Beykoz'da ikamet etmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (Eylül 2019) verilerine göre, İstanbul'da 1 milyon 103 bin kayıtlı yabancı yaşarken, Beykoz'daki ikamet izinli (3 bin) ve geçici korunan (2 bin) toplam 5 bin kişi bulunmaktadır. Bu resmi verilere göre Beykoz'da dış göçü çalışmak ilk bakışta çok anlamlı görünmemekle birlikte, gündelik hayatta dikkat çeken düzensiz Afganistanlılar, Beykoz'u İstanbul'un diğer ilçelerinden ayırmaktadır.

Türkiye'de son iki yılda 600 binin üzerinde düzensiz göçmen yakalanırken, bunların yüzde 42'sini (256 bin) Afganistan uyruklular oluşturmaktadır. Beykoz İstanbul ilçeleri içinde düzensiz Afgan göçmenlerin ilk yöneldikleri ilçelerden biri durumundadır. Beykoz'un farklı mahalle ve köylerinde tarım ve hayvancılık işleri ağırlıklı olmak üzere düzensiz olarak istihdam edilen Afganistanlı göçmenler, özellikle Yenimahalle Mahallesinde yerli halka yakın bir nüfus ile mekânsal bir yoğunlaşma özelliği göstermektedir. Tamamına yakınının düzensiz ve kayıt dışı olması nedeniyle resmi sayıları bilinmemekle birlikte, yereldeki muhtar, imam, esnaf ve vatandaşlar ile yapılan ön görüşmelerde Beykoz'da 10 bin civarında Afgan bulunduğu ve bunların yüzde 80'inin Yenimahalle'de ikamet ettiği ifade edilmektedir.

Bu bildiride her sabah 'amele pazarı'nın kurulduğu Göksu Mahallesi ve Afganistanlıların en yoğun yaşadığı Yenimahalle'yi merkeze alan bir saha çalış-

ması ile, Beykoz'a yönelen dış göçlerin Afganistan yoğunluklu olmasının nedenleri araştırılacaktır. Etnografik araştırma yöntemi ile saha gözlemleri, kısa görüşmeler ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ile veriler toplanarak Beykoz'daki etnik yoğunlaşma ve etkileri analiz edilecektir. Bir yandan Afganların İstanbul merkezinden nispeten uzak bir yer olan Beykoz'u tercih sebepleri ve Beykozlular ile ilişkileri sorgulanırken, diğer taraftan da Beykozluların göçmenlere bakışı, temel memnuniyet ve sorun alanları sorgulanacak ve kamu yöneticilerinden beklentiler ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Düzensiz Göç, Afgan Göçü, Yenimahalle*

Beykoz Kasırları

Doç. Dr. Zafer ATAR

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi

İstanbul Avrupa ve Asya'nın buluşma noktası. Yaklaşık 1600 yıl boyunca üç farklı imparatorluğa başkentlik yapmış İstanbul. Bu şehrin en güzel yerlerinden biri olan Boğaziçi ve onun bir parçası olan Beykoz. Beykoz'un kentsel tarihi, İstanbul'un kentsel tarihi ile hemen hemen aynıdır ki yaklaşık 3000 yıl denilebilir. Bilindiği üzere Beykoz'un Osmanlı Devleti'nin sınırlarına dâhil olması, İstanbul'un fethinden 52 sene önce, Yıldırım Bayezid döneminde 1402 yılında gerçekleşmiştir. Eski ismiyle Amikos, bundan sonra bir Türk-İslam beldesi olacak ve Beykoz olarak isimlendirilecektir.

Beykoz'un kentsel tarihinin yaklaşık olarak 3000 yıl olarak belirtirken, beraberinde önemli bir tarihsel mirasa sahip olduğunu da ifade etmemiz gerekir. Öyle ki, günümüze intikal eden Yoros Kalesi, Anadolu Hisarı Kalesi, Anadolu Hisarı Namazgâhı, Anadoluhisarı Nişangâhı, İshak Ağa Çeşmesi (Onçeşmeler), Küçüksu Mihrişah Sultan Çeşmesi ve tabi ki tebliğ konumuzda olan kasırlar, yani Hidiv, Küçüksu (diğer ismiyle Göksu) ve Beykoz Mecidiye Kasırları Beykoz'un önemli tarihi mekânları arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin Osmanlı'dan miras aldığı bu kasırlar hakkında şimdiye kadar bir takım çalışmaların yapıldığını ifade etmemiz gerekir. Ancak biz bu tebliğimizde Hidiv, Küçüksu ve Beykoz Mecidiye kasırlarına dair, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan belgelerden istifade etmek suretiyle, farklı bilgileri ortaya koymak amacını taşımaktayız

Osmanlı Klasik Döneminde Beykoz

Prof. Dr. Zekai METE

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi

Beykoz ve civarı Osmanlı akıncılarıyla daha 1302 yılında Osman Bey'in Bizans kuvvetlerini yendiği Bapheus savaşının ardından tanışmıştır. Bu tarihten itibaren Kocaeli bölgesi ve daha batısına doğru kesintisiz devam eden akınlar sonucunda bugünkü Beykoz ve Şile bölgesinde Türklerin iskânı çok erken tarihlerde gerçekleşmeye başlamıştır. İstanbul'un fethinden bir müddet sonra (1469'da) tutulan tahrir/sayım defterinde rastlanan Türkçe köy ve şahıs isimleri bölgedeki Türk yerleşimi ve idari yapısının sürecini ve mahiyetini göstermesi açısından son derece önem taşımaktadır. Bu defterde Beykoz isimli bir yerleşim birimine rastlanmamakla birlikte, bugün hâlâ mevcut olan birçok köyün varlığına tesadüf edilmektedir. Defterdeki bir kayda göre bölge "Vilayet-i Yoros" olarak adlandırılmakta; kadı, subaşı ve dizdar bulunmakta; köylerin geliri sipahi ve kale muhafızlarına timar olarak tahsis edilmiş gözükmektedir. Bu tarihlerde bölgedeki idari teşkilatın oldukça oturmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Bu tarihten altmış sene sonrasına (1530) ait bir odun defterinde ise "Beğ-kozu" isimli bir köy kayıtlara geçmiştir. Bu tarihlerde Beykoz köyü artık bölgedeki Deresekili, Akçapınar, Yalı ve Cuma-i Cedid köyleriyle birlikte Yavuz Sultan Selim Camii ve külliyesinin vakıfları arasına katılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Boğaz'ın daha güvenli hale gelmesi Kanlıca, Yalı ve Beykoz gibi iskeleye sahip köylerin de önemini artırmıştır. Bu avantajlı durumun sonucu olarak da zamanla Beykoz ve civarında baruthane, kağıthane, kireçhane, mandıra, salhane, değirmen, fırın, dükkân, mescit, hamam, çeşme, yalı vb. yapılar bir kısmı vakıf menşeli olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Beykoz etrafındaki çiftlik, bahçe ve bostanlarda yetiştirilen sebzeler, mandıralarda imal edilen ürünler, değirmenlerde öğütülen unlar, dalyanlarda avlanan balıklar, çayırardan biçilen otlar İstanbul halkının ihtiyacı için kayıklarla Eminönü tarafına geçirilmiştir. Beykoz'daki Tokad ve Sultaniye bahçeleri devlet ricali için bir mesire yeri olmuş, bunların içindeki köşklere konaklamışlar, korularda avlanmışlardır. Seferler sırasında ordunun ihtiyacı olan buğday, un, arpa, saman, kömür ve canlı hayvan tedarikine de bölgeden katkıda bulunulmuş; donanma gemileri için istenen keresteler civardaki korulardan karşılanmıştır.

İdari statüsü arşiv belgelerine çok defa karye/köy olarak kaydedilmiş olan Beykoz, 17. yüzyılın sonlarına doğru “kasaba” olarak da adlandırılmaya başlanmış, ancak buna rağmen daha ileri tarihlerde bile hâlâ köy tabiriyle anılmaya devam etmiştir. Bu tarihlerde artık bir mahkemesinin olduğu ve burada Yoros kadısına bağlı bir naibin görev yaptığı belgelere yansımıştır. Ayrıca idari konumu için belgelerde bazen “nahiye” bazen de “kaza” tabiri tercih edilmiştir. Yine arşivlerdeki kayıtlara göre 15.-18. yüzyıllar içinde Beykoz’da Türkler, Rumlar, Ermeniler, Kiptiler ve Hırvatlar yaşamış; kadı, naib, dizdar, serdar, subaşı, yeniçeri, haseki, bostancı, uncubaşı, odabaşı, sergi cizyedarı, bahçe ustası, korucu, köşk bekçisi gibi resmi görevliler ikamet etmiş; sivil halk da çelebi, ağa ve efendi unvanlarıyla anılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Beykoz, Yoros, Yavuz Sultan Selim Vakfı, Tokad Bahçesi, Sultaniye Bahçesi*

Osmanlı Sanayisinin İtici Gücü: Dikimhâne-i Amire/Beykoz Kundura Fabrikası

Prof. Dr. Zeki TEKİN

İzmir Bakırçay Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Osmanlı klasik döneminde ordunun ve devletin deri ve deri mâmullerine olan ihtiyâcı, saray esnafının sınırlılığı sebebiyle ağırlıklı olarak serbest piyasadan karşılanmaktaydı. XIX. asırda Osmanlı debağat sanayi, modern usule geçememesi sebebiyle kriz dönemine girmiş, bunun üzerine devlet askerîye-nin büyük ihtiyâçlarını karşılamak amacıyla miri debbağhâne ve dikimhâne tesis etme yoluna gitmişti. İlk dikimhânenin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Yalnız 17 Rebiyyülahır 1243 (7 Kasım 1827) tarihinde, Asâkir-i Mansure-i Muhammediye, Enderun-ı Hümayun, Bostâniyân-ı Hassa, Cebehâne, Mehterhâne, Tophâne, Arabacılar ve Muallimler; ayakkabı, çanta ve saraciye ihtiyâcını karşılamak, ayrıca saka takımlarının temini maksadıyla debbağhâne ve dikimhâne kurulması kararlaştırılmıştı. Devlet tarafından kurulacak iki adet debbağhâne ile askerînin ayakkabı ve saraciye ihtiyâcına yönelik olarak kurulan dikimhânedeki devletin büyük kârı olacağı tespit edilmiş olup, ayrıca askerînin üç ayda bir verilen yemeni istihkakından yıllık yüz bin çifti geçen bir üretim kapasitesi hedeflenmişti. Dikimhâne-i âmirenin eski ile yine üretimi arasında biçim ve malzeme yönünden hayli farklılık olduğu, ayrıca fiyat hususunda da önceki senelere göre üç-beş bin kese fark edeceği ve imâlatın buna uygun olarak artarak günlük bin çiftte kadar çıkacağı ön görülmüştür.

Dikimhânenin malzeme satın alabilmesi için ihtiyaç duyduğu haftalık yüz bin kuruşun Mansure Hazinesinden karşılanmaktaydı. Ayrıca dört ayda bir kere alınacak bütün malzeme, imâlat ve diğer masrafların toplamı listeler halinde padişaha arz edilerek, uygun görülürse toplam eşyâ fiyatı Dâr-ı Şurây-ı Askerî'ye havale ile durum ilân edilip Ruznamçeden parası hesap ettirilerek ödemesi yapılmaktadır.

Asâkir-i mansure ayakkabıları için dikimhâne-i âmirenin bol miktarda sahtiyan, kösele ve göne ihtiyâcı vardı. Yabancı tüccârın bol miktarda deri, kösele ve sahtiyan götürmesi üzerine fiyatlar artmış, gerek debbağlar, gerekse dikimhâne-i âmire işleyecek mal bulamadıklarından sıkıntıya düşmüşlerdi. Bu ihtiyâcın İstanbul ve çevresindeki debbağhanelerden karşılanması hemen hemen im-

kansızdı. Bu sebepten İstanbul debbağhâneleri üretimlerinin yanı sıra diğer sahtiyan ve kösele üretim merkezleri olan; Uşak, Gerede, Burdur, Teke, Köprü, Tosya, Kayseri, Bor, Konya, Isparta, Kula, Simav, Diyarbakır, Demirci, Saruhan Livası, Tavşanlı, Balıkesir, Aydın, İzmit, Mudurnu, Adapazarı, Bolu ile Adana ve Tarsus Eyâletleri mütesellimine yazılan hükümler ile sahtiyan ve köselenin İstanbul'a gönderilmesi bir çok kereler hatırlatılmaktadır.

